

ประวัติศาสตร์ ชาติไทย

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๕๘

ประวัติศาสตร์ชาติไทย

กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร จัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก

พ.ศ. ๒๕๕๘ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์ของกรมศิลปากร

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากร.

ประวัติศาสตร์ชาติไทย.-- กรุงเทพฯ : กรม, 2558

208 หน้า

1. ไทย--ประวัติศาสตร์. I. ชื่อเรื่อง.

959.3

ISBN 978-616-283-225-3

ที่ปรึกษา

นายบวรเวท รุ่งรุจี

อธิบดีกรมศิลปากร

นายสมชาย ณ นครพนม

นักโบราณคดีทรงคุณวุฒิ

นางสนิสา จิตรพันธ์

รองอธิบดีกรมศิลปากร

นายบุญเดือน ศรีวรรณ

ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

คณะบรรณาธิการ

นายธีระ แก้วประจันต์

นายบัณฑิต ล้วชัยชาญ

นางสาวเปรมมา สัตยาวิวัฒน์

นายธันวา วงศ์เสงี่ยม

นางสาวระชา ภูซงค์

นายธีระยุทธ สุวลักษณ์

นายชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์

ประสานงานการพิมพ์

นางวรรณิ์ เนียมสอน

นางสาวศิริพร ตี๋ยัง

ภาพประกอบ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักบริหารกลาง

ศิลปกรรม / พิมพ์ที่

บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด

คำปรารภ

พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี
เนื่องในโอกาสจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

บรรพบุรุษของเราในทุกยุคทุกสมัยได้ร่วมกันรักษาเอกราชและอธิปไตยของประเทศไทยให้สมบูรณ์มั่นคงและส่งผ่านเจตนารมณ์ในความเป็นชาติมาได้จวบจนทุกวันนี้ ด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ทั้งการสร้างสรรค์ผสมผสานวิทยาการอันเป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นอย่างเฉลียวฉลาด อีกทั้งความสมัครสมานสามัคคี ความมุ่งมั่นและการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนที่ช่วยประสานส่งเสริมกันที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ประเทศไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกป้องรักษาผืนแผ่นดินและความสุขราษฎร์ราບจนถึงปัจจุบัน

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์มีความสำคัญที่จะช่วยให้พวกเราตระหนักว่าผืนแผ่นดินที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูเราให้มีความสุขความเจริญนั้น เป็นผลมาจากความวิริยอุตสาหะของบรรพชนในการสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์มอบให้ไว้เป็นมรดกแผ่นดิน และความยากลำบากในการรักษาทำนุบำรุงความเป็นปึกแผ่นของชาติ ก่อให้เกิดสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์และบูรพมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ทรงช่วยปกป้องอาณาประชาราษฎร์ให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากทั้งปวง

ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยจะทำให้พี่น้องประชาชนได้เรียนรู้เข้าใจถึงความเป็นมาของชาติและเกิดความภาคภูมิใจในเอกราชของไทย และร่วมกันอนุรักษ์ สานต่อเจตนารมณ์ในความรักและหวงแหนชาติไปยังอนุชนรุ่นหลัง ด้วยการสร้างสรรค์สังคมไทยให้มีแต่ความสามัคคีปรองดอง ความสมานฉันท์ และมั่นคงสืบไป

พลเอก

(ประยุทธ์ จันทร์โอชา)

นายกรัฐมนตรี

คำนำ

พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ปรากฏในหนังสือเพราะขอบฟ้ากว้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ ว่า

... เพื่อให้รู้ว่าบ้านเมืองของเรามีอะไรบ้าง มีคุณสมบัติที่ดีอย่างไร ได้รู้ว่บรรพบุรุษปู่ย่าตายายของเราประสบความยากลำบากอย่างไร ดำเนินชีวิตมาอย่างไร หรือว่าต่อสู้อย่างไร ในการปกป้องบ้านเมืองให้เรามีที่อยู่ที่อาศัยจนทุกวันนี้ เมื่อรู้ความเป็นมาของชาติ ก็จะมีคามมั่นใจในการที่จะรักษาชาติบ้านเมือง รักษาอาณาประชาราษฎร์สืบต่อไป มีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง และสังคม...

ทั้งนี้ รัฐบาลนำโดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติไทย โดยมีแนวคิดสร้างการรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนชาติไทยให้เด็ก เยาวชน และประชาชนมีความภาคภูมิใจ และให้นานาชาติได้รับรู้ถึงประวัติศาสตร์ของชาติไทยที่มีสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน อีกทั้งประวัติศาสตร์ยังเป็นรากฐานที่สำคัญของการดำรงอยู่ของชาติไทยและความเป็นไทยในปัจจุบัน

เพื่อดำเนินการตามจุดมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้น กระทรวงวัฒนธรรม ในฐานะหน่วยงานที่มีภารกิจในเรื่องการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทย จึงจัดพิมพ์หนังสือ ประวัติศาสตร์ชาติไทย อันเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยโดยสังเขป นำเสนอแบบให้อ่านและเข้าใจได้ทุกกลุ่มวัย สามารถจดจำและถ่ายทอดได้ง่าย รวมถึงเผยแพร่พระมหากรุณาธิคุณ พระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์และบรรพบุรุษไทยในแต่ละยุคสมัยจวบจนปัจจุบัน

ในนามของกระทรวงวัฒนธรรม ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเกิดประโยชน์และมีส่วนสำคัญในการศึกษาเรียนรู้ ส่งเสริมให้ประชาชนชาวไทย มีความรัก ความภาคภูมิใจในความเป็นเอกราชอันยาวนาน และร่วมกันธำรงรักษาสิ่งที่ดีงามจากรุ่นสู่รุ่น ตลอดจนความพร้อมในการมีส่วนร่วมอันจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของชาติอย่างมั่นคงยั่งยืนสืบไป

(นายวีระ โรจน์พจนรัตน์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

คำชี้แจง

กรมศิลปากรได้รับมอบหมายจากกระทรวงวัฒนธรรมให้จัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยที่สามารถอ่านเข้าใจได้ง่ายอย่างรวดเร็ว เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนโดยทั่วไป ในการนี้ กรมศิลปากรได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย โดยมี นางสุนิสา จิตรพันธ์ รองอธิบดีกรมศิลปากร เป็นประธาน มอบหมายให้นักวิชาการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ และ กองโบราณคดีเป็นผู้เรียบเรียง และได้รับความอนุเคราะห์จาก ศาสตราจารย์ ประเสริฐ ณ นคร พลตรี หม่อมราชวงศ์สุภวัณณย์ เกษมศรี รวมทั้งนักวิชาการกรมศิลปากร ให้คำปรึกษาแนะนำ

หนังสือที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยมีปรากฏอยู่มากมายในรูปแบบของตำราเรียน งานวิจัย บทความทางวิชาการ บทความในหนังสือพิมพ์ หนังสือที่เขียนโดยนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น สารคดีเชิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ แต่หนังสือประวัติศาสตร์ไทยโดยสังเขปมีไม่มากนัก เมื่อพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ปราศรัยว่าคนไทยไม่ค่อยรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย กระทรวงวัฒนธรรมจึงเห็นเป็นภาระหน้าที่สำคัญในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ เพื่อเผยแพร่ความรู้ในวงกว้าง กรมศิลปากรโดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ มีหน้าที่โดยตรงในการศึกษา สืบค้น และเผยแพร่ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งได้จัดทำงานศึกษาค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์เป็นหลัก และงานสำคัญที่จัดทำควบคู่กันไป คือ งานเผยแพร่เอกสารชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่ยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่ รวมทั้งงานตรวจสอบชำระเอกสารชั้นต้นที่เผยแพร่แล้ว เพื่อความถูกต้องในการนำมาใช้ศึกษาอ้างอิง เพราะเป็นเอกสารสำคัญของชาติ แต่การประมวลความรู้เพื่อนำมาจัดทำประวัติศาสตร์ชาติไทยในภาพรวมมีไม่มากนัก จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะได้จัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้น

หนังสือเล่มนี้ มีจุดมุ่งหมายให้ผู้อ่านมีความเข้าใจถึงความเป็นมาของ คนที่อยู่ในผืนแผ่นดินที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพราะชีวิตในอดีต ไม่มีพรมแดน การกำหนดเส้นเขตแดนของประเทศเกิดขึ้นในตอนต้นสมัย รัตนโกสินทร์นี้เอง เป็นผลที่เกิดจากการขยายตัวของจักรวรรดินิยมตะวันตก การที่จะเข้าใจปัจจุบันว่าสังคมไทยเป็นเช่นนี้ได้อย่างไร ก็ควรดูย้อนหลังไปใน อดีตว่ามีพัฒนาการมาอย่างไร ขอบเขตของหนังสือเล่มนี้กำหนดเป็นช่วงเวลา ตามความคุ้นเคยของคนไทยที่ได้รับรู้มาจากแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ กล่าว คือ แบ่งเป็นสมัยก่อนสุโขทัย สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะ เรียบเรียงมาจนถึงเหตุการณ์ร่วมสมัยในปัจจุบัน โดยมอบหมายให้นักวิชาการ ของกรมศิลปากรแบ่งกันไปเรียบเรียงตามช่วงสมัย

กรมศิลปากรหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะมีส่วนทำให้คนไทยได้รู้จักภูมิหลัง ของชาติไทย รู้ถึงการสร้างสรรค์ และสั่งสม เทคโนโลยี อารยธรรม และ วัฒนธรรม ที่กลายมาเป็นเลือดเนื้อของคนไทย รู้และเข้าใจถึงความแตกต่าง ของคนไทยที่มีภูมิหลังมาจากถิ่นต่าง ๆ มีความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมที่แตก ต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันมาได้อย่างสุขสงบ รู้ถึงความยากลำบากในการ ต่อสู้เพื่อปกป้องบ้านเมือง ซึ่งในอดีตการคุกคามมาในรูปแบบสงคราม ปัจจุบัน มีความซับซ้อนมากขึ้นโดยเฉพาะการรุกรานทางเศรษฐกิจ บทเรียนจากอดีต เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาในปัจจุบัน

กรมศิลปากรขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยผลักดันให้หนังสือเล่มนี้ได้ มีโอกาสเผยแพร่ต่อประชาชน

(นายบวรเวท รุ่งรุจี)
อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

คำปรารภ	
คำนำ	
คำชี้แจง	
สารบัญ	
บทนำ	๑๑
แผ่นดิน ผู้คน และพัฒนาการบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทย	๓๓
ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง	๓๓
คนไทยและผู้คนในดินแดนประเทศไทย	๓๖
ถิ่นกำเนิดของคนไทย	๓๘
แรกเริ่มมีผู้คนและชุมชนบนผืนแผ่นดินไทย	๔๑
แรกเริ่มเกิดบ้านเมืองบนผืนแผ่นดินไทย	๔๘
บ้านเมืองยุคแรกเริ่มบนผืนแผ่นดินไทย	๕๔
ทวารวดี	๕๕
เจนละ	๖๖
ศรีวิชัย	๖๙
หริภุญชัย	๗๒
กำเนิดรัฐไทย	๗๕
สมัยสุโขทัย	๗๖
สมัยอยุธยา	๙๐

สมัยธนบุรี	๑๐๕
สมัยรัตนโกสินทร์	๑๐๙
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	๑๑๒
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	๑๑๖
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๒๐
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๒๘
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๔๑
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๕๒
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๕๗
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร	๑๖๕
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช	๑๖๙
ประเทศไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ปัจจุบัน	๑๘๒
สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๙๐	๑๘๒
สมัยอานาจนิยม พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๕๑๖	๑๘๕
สมัยปรับตัวสู่ระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๓๕	๑๘๗
สมัยปฏิรูปการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน	๑๙๒
บทสรุป	๑๙๖
บรรณานุกรม	๑๙๘
ภาคผนวก	
คำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย	๒๐๕
ผู้เรียบเรียง	๒๐๘

แผนที่ราชอาณาจักรสยามสมัยอยุธยา ในจดหมายเหตุ เดอ ลา ลูแบร์ ราชทูตชาวฝรั่งเศส
ที่เข้ามาเจริญพระราชไมตรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

บทนำ

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน มีร่องรอยของการอยู่อาศัยมาอย่างยาวนาน และมีพัฒนาการเป็นบ้านเมืองมาจนทุกวันนี้ ผู้คนที่อยู่อาศัยก็ผสมผสานกันหลายเชื้อชาติ มีทั้งผู้ที่อยู่สืบต่อกันมาในดินแดนผืนแผ่นดินไทย และผู้ที่อพยพโยกย้ายเข้ามาลงหลักปักฐาน ด้วยแผ่นดินนี้ให้ชีวิตและความสุขแก่ตนและครอบครัว นับตั้งแต่อดีตที่ยังไม่มีตัวหนังสือ เราบร่ำร่ายจากหลักฐานการใช้ชีวิตของผู้คนยุคนั้นที่เรียกว่า “หลักฐานทางโบราณคดี” จนถึงสมัยที่มีตัวหนังสือ ทำให้ทราบเรื่องราวได้อย่างชัดเจนขึ้น การอพยพโยกย้ายเพื่อมาตั้งถิ่นฐานนี้เป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่แสวงหาสถานที่ที่ดี และเหมาะสมกว่าในการดำรงชีพ อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติเด่นประการหนึ่งของสังคมไทยก็คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนที่มีอาจจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และอื่น ๆ ทุกคนจะหลอมรวมกันเป็น “ไทย” และอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี แต่กว่าที่จะรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทยได้ สังคมไทยก็ผ่านประสบการณ์ในการหล่อหลอมมาอย่างยากลำบาก ด้วยคุณูปการของบรรพบุรุษในการสร้างสรรค์ ฝ่าฟันความขัดแย้งภายใน และการป้องกันภัยจากภายนอก

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีรากฐานแห่งอารยธรรมมาอย่างยาวนาน

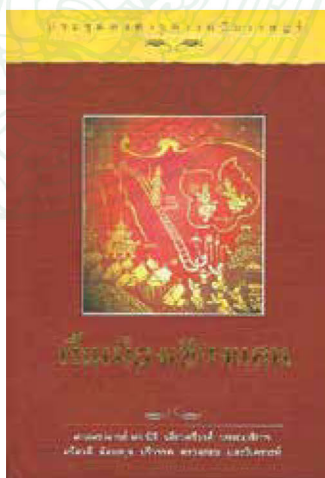
เราทราบได้อย่างไร

เราทราบได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์คืออะไร

อาจตอบอย่างกว้าง ๆ ได้ ๒ ระดับ

ระดับแรก เป็นการรวบรวมเรื่องราว หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ด้วยความอยากรู้อยากเห็น เรื่องเก่า ๆ อันเป็นธรรมดาของมนุษย์ แต่เดิมสังคมไทยจะถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการพูดคุยกันในชีวิตประจำวัน หรือบอกเล่าเป็นนิทานพื้นบ้าน ตำนาน หรือนิยายปรัมปรา การถ่ายทอดแบบนี้ยากที่จะรู้ว่าอะไรเป็นเรื่องจริง อะไรเป็นเรื่องแต่ง แต่อย่างน้อยก็ทำให้ได้รู้เรื่องที่เกิดขึ้นอยู่บ้าง

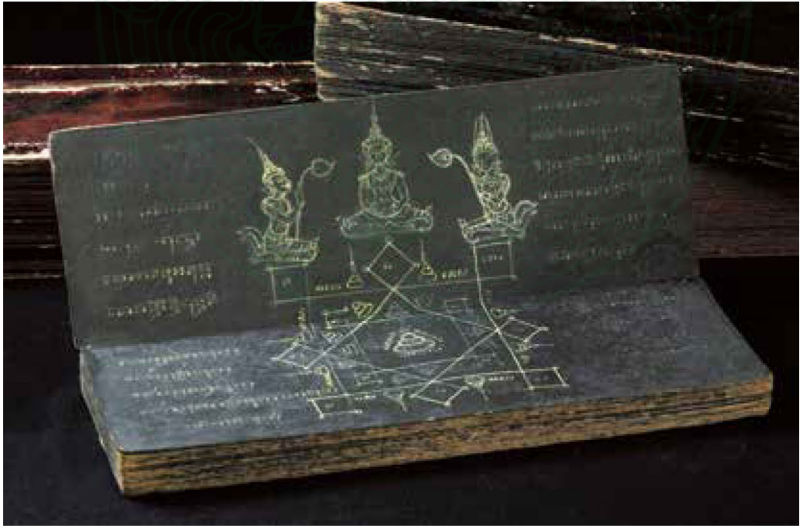
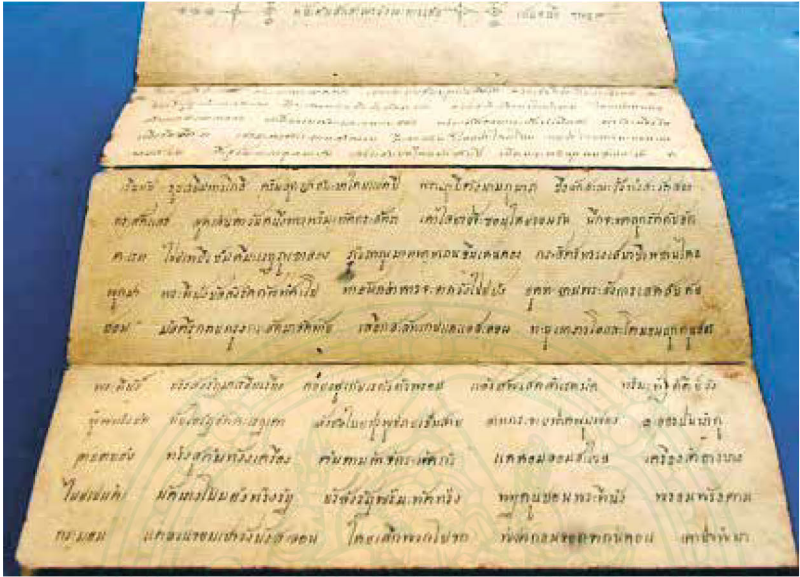

ตัวอย่างตำนาน พื้นบ้าน พื้นเมือง ที่นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่

อีกระดับหนึ่ง เป็นการศึกษาเรื่องราวในอดีตด้วยวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ อิงหลักเหตุผลและต้องวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน ประวัติศาสตร์แบบนี้มีน้ำหนักความน่าเชื่อถือมากกว่า เพราะต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบและวิเคราะห์หลักฐาน จึงจะนำมาใช้ในการเขียนประวัติศาสตร์ได้

วิธีการนี้ กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย เนื่องจากในอดีต สังคมไทยไม่นิยมการขีดเขียนหนังสือด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น เกรงว่าจะเอาไว้ทำคุณไสย ลอบส่งข่าวอันอาจเป็นภัยต่อบ้านเมือง หรือถ้าเป็นผู้หญิงก็อาจไปเขียนเพลงยาวทำให้เสื่อมเสียความเป็นกุลสตรี ดังนั้นสังคมไทยจึงมักถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการบอกเล่า จนเมื่อมีการประดิษฐ์ตัวอักษร แรก ๆ ก็เป็นการจารึกในวัสดุที่คงทน เช่น หิน เรียกว่า ศิลาจารึก จารบนใบลาน หรือวัสดุที่มีความคงทนอื่น ๆ เรื่องราวที่จารึกจะต้องสำคัญและข้อความไม่ยาวนานนัก ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องศรัทธาในพระศาสนา และเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมือง ต่อมา มีการนำเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน นิยาย มาบันทึกบ้าง ครั้นถึงสมัยอยุธยา มีการบันทึกเรื่องราวเรียกว่า “พงศาวดาร” เกิดจากพระราชโองการของพระมหากษัตริย์ให้บันทึกเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมืองตามลำดับเวลา

สมุดไทยที่ใช้บันทึกเรื่องราวทางศาสนา ตำนาน พงศาวดาร วรรณคดี และอื่นๆ เป็นเอกสารชั้นต้นที่สำคัญนำมาใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์

ตัวอย่างหนังสือพระราชพงศาวดาร
และพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้นำความเปลี่ยนแปลงในการเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบวิทยาการตะวันตก เริ่มจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิเคราะห์หลักฐานในพระบรมราชาธิบายเรื่องต่าง ๆ แต่ในเวลานั้นยังไม่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำในการสอบค้นหลักฐานทั้งที่เป็นตัวหนังสือ และที่เป็นวัตถุในการสืบค้นเรื่องโบราณ ทรงใช้คำว่า “โบราณคดี” หมายถึงการศึกษาเรื่องเก่า ๆ ทั้งหมด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงรับสนองพระบรมราชโองการให้ตรวจชำระ และเรียบเรียงพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์หลายรัชกาล ทรงค้นคว้าและตรวจสอบหลักฐานในการทำงาน แม้รูปแบบจะเป็นพงศาวดารเหมือนที่เคยจัดทำกันมา แต่ในรายละเอียดมีการวิเคราะห์ และอ้างอิงหลักฐานแบบตะวันตก จึงมีผู้ถวายพระสมัญญานาว่า “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จประพาสต้น ร.ศ. ๑๒๕ เมืองกำแพงเพชร
การเสด็จประพาสหัวเมืองต่างๆ ทั้งที่เป็นทางราชการและส่วนพระองค์
เป็นโอกาสอันดีในการรวบรวมหลักฐานที่เป็นตัวหนังสือ และโบราณสถาน โบราณวัตถุ
ที่เป็นประโยชน์ในการสืบค้นเรื่องโบราณ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย

งานประวัติศาสตร์นับจากนั้นมา ก้าวเข้าสู่การศึกษาและเรียบเรียงด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ตามแนวสากล นั่นคือ มีการสอบค้นหลักฐานและเอกสารทางประวัติศาสตร์ การวิเคราะห์หลักฐานถือเป็นหัวใจสำคัญของงานประวัติศาสตร์ หลักฐานเอกสารร่วมสมัยมีน้ำหนักรมากกว่าเรื่องที่เขียนขึ้นภายหลัง ร่องรอยของอดีตมีปรากฏหลายรูปแบบ นอกจากตัวหนังสือ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ ศิลปะ การแสดง ตลอดจนวิวัฒนาการของภาษา หากนำมาวิเคราะห์อย่างถูกต้องก็สามารถใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

ความน่าเชื่อถือของงานประวัติศาสตร์

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง การศึกษาแพร่หลายสู่ประชาชน คนทุกระดับชั้นสามารถทำงานประวัติศาสตร์ได้ แต่งานที่ถือว่าเข้าข่ายเป็นงานประวัติศาสตร์ต้องมีหลักฐานที่เชื่อถือได้รองรับ ดังนั้น ข้อสรุปทางประวัติศาสตร์จึงอาจเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อพบข้อมูลหลักฐานที่วิเคราะห์แล้วพบว่ามีความถูกต้องแม่นยำกว่า ตัวอย่างสำคัญในกรณีนี้ เช่น ปัญหาเรื่องถิ่นกำเนิดของคนไทย แต่เดิมเชื่อว่าคนไทยมีถิ่นกำเนิดอยู่แถวเทือกเขาอัลไต ปัจจุบันก็ไม่เชื่อแล้ว เนื่องจากผลการศึกษาไม่มีหลักฐานรองรับอีกเรื่อง คือ การคำนวณวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี เดิมคำนวณว่าตรงกับวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ กองทัพไทยจึงกำหนดว่าเป็น “วันกองทัพไทย” ต่อมา ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านคำนวณได้ตรงกันว่าเป็นวันที่ ๑๘ มกราคม วันกองทัพไทยจึงเปลี่ยนมาเป็นวันที่ ๑๘ มกราคม เพื่อความถูกต้อง

ภาพเขียนประกอบโคลงภาพพระราชพงศาวดารเรื่อง สงครามยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดี
เขียนขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประโยชน์ของงานประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ทำให้ได้รู้ถึงเรื่องราว ความเป็นมาของกลุ่มชน สังคมประเทศ และโลก วิธีการทางประวัติศาสตร์ทำให้ตระหนักได้ถึงวิธีการเข้าถึงความจริงอย่างมีเหตุผล รู้จักวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลที่หลากหลายอันจะทำให้

เกิดความเข้าใจกันในสังคม การรู้ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์จะทำให้การกำหนด
แผนงานในอนาคตเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์

ตัวอย่างหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

คนไทยรู้จักประวัติศาสตร์ไทยจากแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ตั้งแต่เด็ก ๆ และหากเรียนต่อ ๆ มา ก็จะมีคามละเอียดลึกซึ้งจนถึงขั้นเป็นงานวิจัย นอกจากนี้ ยังสามารถรับรู้โดยผ่านงานเขียนของบุคคลทั่วไปที่สนใจประวัติศาสตร์แต่ไม่ใช่นักประวัติศาสตร์ รวมถึงนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ผู้อ่านเชื่อกล่อยตามไป ดังนั้น หากมีความเข้าใจถึงประวัติศาสตร์และการเขียนประวัติศาสตร์แล้วย่อมทำให้ผู้อ่านแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นข้อเท็จจริง อะไรเป็นจินตนาการ

โปสเตอร์ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเล่มนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนชาวไทยได้รับทราบและตระหนักถึงความเป็นมาของชาติไทยในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน โดยสังเขป สังคมไทยเป็นหนี้บุญคุณบรรพบุรุษที่ช่วยลงหลักปักฐาน ปกป้องรักษาถิ่นที่อยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมอันดีเลิศ ช่วยให้สังคมไทยฝ่าฟันวิกฤต

ในยามสงคราม และความบาดหมางภายใน ทำให้สังคมไทยซึ่งประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยรวมกันด้วยเหตุต่าง ๆ ตามระยะเวลาต่าง ๆ เช่น อพยพเข้ามาเอง ถูกกวาดต้อนเข้ามาด้วยการสงคราม เข้ามาค้าขายทำประโยชน์ทางธุรกิจ เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมไทยแล้ว ทุกคนจะรู้สึกและตระหนักว่าตัวเป็นคนไทย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

คนเชื้อสายจีนในไทย

สังคมอิสลาม

สิ่งเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นมาอย่างลอย ๆ แต่เกิดจากการวางรากฐานของบรรพบุรุษ ผู้นำในสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดทิศทางสังคม พลเมืองที่มีความรัก ความรับผิดชอบ มีศีลธรรม รู้หน้าที่ ก็มีบทบาทอย่างยิ่งในการธำรงสังคมให้น่าอยู่และอยู่รอดมาได้ท่ามกลางมรสุมรูปแบบต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญ ประวัติศาสตร์เป็นบทเรียนที่ทำให้ตระหนักถึงความจริงดังกล่าวได้เห็นถึงพัฒนาการความคลี่คลายในสังคมของเราเอง หากย้อนกลับไปพิจารณาประวัติศาสตร์ไทยเราได้ทราบถึงบทบาทของผู้นำเป็นหลักตามหลักฐานที่ปรากฏตั้งแต่ยุคที่เริ่มสร้างบ้านแปงเมือง ยังไม่มีคำว่าเชื้อชาติไทย จนเมื่อปรากฏความเป็นไทยขึ้น สำหรับสังคมไทย ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ได้สร้างความแข็งแกร่งให้กับสังคมไทย เป็นแกนกลางของสังคมไทยมาโดยตลอด トラบจนถึงปัจจุบันที่ระบบการปกครองเปลี่ยนแปลงไป

สถาบันพระมหากษัตริย์กับประวัติศาสตร์ชาติไทย

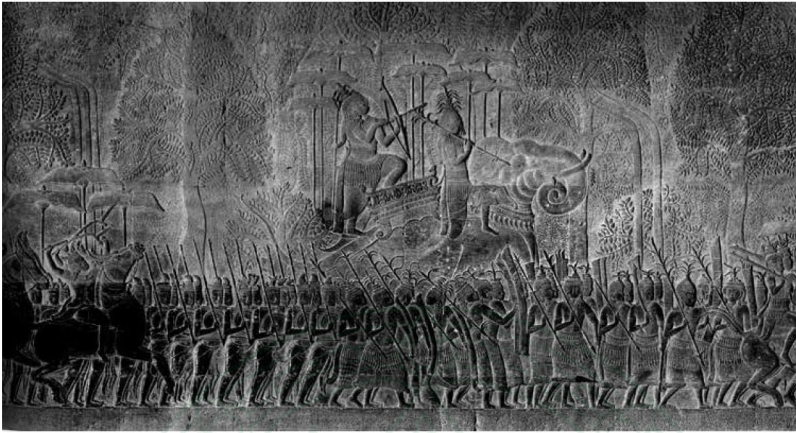
ดังนั้น หากพูดคุยกับคนไทยเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทย เกือบทุกคนก็จะนึกเห็นภาพพระมหากษัตริย์เป็นลำดับมาในอดีต ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยนั้น จะละเอียดถึงเรื่องสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การทำมาหากิน และเรื่องอื่น ๆ แต่จุดเด่นในประวัติศาสตร์ก็เป็นภาพของผู้นำ เริ่มตั้งแต่การยกย่องคนที่เข้มแข็ง มีความสามารถในการรบเป็นหัวหน้าทำหน้าที่ปกป้องพลเมือง และพื้นที่ทำกิน มิวิวัฒนาการต่อมาจนเป็นสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งในสังคมไทยก็มีความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ใน ๓ ลักษณะ คือ แบบพ่อปกครองลูก เห็นเด่นชัดในสมัยสุโขทัย ต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนปลาย อยุธยา รัตนโกสินทร์ และเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

สังคมไทยในช่วงเวลาที่พระมหากษัตริย์เป็นหลักในการปกครองและสังคมนั้น พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด เป็นสมมุติเทพ มีพระราชอำนาจเป็นทั้ง “เจ้าชีวิต” และ “เจ้าแผ่นดิน” พระราชทานที่ดินให้ราษฎรอยู่ทำมาหากิน

สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในพระบรมราชจักรีวงศ์

โดยมีหลักธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินกำกับคือ ทศพิธราชธรรม ราชจรรยา
วัตร และจักรวรรดิวัตร เพื่อมิให้ใช้พระราชอำนาจในทางที่ผิดจากหลักธรรมใน
พระพุทธศาสนา

ภาพสลักที่ปราสาทนครวัด ราชอาณาจักรกรุงเก่า เล่าเรื่องเสียมกุก

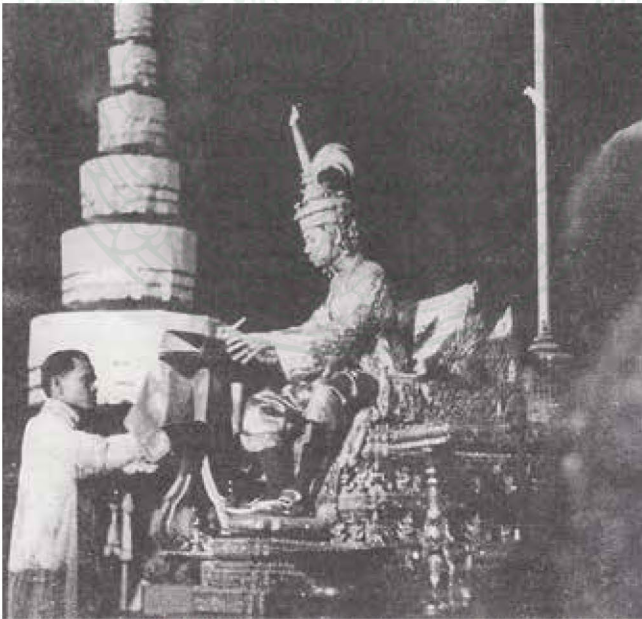
ดังพระบรมราชาบาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎ
ราชกุมาร ฉบับที่ ๒/๖๑๓๔ วันที่ ๘ กรกฎาคม ร. ศ. ๑๑๒ ที่ว่า

การที่เป็นเจ้าแผ่นดินไม่ใช่สำหรับมั่งมี ไม่ใช่สำหรับคุม
เหงคนเล่นตามชอบใจ มีใช้เกลียดไว้แล้วจะได้แก้เผ็ด มีใช้เป็นผู้
กินสบาย นอนสบาย ถ้าจะปรารถนาเช่นนั้นแล้ว มีสองทางคือ
บวชทางหนึ่ง เป็นเศรษฐีทางหนึ่ง เป็นเจ้าแผ่นดินสำหรับแต่เป็น
คนจน แลเป็นคนที่ดีอกกลั่นต่อสุขแลทุกข์ อดกลั่นต่อความรักแล
ความชัง อันจะเกิดฉิวขึ้นมาในใจ ฤ็มีผู้ยุยง เป็นผู้ปราศจากความ
เกียจคร้าน ผลที่จะได้นั้น มีแต่ชื่อเสียงปรากฏเมื่อเวลาตายแล้ว
ว่าเป็นผู้รักษาวงศ์ตระกูลไว้ได้ แลเป็นผู้ป้องกันความทุกข์ของ
ราษฎรซึ่งอยู่ในอำนาจความปกครอง ต้องหมายใจในความสอง
ข้อนี้เป็นหลักมากกว่าคิดถึงการเรื่องอื่น ถ้าผู้ซึ่งมิได้ทำใจได้เช่น
นี้ ก็ไม่แลเห็นเลยว่า จะปกครองรักษาแผ่นดินอยู่ได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจเต็มอย่างเดิม เพราะอำนาจสูงสุดของประเทศนั้น เป็นของราษฎรทั้งหลาย ทรงใช้พระราชอำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และอำนาจตุลาการทางศาล แม้พระราชอำนาจทางการปกครองจะถูกจำกัดลง แต่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของราษฎร นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลใช้วิธีการปกครองไม่ถูกต้องตามหลักการ ก็ทรงสละราชสมบัติ รัชกาลต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร แม้จะเสด็จอยู่ในสิริราชสมบัติไม่นานนัก แต่ก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของราษฎร ทุกครั้งที่เสด็จนิวัตพระนครในช่วงที่ทรงศึกษาอยู่ต่างประเทศ ราษฎรต่างปลื้มปิติ และแสดงความจงรักภักดีอย่างท่วมท้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร

รัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติยาวนานที่สุดมากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ทรงยึดมั่นตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ทุกพระองค์ นั่นคือ การบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร พระองค์มีพระราชดำรัสถึงหน้าที่ของพระองค์ในการพระราชทานสัมภาษณ์วิทยุ ปี.บี.ซี. ครั้งหนึ่งว่า

...กรณีของข้าพเจ้า ซึ่งถูกเรียกโดยคนทั่วไปว่าเป็นพระมหากษัตริย์ แต่โดยหน้าที่ที่แท้จริงแล้ว ดูจะห่างไกล หน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่เคยรู้จักหรือเข้าใจกันมาแต่ก่อน หน้าที่ของข้าพเจ้าในปัจจุบันนั้นก็คือ ทำอะไรก็ตามที่เป็นประโยชน์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชอาคันตุกะจากประเทศต่างๆ
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๔๔

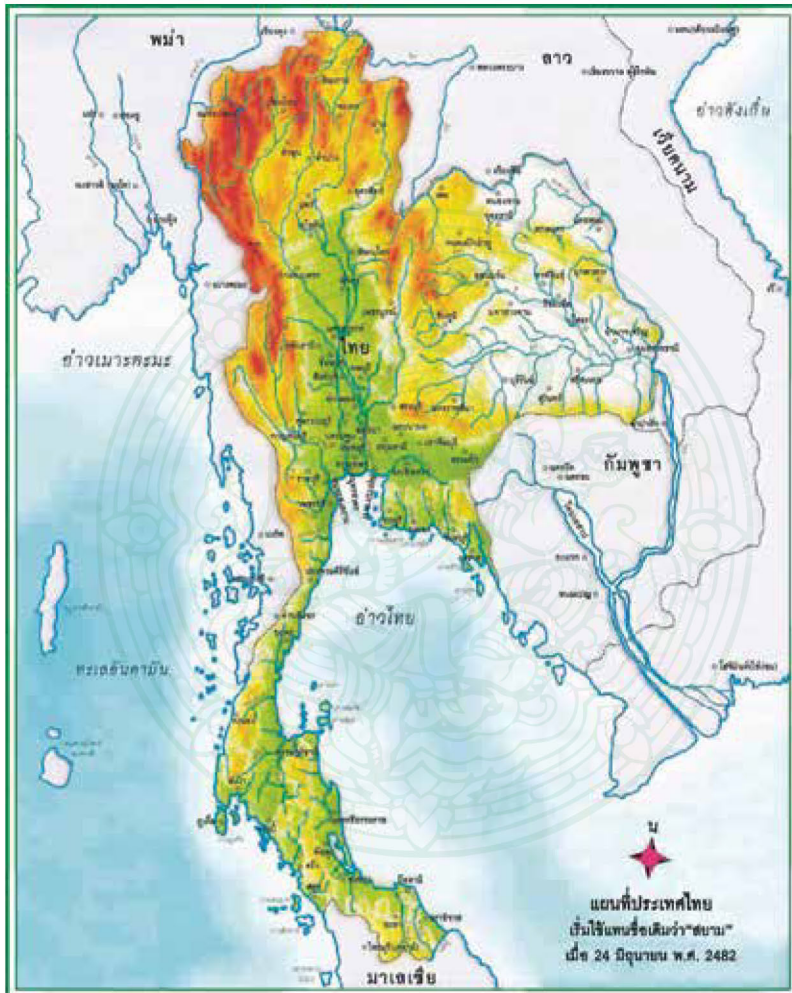
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเสด็จออกมหาสมาคม
ณ ลีทเป็ญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต
เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎร
ตามพื้นที่ทุรกันดารต่างๆ

นับตั้งแต่ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติ จึงเห็นโครงการพระราชดำริที่มีอยู่มากทุก ๆ แขนง เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้ราษฎรอยู่ดีกินดี “พออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ” และเมื่อบ้านเมืองเกิดวิกฤตจากการขัดแย้งทางความคิด พระองค์ทรงคลี่คลายปัญหานั้นด้วยพระปรีชาสามารถอย่างสูงส่ง ด้วยทรงตระหนักว่า “ประชาชนบางคนอาจสังกัดกลุ่มการเมืองหรือมีผลประโยชน์ที่ต้องคอยพิทักษ์ป้องกัน แต่คนจำนวนมากไม่มีโอกาสเช่นนั้น เขาไม่สามารถแสดงความประสงค์ของเขาให้ปรากฏชัดเจนได้ เราจึงต้องคำนึงถึงคนเหล่านี้ให้มาก”

การรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย จึงเป็นการรู้จักภูมิหลังของเราที่เป็นชาวไทย รู้ถึงความยากลำบากความวิริยอุตสาหะของบรรพชนกว่าที่บ้านเมืองจะตั้งมั่นอยู่ได้จนถึงบัดนี้ ทำให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันทางความคิด วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่รวมกันเป็นสังคมไทย ก่อให้เกิดความเข้าใจในความแตกต่างกัน จะได้ประพฤติปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสมด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน และจะได้ร่วมกันเป็นพลังเพื่อก่อประโยชน์ให้เกิดความสุขแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า และขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ

แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน

แผ่นดิน ผู้คน และพัฒนาการบ้านเมือง ในดินแดนประเทศไทย

ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง

ประเทศไทยตั้งอยู่กึ่งกลางผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้านตะวันออกเปิดสู่ทะเลจีนใต้ ด้านตะวันตกออกสู่มหาสมุทรอินเดีย จึงอยู่ท่ามกลางเส้นทางสัญจรสำคัญ ดินแดนแห่งนี้เป็นศูนย์กลางการค้าและจุดแวะพักการเดินทางโดยทางเรือระหว่างอินเดียกับจีนมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษรทั้งของชาวโรมัน และชาวอินเดียกล่าวถึงการเดินทางมาสู่ดินแดนแถบนี้ของพ่อค้าจากทิศตะวันตกมาตั้งแต่สมัยต้นพุทธกาลและในเวลาต่อมา จดหมายเหตุจีนได้กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ที่เชื่อว่าส่วนหนึ่งตั้งอยู่บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน ช่วงเวลานี้มักเรียกกันว่า “สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์” หรือ เมื่อราว ๒,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา

การติดต่อเช่นนี้ทำให้เกิดการแพร่หลายของอารยธรรมจากดินแดนทางไกลมาสู่ดินแดนโบราณในประเทศไทย รวมทั้งการเกิดชุมชนใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อจุดประสงค์ในการค้าขายตามจุดแวะผ่านของพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านี้ ส่งผลให้ชุมชนพัฒนาเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่

แผนที่เส้นทางการค้าทางทะเลและเมืองท่าโบราณในอินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และจีน

จากทำเลที่ตั้งดังกล่าวข้างต้น ผู้คนในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน จึงติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนและรับอารยธรรมของชาติต่างๆ ที่เดินทางเข้ามา เป็นเวลาช้านาน รวมทั้งผู้คนต่างภูมิภาคอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งรกราก ณ ดินแดนแห่งนี้หลายระลอกนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาใน สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น จนกระทั่งสุโขทัย และอยุธยาถือกำเนิดขึ้นในช่วง พุทธศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ จนถึงปัจจุบันตามลำดับ เกิดความหลากหลาย ของผู้คน สังคม และวัฒนธรรม แต่ได้มีการหลอมรวมความหลากหลายเหล่านี้นั้นให้ผสมผสานกันเกิดเป็นบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรม กลายเป็นสังคม และวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ไทย” หรือ “สยาม” ดังที่เป็นในปัจจุบัน

สังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในดินแดนประเทศไทยนั้น มีพัฒนาการ ที่สืบเนื่องกันมา มีการผสมผสานของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งชาวพื้น เมืองดั้งเดิม ชาวอินเดีย ชาวจีน และชาวตะวันตกที่ได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามา ตั้งถิ่นฐาน ณ ดินแดนประเทศไทยในแต่ละช่วงเวลาอันยาวนานนับพัน ๆ ปี แต่ที่สำคัญคือ ผู้คนในดินแดนไทยได้ส่งผ่านสิ่งที่เรียกว่า “ภูมิปัญญา” จากคน หนึ่งไปสู่คนอีกคนหนึ่ง ผ่านมาหลายชั่วคนนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สู่สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น จนหลอมรวมเป็น “คนไทย” ในปัจจุบัน

คนไทยและผู้คนในดินแดนประเทศไทย

ผู้คนที่อยู่อาศัยบนผืนแผ่นดินไทยในปัจจุบันเรียกชื่อโดยรวมว่า “คนไทย” แต่ถ้าหากถามว่า คนไทยในปัจจุบันคือใคร มีรูปร่างหน้าตาอย่างไร มาจากไหน คงเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายเรื่องดังกล่าวให้ถูกต้องชัดเจนได้ เนื่องจากทำเลที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ของดินแดนประเทศไทยทำให้ดินแดนแห่งนี้ มีผู้คนที่อยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิมและมีผู้คนที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานยาวนานนับพันปี ผู้คนที่ได้ชื่อว่า “คนไทย” ในปัจจุบันจึงเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติผสมผสานกันมายาวนาน บ้างก็มีเชื้อชาติมอญ ลาว เขมร อินเดีย เปอร์เซีย จีน บ้างก็มีเชื้อชาติทางตะวันตก เช่น อังกฤษ โปรตุเกส และอื่น ๆ

การผสมผสานระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งเวลาใดเท่านั้น แต่เกิดขึ้นตลอดเวลา เชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสืบเนื่องมาในสมัยประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี สิ่งหนึ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะของคนไทย คือ “ภาษาไทย” อาจกล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า คนไทยก็คือคนที่ใช้ภาษาไทย ในการติดต่อสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน จากการศึกษาของนักวิชาการพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า นอกจากคนไทยในประเทศไทยแล้ว ยังพบกลุ่มคนไท หรือ ไต ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่เป็นวงกว้างในเอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในแคว้นอัสสัม ประเทศอินเดีย สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน มณฑลกุ้ยโจว และมณฑลกว่างสี ประเทศจีน และในประเทศเวียดนาม ซึ่งรู้จักในชื่อต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น เช่น ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทน้อย ไทจีน ไทอัสสัม ไทอาหม ผู้ไท ไทดำ ไทขาว ไทลาว ไทยวน เป็นต้น คนไททุกประเทศรวมกันมีจำนวนกว่า ๑๐๐ ล้านคน

จากการที่ “คนไท” ซึ่งพูด “ภาษาไทย” กระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนไทเหล่านี้ ในอดีตน่าจะเคยมีรากเหง้าถิ่นกำเนิดเดียวกัน มาแต่เดิม และต่อมาภายหลังได้อพยพเคลื่อนย้ายไปอยู่อาศัยตั้งถิ่นฐานใน

ดินแดนต่าง ๆ ส่วนถิ่นเดิมของคนไทนั้นจะอยู่ที่ไหน เป็นเรื่องที่ยังไม่มีข้อยุติ ปัจจุบันนักวิชาการส่วนใหญ่ค่อนข้างจะเชื่อกันว่า ถิ่นเดิมของคนไทน่าจะอยู่บริเวณทางตอนใต้ของจีน หรือตอนเหนือของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมาจึงได้อพยพเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในปัจจุบัน

ส่วน “คนไทย” ที่อยู่อาศัยในประเทศไทยปัจจุบัน เป็นกลุ่มชนที่เกิดจากการผสมผสานของชนชาติไท - ไต กับบรรดาชนเผ่าอื่น ๆ หรือชนชาติอื่นที่เป็นชนพื้นเมืองเดิมอยู่แล้ว และพวกที่เคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่ การอพยพเคลื่อนย้ายของคนไทนั้น เป็นไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปหลายระลอก คนไทยในดินแดนประเทศไทยนั้น เมื่อดูจากภาษาไทย อาจกล่าวได้ว่า มีการอพยพเคลื่อนย้ายครั้งใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณประเทศไทยเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ส่วนผู้คนที่อยู่อาศัยในดินแดนประเทศไทยก่อนหน้านี้ ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือสมัยทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖ ไม่อาจรู้ได้แน่ชัดว่าเป็นคนเชื้อชาติใด

ถิ่นกำเนิดของคนไทย

เรื่องราวเกี่ยวกับถิ่นฐานกำเนิดของชนชาติไทยเป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไป และนักวิชาการสาขาต่าง ๆ มานาน จึงมีการศึกษาค้นคว้าและเสนอแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ กัน จนกลายเป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์สำคัญเรื่องหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันได้เคยมีการจัดกลุ่มแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับที่มาของชนชาติไทยได้เป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก เชื่อว่าถิ่นฐานเดิมของคนไทยอยู่บริเวณมณฑลเสฉวน ในบริเวณลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียง ทางตอนกลางของประเทศจีนปัจจุบัน นักวิชาการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารจีน และพิจารณาความคล้ายคลึงทางภาษาของผู้คนในจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้เสนอแนวคิดว่าการเคลื่อนที่ของชนชาติไทย มี ๒ วิธี คือ การเคลื่อนย้ายเป็นส่วนตัวโดยแทรกซึมลงมาและการอพยพใหญ่ แต่ต่อมาเมื่อมีการศึกษาด้านชาติพันธุ์วิทยา ลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ วัฒนธรรม และภาษาศาสตร์ของผู้คนในแถบดังกล่าวเปรียบเทียบกับคนไทยปัจจุบันอย่างจริงจัง ไม่พบหลักฐานที่สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว ทำให้สมมติฐานดังกล่าวไม่น่าจะเป็นไปได้

กลุ่มที่ ๒ เชื่อว่าถิ่นฐานเดิมของคนไทยอยู่ในบริเวณเทือกเขาอัลไต ก่อนจะถอยร่นสู่มณฑลเสฉวน มณฑลยูนนาน และเข้าสู่ดินแดนประเทศไทย ก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย ชนชาติไทยเคยเป็นชาติใหญ่อยู่ในประเทศจีน และมีความเก่าแก่กว่าชนชาติจีน ตลอดจนชนชาติอื่น ๆ อีกหลายชาติ เมื่อหลายพันปีมาแล้วถูกจีนโจมตีจนต้องถอยร่นลงมาสู่ทางใต้ ได้มาตั้งราชอาณาจักรขึ้นในประเทศไทยจนทุกวันนี้ ปัจจุบันการศึกษาด้านโบราณคดีของจีนเจริญก้าวหน้าขึ้น สามารถพิสูจน์ได้ว่าแหล่งอารยธรรมของโลกตะวันออกมีได้มีจุดกำเนิดอยู่ทางบริเวณเอเชียกลางอย่างที่เคยเชื่อกัน อีกทั้งการตีความหลักฐานจากพงศาวดารจีนประกอบกับหลักฐานทางภาษาซึ่งเน้นในเรื่องคำพ้องและการแปลความหมายนั้นมีใช้วิธีการทางภาษาที่ถูกต้อง คำว่า “อัลไต” เป็นภาษามองโกล แปลว่า ทอง มีใช้เป็นคำผสมระหว่าง “อัล” กับ “ไต” ภูเขาอัลไต จึงหมายถึง ภูเขาทอง นอกจากนี้ บริเวณเทือกเขาอัลไตยังมีสภาพแวดล้อมทาง

ภูมิศาสตร์ทุรกันดารมาก แห้งแล้ง อากาศหนาวเย็นจนเป็นน้ำแข็ง ไม่เหมาะกับการเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์

กลุ่มที่ ๓ เชื่อว่าถิ่นฐานเดิมของคนไทยอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในบริเวณทางตอนใต้ของจีน และทางตอนเหนือของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย ปัจจุบันสมมติฐานนี้ ได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากมีหลักฐานวิชาการสาขาต่าง ๆ สนับสนุน อาทิ หลักฐานด้านภาษาศาสตร์ คือ คำว่า “ไต” และ “ไท” ซึ่งเป็นคำที่กลุ่มชนชาติไทยที่กระจัดกระจายอยู่ตามที่ราบลุ่มของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใช้เรียกตนเอง คำสองคำนี้ ในทางนิรุกติศาสตร์แล้ว มีรากเหง้ามาจากที่เดียวกัน คือ หมายถึงกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไททั้งที่อยู่ในประเทศจีน เวียดนาม ลาว พม่า และไทย ซึ่งเป็นชื่อของคนเผ่าไท - ไต ใช้เรียกตนเอง หลักฐานทางด้านมานุษยวิทยาพบว่าโครงสร้างทางสังคมและระบบการปกครอง ระบบเครือญาติของคนไตนับญาติทั้งฝ่ายชายและหญิง เน้นความสำคัญของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง มีการนับถือผี ขวัญ และไสยศาสตร์ต่าง ๆ รวมทั้งการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยจะเป็นบ้านบนเสาสูง เป็นต้น

กลุ่มที่ ๔ เชื่อว่าถิ่นฐานเดิมของคนไทยอยู่บริเวณประเทศไทยปัจจุบันมานานแล้ว ต่อมาเมื่อประมาณ ๔,๐๐๐ - ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว พวกตระกูลมอญ เขมร ได้อพยพมาจากอินเดียเข้าสู่แหลมอินโดจีน ผลักดันคนไทยให้กระจัดกระจายไปหลายทาง ขึ้นไปถึงทางใต้ของจีนปัจจุบัน ต่อมาถูกจีนผลักดันจนอพยพลงใต้ไปอยู่ในเขตอัสสัม ฉาน ลาว ไทย และตังเกี๋ย จึงมีกลุ่มชนที่พูดภาษาไทยกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป นักวิชาการในกลุ่มนี้ใช้หลักฐานทางโบราณคดีและมานุษยวิทยากายภาพในการพิสูจน์แนวคิด ซึ่งการนำโครงกระดูกมาศึกษาและกำหนดเชื้อชาตินี้ ยังไม่ครอบคลุมถึงด้านภาษาและวัฒนธรรม ดังนั้นข้อสมมติฐานนี้จึงยังต้องศึกษาค้นคว้าต่อไปเพื่อหาข้อสรุป

กลุ่มที่ ๕ เชื่อว่าถิ่นฐานเดิมของคนไทยอาจอยู่ในคาบสมุทรอินโดจีนหรือคาบสมุทรมาลายู และบริเวณหมู่เกาะชวา นักวิชาการกลุ่มนี้ ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์บนรากฐานของวิชาพันธุศาสตร์ ศึกษาเพื่อป้องกันบอกถึงถิ่นที่มา

ของชนชาติไทย ได้ศึกษาวิจัยทางด้านพันธุศาสตร์เกี่ยวกับความถี่ของยีน และ หมู่เลือด เสนอความเห็นว่ คนไทย คนอินโดนีเซีย (รวมทั้งมาเลย์บางเผ่า) คนพื้นเมืองของแหลมอินโดจีน (ลาวและเขมร) และบางที่คนจีนทางตอนใต้ของประเทศจีนนั้นน่าจะเป็นคนพื้นเมืองเดิม ซึ่งได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ตามบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยหรือในอินโดนีเซีย หรือคาบสมุทรมลายู มาเป็นเวลาหลายพันปีมาแล้ว แต่ในปัจจุบันยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด เนื่องจากการสุมตัวอย่างจากคนในปัจจุบันแล้วนำไปสันนิษฐานถึงเชื้อชาติของคนในอดีต จึงยังไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการที่ค้นคว้าเกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยมากนัก

อย่างไรก็ดี การศึกษาค้นคว้าเรื่องชนชาติไทยที่แตกแขนงขยายออกไปในสาขาวิชาการต่าง ๆ ทำให้กล่าวได้ว่าเรื่อง “ชนชาติไทย” นี้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคน “ไท” หรือ “ไต” ที่พูดภาษาไท อันเป็นกลุ่มย่อยของตระกูลภาษาไท - กะได ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างสรรคทางเศรษฐกิจ และสังคมที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชนชาติไทยในปัจจุบันจึงควรให้ความสนใจด้าน “วัฒนธรรม” มากกว่าเรื่อง “เชื้อชาติ”

แรกเริ่มมีผู้คนและชุมชน บนผืนแผ่นดินไทย

บนผืนแผ่นดินไทยมีผู้คนอยู่อาศัยมายาวนานนับแสนปี แต่ยังไม่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรให้เราได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เราทราบเรื่องราวของผู้คนและพัฒนาการทางสังคมในสมัยนี้ จากหลักฐานโบราณคดีที่หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลานี้ นักวิชาการเรียกว่า “สมัยก่อนประวัติศาสตร์” ครอบคลุมระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่บรรพบุรุษของมนุษย์รุ่นแรกเกิดขึ้นในโลกเมื่อราว ๒ ล้านปีมาแล้ว จนถึงเวลาที่มนุษย์เริ่มรู้จักการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งมนุษย์ในดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกเริ่มการจดบันทึกในช่วงเวลาที่ไม่พร้อมกัน ดังนั้นการสิ้นสุดช่วงเวลาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือการเริ่มต้นสมัยประวัติศาสตร์ของดินแดนต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างกันไป

ในดินแดนประเทศไทยเมื่อหลายแสนปีมาแล้วเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์กลุ่มแรกที่อาศัยผืนแผ่นดินไทยในปัจจุบัน มนุษย์กลุ่มนี้มีสังคมแบบล่าสัตว์-หาของป่าเป็นอาหารดำรงชีวิตประจำวันด้วยการเก็บของป่า ล่าสัตว์ ตกจับสัตว์น้ำ และหาพืชผักผลไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติมาเป็นอาหาร รู้จักการใช้เครื่องมือหินแบบที่เรียกรวม ๆ กันว่า “เครื่องมือหินกะเทาะ” ใช้ในการล่าสัตว์ สับ - ตัดกระดูก และเล่หนังสัตว์ รวมทั้งอาจจะมีการนำไม้ไผ่มาทำเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างด้วย

ทั้งนี้ มีรายงานการค้นพบเครื่องมือหินกะเทาะหายา ๆ ที่ทำจากหินกรวดแม่น้ำในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง กำหนดอายุไว้ประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ ถึง ๖๐๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งนับว่าเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย และต่อมาได้มีการรายงานพบชิ้นส่วนกะโหลกศีรษะมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว

ที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เรียกมนุษย์ในกลุ่มนี้ว่า “มนุษย์โฮโมอีเร็กตัส” ซึ่งมีร่างกายที่สามารถยืนตัวตรงได้ดี มนุษย์กลุ่มนี้ที่พบที่ประเทศจีนเรียกว่า “มนุษย์ปักกิ่ง” และที่อินโดนีเซียเรียกว่า “มนุษย์ชวา”

เครื่องมือหินกะเทาะที่คล้ายกันนี้ ยังค้นพบในหลายพื้นที่เช่น ที่จังหวัด เชียงราย จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดแม่ฮ่องสอน อีกด้วย เรียกชื่อยุคสมัยนี้ตาม ลักษณะของเครื่องมือหินกะเทาะว่า “สมัยหินเก่า”

เครื่องมือหินกะเทาะ พบที่จังหวัดกาญจนบุรี

ต่อมาเมื่อราว ๔๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว มีมนุษย์กลุ่มใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า “โฮโมเซเปียนส์ เซเปียนส์” ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ปัจจุบัน มนุษย์โบราณกลุ่มนี้ดำรงชีวิตประจำวันด้วยการล่าสัตว์ และหาอาหารตาม แหล่งธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ตามช่วงฤดูกาลของแต่ละปี มีการใช้เครื่องมือ หินกะเทาะขนาดเล็กลงกว่าเครื่องมือรุ่นแรก และใช้เศษหินที่แตกจากการ กะเทาะมาทำเป็นเครื่องมือ เรียกเครื่องมือแบบนี้ว่า “เครื่องมือสะเก็ดหิน”

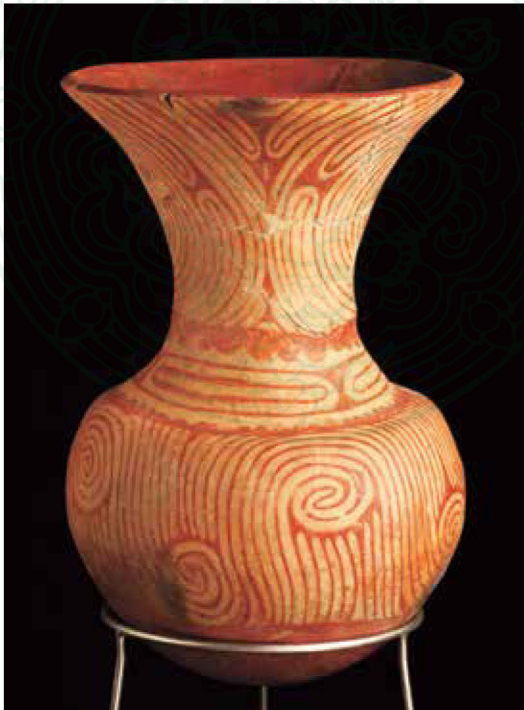
ต่อมาในช่วงประมาณ ๔๐,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์ในสมัยนี้น่าจะรวมเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น อาศัยตามถ้ำและเพิงผาเป็นระยะเวลานานขึ้น บางกลุ่มอาศัยตามที่โล่งใกล้แหล่งน้ำและชายฝั่งทะเล บางกลุ่มคงอพยพเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยตามแหล่งอาหารในแต่ละฤดูกาล ดำรงชีวิตด้วยการหาของป่า - ล่าสัตว์ รวมถึงการดักจับสัตว์น้ำนานาชนิด ในช่วงประมาณ ๑๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว บางกลุ่มอาจเริ่มทดลองปลูกพืชบางชนิด เช่น น้ำเต้า และแตงกวา จนกระทั่งราว ๖,๐๐๐ ปีมาแล้วเป็นต้นมา จึงใช้เครื่องมือหินที่มีการขัดผนอย่างประณีต เรียกโดยรวม ๆ ว่า “เครื่องมือหินขัด” หรือ “ขวานหินขัด” ใช้ตัดเฉือนแบบมีด และต่อด้ามใช้ชุดแบบเสียม นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือที่ทำจากไม้ในการยิงสัตว์จากระยะไกลจำพวกธนู ไม้ซางพร้อมลูกดอกอีกด้วย

จากลักษณะของเครื่องมือหินที่พัฒนาเทคนิคและรูปแบบขึ้นมาใหม่จึงเรียกยุคสมัยในระบายนีว่า “สมัยหินใหม่” และมีสังคมแบบเกษตรกรรม

เมื่อราว ๕,๐๐๐ - ๔,๕๐๐ ปีมาแล้ว เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมครั้งสำคัญ คือ เกิดชุมชนสังคมเกษตรกรรม เป็นสังคมผลิตอาหารได้เอง บางกลุ่มเริ่มทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์บางชนิด เช่น วัว หมู ไก่ ควบคู่ไปกับการล่าสัตว์และเก็บของป่า การเพาะปลูกข้าวในสมัยแรกสุดนั้น สันนิษฐานว่าอาจทำนาหว่านในพื้นที่ลุ่มน้ำขัง ซึ่งเป็นการทำนาเลื่อนลอย จนกระทั่งประมาณ ๒,๗๐๐ - ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว จึงมีการปลูกข้าวแบบนาลุ่มและน่าจะมีการใช้ควายเป็นแรงงานในการไถนา

การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยอย่างถาวร มักพบเครื่องมือเครื่องใช้เครื่องประดับจากวัสดุหลากหลายประเภท เช่น หิน ดินเผา กระดุก เปลือกหอยทะเล เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรู้จักการทำและใช้ภาชนะดินเผาที่มีความหลากหลายรูปแบบขึ้นใช้เองภายในครัวเรือนหรือภายในหมู่บ้าน รวมถึงบางชุมชนผลิตภาชนะดินเผาที่มีรูปแบบพิเศษอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มด้วย

หมู่บ้านเกษตรกรรมรุ่นแรกส่วนใหญ่น่าจะจะมีขนาดใหญ่ไม่ใหญ่นัก มีการแบ่งฐานะและชนชั้นในสังคมอย่างหลวม ๆ ในแต่ละชุมชนมีประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย คือการอุทิศอาหารเครื่องใช้และเครื่องประดับให้กับคนตาย ดังปรากฏหลักฐานสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องประดับที่อุทิศให้แก่ผู้ตาย ในหลุมฝังศพบางหลุมแตกต่างจากหลุมฝังศพอื่นในแหล่งโบราณคดีเดียวกันหรือระหว่างหลุมฝังศพของต่างชุมชนกัน มีปริมาณที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีเครื่องประดับหรือสิ่งของมีค่าจากต่างถิ่นฝังรวมอยู่ด้วย แหล่งโบราณคดีสำคัญในช่วงเวลานี้ ได้แก่ แหล่งโบราณคดีโนนนกทา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี แหล่งโบราณคดีบ้านท่าแค จังหวัดลพบุรี เป็นต้น

ภาชนะเขียนสีวัฒนธรรมบ้านเชียง

หม้อสามขา พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี

หลุมขุดค้นที่วัดโพธิ์ศรีใน จังหวัดอุดรธานี

อย่างน้อยเมื่อ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว บางชุมชนรู้จักการใช้โลหะสำริดซึ่งเป็นโลหะผสมระหว่างทองแดงและดีบุก ดังพบว่า หมู่บ้านเกษตรกรรมรุ่นแรก ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรู้จักทำเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับจากสำริดกันอย่างแพร่หลาย และในแถบย่านเขาวงพระจันทร์ จังหวัดลพบุรี เป็นแหล่งผลิตทองแดงที่สำคัญ เนื่องจากพบว่าการผลิตในระดับเกินกว่าการใช้เองภายในชุมชน และแลกเปลี่ยนผลผลิตกันระหว่างชุมชนที่อยู่ต่างภูมิภาคกัน ต่อมาในราว ๒,๗๐๐ - ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว จึงเริ่มใช้เหล็กทำเครื่องมือเครื่องใช้และอาวุธอย่างแพร่หลาย เช่น หัวขวาน ใบหอก มีด หัวลูกศร เป็นต้น ส่วนโลหะสำริดนิยมนำมาทำเป็นเครื่องประดับ

กลองมโหระทึกสำริดพบที่เขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร

หมู่บ้านในสังคมเกษตรกรรมได้พัฒนาขยายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น และอาจจะมิชุมชนใหญ่เป็นศูนย์กลางและมีชุมชนเล็ก ๆ ตั้งอยู่โดยรอบ ในราว ๒,๕๐๐ - ๒,๓๐๐ ปีมาแล้ว บางท้องถิ่นพัฒนาสินค้าเฉพาะถิ่นจนเป็นการผลิตสินค้าระดับอุตสาหกรรมอย่างการผลิตเกลือและเหล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงสมัยนี้ มีการติดต่อข้ามภูมิภาคและข้ามวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ดังพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นของจากต่างถิ่นที่อยู่ห่างไกลมากอย่างอินเดีย และเวียดนาม ได้แก่ ลูกปัดแก้ว และหินกึ่งอัญมณี เช่น หินคาร์เนเลียน หินอะเกต และพลีควอตซ์สีต่าง ๆ อีกทั้งการพบกลองมโหระทึกสำริด แบบวัฒนธรรมด่งเซิน หรือดองซอน ในประเทศเวียดนาม และแบบวัฒนธรรมเตียนในมณฑลกว่างสีทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงเวลานี้ เป็นยุคแห่งการแลกเปลี่ยนค้าขายข้ามภูมิภาค มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม และทางประชากร อันเป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในเวลาต่อมา

แรกเริ่มเกิดบ้านเมืองบนผืนแผ่นดินไทย

เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ - ๑๐ หรือราว ๒,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว ชุมชนในสังคมเกษตรกรรมบางแห่งพัฒนาขึ้นมาจนมีขนาดใหญ่กว่าชุมชนอื่น ๆ ได้ก่อสร้างคูน้ำคันดินล้อมรอบแหล่งที่อยู่อาศัย ซึ่งนับว่าเป็นการเข้าสู่สังคมเมือง พัฒนาการนี้มีรากฐานมาจากการเพิ่มจำนวนประชากร ความเจริญทางเทคโนโลยี การรับความเชื่อศาสนาอันได้แก่ศาสนาพุทธและพราหมณ์ที่พ่อค้านักเดินเรือจากอินเดียนำเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ความเป็นอยู่ของคนในสมัยนี้มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญมาจากการปลูกข้าว การเลี้ยงสัตว์ รู้จักการทำเครื่องมือเครื่องใช้จากสำริดและเหล็ก การผลิตเกลือ ตลอดจนการค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอกทั้งในภูมิภาคเดียวกันและต่างภูมิภาค ลักษณะรูปแบบทางสังคมมีระบบหัวหน้าเป็นผู้นำของชุมชน ต่อมาพัฒนาการเป็นผู้นำที่เป็นกษัตริย์ มีการแบ่งแยกสถานะทางสังคมอย่างชัดเจนและแบ่งแรงงานออกเป็นสัดส่วน

ในช่วงเวลานี้หลักฐานการติดต่อค้าขายระหว่างศูนย์การค้าในอินเดียกับศูนย์กลางทางการค้าในบริเวณภาคกลางตอนล่างเด่นชัดขึ้น ดังได้พบสินค้าของอินเดีย เช่น หวีงาช้าง ลูกเต๋า งาช้างหรือกระดูก และสินค้าแบบโรมัน เช่น ตะเกียงโรมัน รวมทั้งเหรียญกระษาปณ์ของโรมัน ตลอดจนลูกปัดแก้วหลายสีแบบที่มีแถบสีและแบบมีตาจากแถบเมดิเตอร์เรเนียนหรือเปอร์เซียกระจายอยู่ตามแหล่งโบราณคดีและเมืองโบราณต่าง ๆ ตัวอย่างแหล่งโบราณคดีสำคัญที่มีอายุอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น แหล่งโบราณคดีจันทเสน อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ แหล่งโบราณคดีบ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน และแหล่งโบราณคดีพิงตึก อำเภอนาทม จังหวัดกาญจนบุรี

ตะเกียงโรมันสำริดพบที่โบราณสถานพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี

จี้รูปหัวสัตว์ พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านตาเพชร จังหวัดกาญจนบุรี

เหรียญกระษาปณ์รูปจักรพรรดิซาร์ วิกโตรินัส พบที่เมืองอุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี

รูปปั้นดินเผาพระสงฆ์อุ้มบาตร พบที่เมืองอุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี

ด้ามทัพพีสำริดรูปนกยูง พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านคอนตาเพชร จังหวัดกาญจนบุรี

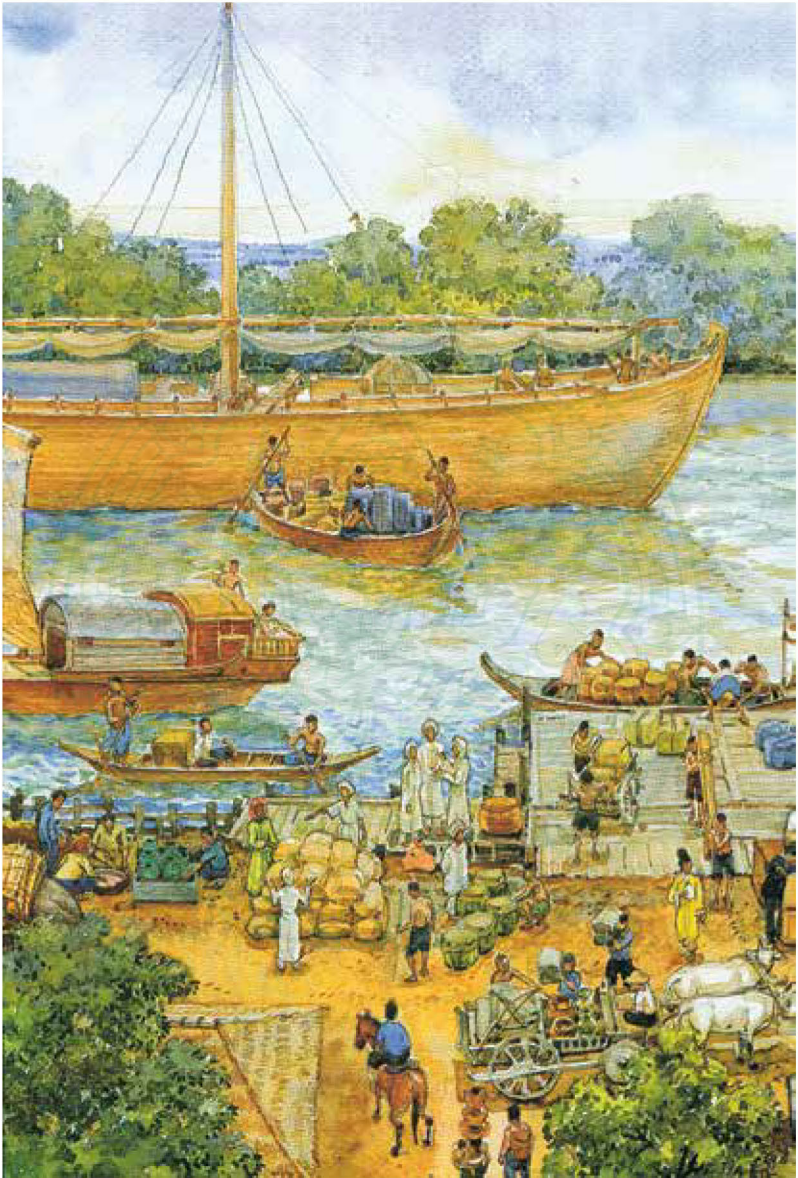
ส่วนบริเวณภาคใต้ ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการติดต่อค้าขายกับอินเดียตามแหล่งโบราณคดีที่เคยเป็นเมืองท่าโบราณ ฝั่งตะวันออก เช่น แหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว อำเภอเมืองชุมพร จังหวัดชุมพร แหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนฝั่งตะวันตก เช่น แหล่งโบราณคดีทุ่งตึก อำเภอครบุรี จังหวัดพังงา แหล่งโบราณคดีควนลูกปัด อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ซึ่งสอดคล้องกับจดหมายเหตุจีนที่กล่าวถึงชื่อเมืองต่าง ๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะตั้งอยู่ในดินแดนประเทศไทย ถึงแม้ว่าไม่สามารถอ่านออกเสียงให้ตรงกับชื่อบ้านเมืองและชื่อทางภูมิศาสตร์ที่แท้จริงได้ แต่ก็สามารถระบุตำแหน่งที่ตั้งของบ้านเมืองเหล่านี้ได้อย่างกว้าง ๆ โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับสภาพทางภูมิศาสตร์ที่บรรยายไว้ในจดหมายเหตุจีนกับหลักฐานโบราณคดีที่ค้นพบ

สภาพภูมิศาสตร์ของแหลมโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๘ - ๑๒ จดหมายเหตุจีนได้กล่าวถึงอาณาจักรสำคัญหลายอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อาณาจักรฟูนัน หรือฟูนาน ซึ่งอยู่ในเขตประเทศกัมพูชาและเวียดนามในปัจจุบัน อาณาจักรทลินยีหรืออาณาจักรจามปาซึ่งอยู่ในเขตประเทศเวียดนามตอนใต้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอาณาจักรฟูนันนั้น จดหมายเหตุจีนกล่าวว่ามีความรุ่งเรืองและมีอำนาจมากในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๘ - ๑๒ และยังกล่าวว่าฟูนันมีเมืองขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบ้านเมืองที่ตั้งอยู่แถวชายทะเลขอบอ่าวไทยโดยรอบ นับตั้งแต่จังหวัดจันทบุรีผ่านลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลงไปทางใต้ตามแหลมมลายู บ้านเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏชื่อในจดหมายเหตุจีน เช่น ผานผาน ผันผัน หรือฟุนฟุน ทันทัน หรือตันตัน ลังยะสิวิ (หลังหยาชู) และชีลู หรือชีอู่ เป็นต้น

บ้านเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่มักอยู่ในบริเวณดินแดนภาคใต้ของประเทศไทย แต่เป็นเรื่องยากที่จะระบุว่าคือเมืองใดในปัจจุบัน เพราะบางเมืองอาจจะดำรงอยู่เพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ แล้วสลายตัวไป มีแคว้นใหม่เกิดขึ้นแทนที่ อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาเปรียบเทียบทางโบราณคดีในบริเวณที่น่าจะเป็นพื้นที่ที่ในจดหมายเหตุจีนกล่าวถึง ก็พอจะนำมาอธิบายถึงบ้านเมืองได้ว่า ควรจะเป็นแคว้นเล็ก ๆ ประกอบด้วยเมืองใหญ่เป็นศูนย์กลาง และมีเมืองเล็ก ๆ เป็นเมืองบริวารอยู่ไม่ไกลนัก ตัวเมืองใหญ่หรือเมืองหลวงเป็นทั้งศูนย์กลางการค้าขาย การคมนาคม การปกครอง และวัฒนธรรม

ภาพวาดการติดต่อค้าขายของพ่อค้าอินเดียกับชาวพื้นเมือง

บ้านเมืองยุคแรกเริ่มบนผืนแผ่นดินไทย

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๙ - ๑๐ เป็นต้นมา ผู้คนบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มคุ้นเคยกับวัฒนธรรมอินเดีย เริ่มมีการจัดระเบียบสังคมแบบอินเดีย รวมทั้งชาวอินเดียที่นับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธได้นำศาสนาของตนเข้ามาเผยแผ่ให้ชาวพื้นเมืองด้วย ส่งผลให้ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยได้พัฒนาเป็นบ้านเมืองที่ชัดเจน เรียกกันว่า “ทวารวดี”

ในช่วงเวลาใกล้เคียง หรือร่วมสมัยกับทวารวดีในบริเวณภาคกลาง พบหลักฐานแสดงถึงพัฒนาการของบ้านเมืองที่เรียกกันว่า “เจนละ” หรือ “เจ็นล้า” บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “ศรีวิชัย” ในบริเวณภาคใต้ และ “หริภุญชัย” บริเวณภาคเหนือ

ทวารวดี

เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ภิคุจีนเหียนจั่ง หรือพระถังซำจั๋ง ได้เดินทางจากจีนไปอัญเชิญพระไตรปิฎกในชมพูทวีปได้บันทึกไว้ว่า มีอาณาจักรหนึ่งชื่อว่า “โกลโโปตี” หรือ “ตลือลือปอดี้” ตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรศรีเกษตรในพม่า กับอาณาจักรอีสานปุระในกัมพูชา ซึ่งอาณาจักร “โกลโโปตี” หรือ “ตลือลือปอดี้” ก็คือ “ทวารวดี” เป็นบ้านเมืองที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง พัฒนามาจากชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายสมัยเหล็ก เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ อันเป็นผลมาจากการได้รับวัฒนธรรมอินเดีย เช่น ความเชื่อทางศาสนา ศิลปกรรม อักษร ภาษา และการปกครอง เป็นต้น เข้ามาผสมผสานเป็นวัฒนธรรมใหม่ของตนเอง พัฒนาเป็นบ้านเมืองซึ่งน่าจะมีรูปแบบการปกครองเป็นรัฐ หรือแคว้นที่ประกอบด้วยบ้านเมืองต่าง ๆ

เหรียญเงินจารึก “ศรีทวารวดี ศวรปุณย”

อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ หรือ ๑,๔๐๐ - ๑,๓๐๐ ปีมาแล้ว ลักษณะเป็นเหรียญเงินทรงกลม ด้านหนึ่งมีจารึกอักษรปัลลวะ สองบรรทัด อ่านได้ความว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณย” แปลว่า “การบุญของพระเจ้าศรีทวารวดี” ส่วนด้านหนึ่งเป็นลวดลายแม่โจ้กับลูกโค

หลักฐานโบราณคดีสำคัญส่วนใหญ่ในสมัยทวารวดีคือ โบราณสถาน โบราณวัตถุเนื่องในพุทธศาสนานิกายเถรวาท เช่น จารึก พระพุทธรูป ธรรมจักร ศิลา และประติมากรรมต่าง ๆ ซึ่งมีรูปแบบทางศิลปกรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งในระยะแรกได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดีย ต่อมาได้พัฒนาเป็นแบบพื้นเมือง และระยะหลังได้รับอิทธิพลศิลปะเขมรเข้ามาปะปน ศิลปะทวารวดีนี้ ยังพบใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้อีกด้วย

พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท พบที่เมืองนครปฐม

ธรรมจักร และกวางหมอบ พบที่เมืองนครปฐม

ใบเสมาสลักภาพพืชมหาพิลาป พบที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์

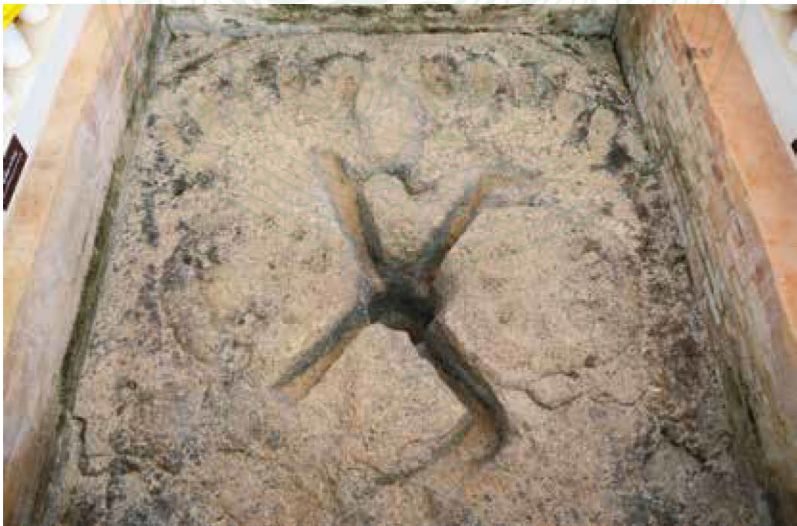
พระประโทณเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

โบราณสถานคูบัว จังหวัดราชบุรี

พระพุทธรูปปางตรัสรู้ พบที่เมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

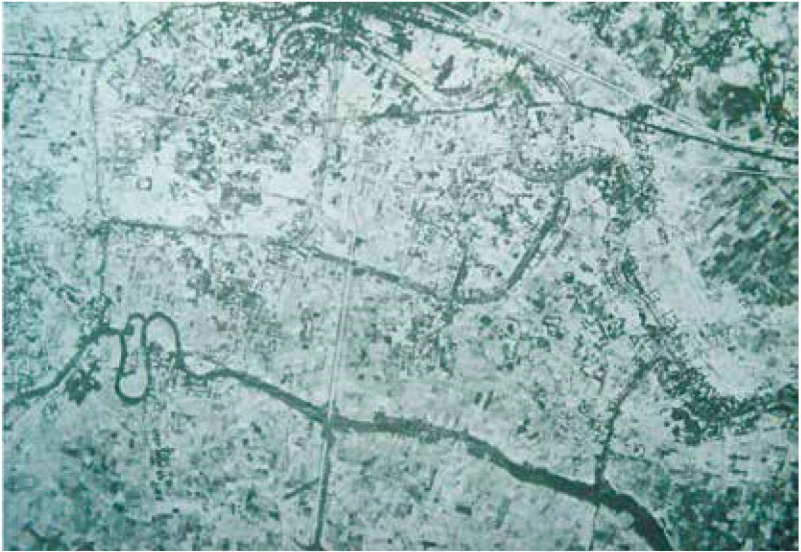
รอยพระพุทธรูปหินทราย โบราณสถานสระมรกต จังหวัดปราจีนบุรี

นอกจากบริเวณที่ราบภาคกลางแล้ว ยังพบวัฒนธรรมทวารวดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ในดินแดนประเทศไทยอีกด้วย ในปัจจุบันสำรวจพบเมืองโบราณสมัยทวารวดีมากกว่า ๑๐๐ เมือง อยู่ในบริเวณภาคกลางประมาณ ๗๐ เมือง ส่วนที่เหลืออยู่ในภาคอีสานประมาณ ๓๐ เมือง อยู่ในภาคเหนือและภาคใต้ภาคละ ๑-๒ เมือง อาจกล่าวได้ว่า “ทวารวดี” เป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่แพร่กระจายกว้างขวางมากที่สุดในดินแดนประเทศไทยพบทั้งหลักฐานโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปกรรม และเมืองโบราณที่มีลักษณะร่วมหรือเหมือนกัน

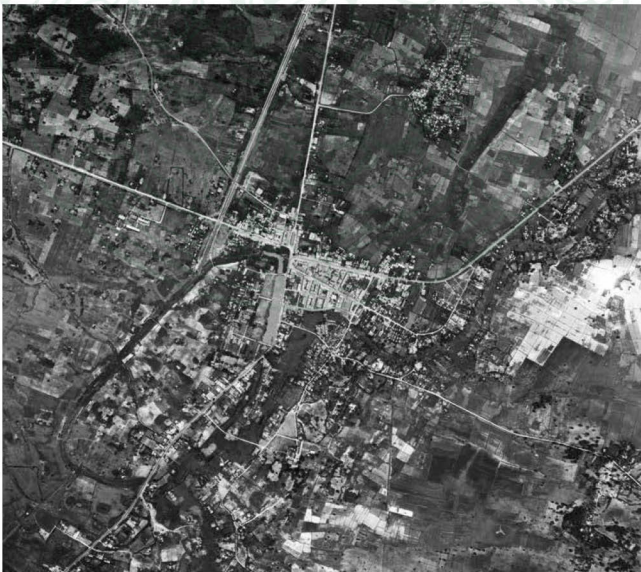

แผนที่แสดงชายฝั่งทะเลเดิมสมัยทวารวดี

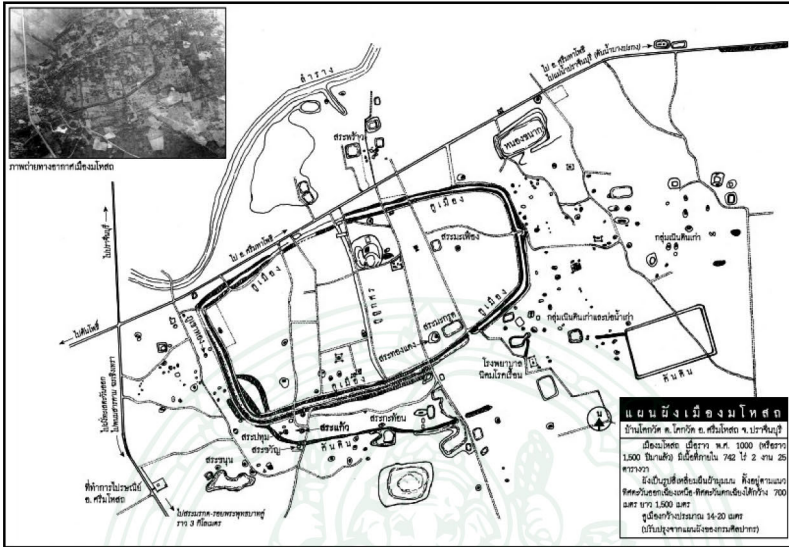
ลักษณะของเมืองสมัยทวารวดีมีความคล้ายคลึงกันหลายอย่างคือ เป็นเมืองที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบเหมือนกันโดยมีรูปแบบไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศนั้น ๆ เช่น รูปค่อนข้างเป็นวงรี มีพระพุทธรูปเป็นศาสนาเป็นศาสนาในระดับรัฐ คือทั้งชนชั้นปกครองและชาวบ้านชาวเมืองนับถือพระพุทธรูปศาสนา แต่มีชุมชนพราหมณ์ตั้งถิ่นฐานอยู่บางส่วน

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองนครพนมโบราณ จังหวัดนครพนม

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

แผนผังเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมืองต่าง ๆ ในสมัยทวารวดีได้ลดความสำคัญลง อาจเนื่องมาจากปัจจัยทางธรรมชาติคือการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำทำให้เมืองเหล่านี้ต้องพบกับความยากลำบากในการคมนาคมขนส่ง สูญเสียความสำคัญกลางทางการค้ากับดินแดนทางไกลออกไป ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางและประชากรไปสู่เมืองอื่นที่มีความเหมาะสมมากกว่า

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ วัฒนธรรมเขมรโบราณได้เข้ามาแทนที่ วัฒนธรรมทวารวดีในบริเวณภาคกลาง เป็นวัฒนธรรมที่นับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และศาสนาพุทธนิกายมหายาน ปรากฏในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางในเขตพื้นที่จังหวัดลพบุรี

อย่างไรก็ดี พบวัฒนธรรมเขมรโบราณมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒
ร่วมสมัยกับทวารวดี และสืบเนื่องมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เช่น ปราสาท

เขาน้อย อำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทสด๊กก๊อกธม อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว
ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี

ปราสาทสด๊กก๊อกธม จังหวัดสระแก้ว

ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์

ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

เจนละ

เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ บริเวณปากแม่น้ำมูล และลำแม่น้ำโขง ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีติดต่อไปยังแขวงจำปาสัก ประเทศลาว เป็นอาณาจักรที่ตั้งของอาณาจักรเจนละ หรือเงินลามาก่อนที่จะเข้าไปมีอำนาจทางแถบกลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศกัมพูชา อาณาจักรนี้ได้ขยายอาณาเขตขึ้นมาตามฝั่งแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิ จนถึงเมืองศรีเทพในกลุ่มแม่น้ำป่าสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งได้พบศิลาจารึกของกษัตริย์เจนละตามที่แตกต่างกัน ในเขตนี้หลายแห่ง

อย่างไรก็ดี เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔ ในช่วงการแผ่อำนาจของอาณาจักรเจนละในดินแดนแถบนี้ ได้พบศิลาจารึกของแคว้นศรีจนาศะที่บริเวณเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา และอีกหลักหนึ่งพบที่ตัวเมืองเก่าของอยุธยา ได้ให้รายละเอียดของกษัตริย์ศรีจนาศะที่แตกต่างไปจากวงศ์ของกษัตริย์เจนละ จึงเป็นไปได้ว่าคงจะมีแห่งใดแห่งหนึ่งที่ เป็นแคว้นศรีจนาศะ ซึ่งมีความ

ผูกพันกับอาณาจักรเจนละอย่างใกล้ชิด เช่นเดียวกันกับในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำ
ชีตอนบนส่วนใหญ่ ครั้งหนึ่งในช่วงระยะเวลานี้ ก็ควรจะเป็นบ้านเป็นเมืองที่มี
ความเป็นอิสระปกครองตนเอง แม้จะมีความใกล้ชิดกับเจนละอย่างมากในด้าน
วัฒนธรรมก็ตาม

โบราณสถานเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบเมืองโบราณ โบราณสถาน และโบราณวัตถุที่มีลักษณะคล้ายคลึงและร่วมสมัยกับ “วัฒนธรรมทวารวดี” ในบริเวณภาคกลางกระจายอยู่ทั่วไป เช่น เมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ และเมืองนครจำปาศรี จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น นอกจากนี้ ตามเพิงผาธรรมชาติในจังหวัดกาฬสินธุ์ยังพบภาพสลักหินเป็นพระพุทธรูปศิลปะทวารวดีหลายแห่ง ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๕ และบนภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี พบว่ามีการดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นศาสนสถานเนื่องในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ครั้นถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ บ้านเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ ถูกผนวกไว้ในอำนาจของอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองพระนครในประเทศกัมพูชาปัจจุบัน

หอนางอุษา อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี

ศรีวิชัย

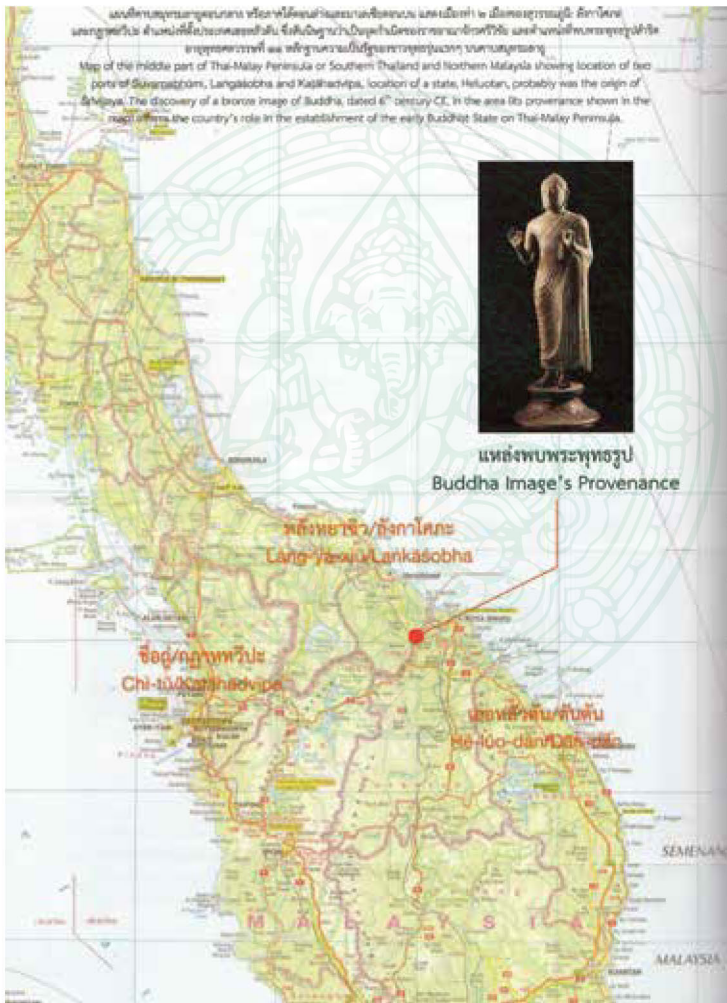
ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๘ บริเวณพื้นที่เกาะสุมาตรา และเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย รวมทั้งแหลมมลายูในประเทศมาเลเซีย และภาคใต้ของประเทศไทย ได้พัฒนาเป็นบ้านเมืองเรียกกันว่า “ศรีวิชัย” นักวิชาการหลายท่านเสนอว่า อาณาจักรศรีวิชัยได้พัฒนาขึ้นมาจากรัฐ หรือแคว้นที่เจริญมาก่อนหน้านี้ บางรัฐตั้งขึ้นไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ ๗ - ๘ รูปแบบการปกครองของศรีวิชัยเป็นแบบรัฐหลาย ๆ รัฐมารวมกัน โดยแต่ละรัฐมีเขตแดนและประชากร และดำเนินการทางเศรษฐกิจพอสมควร โดยมีรัฐใหญ่รัฐหนึ่งเป็นรัฐแกนกลางในการบริหารจัดการสำหรับการรวมกันเป็นเครือข่าย ทั้งนี้เพื่ออำนาจในการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจกับอาณาจักรอื่น ๆ เช่น กัมพูชา จีน อินเดีย และลังกา

บริเวณทางภาคใต้ของประเทศไทยพบรูปแบบวัฒนธรรมศรีวิชัยมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๘ เป็นวัฒนธรรมในสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาหายาน มีพัฒนาการมาจากการเป็นเมืองท่า การค้าผลผลิตพื้นเมืองและเครื่องเทศในเขตชายฝั่งทะเลกับอินเดีย อาหรับ จีน ชาวแหลมมลายู

รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏในวัฒนธรรมศรีวิชัยเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดีย ศาสนสถาน ศาสนวัตถุเนื่องในวัฒนธรรมนี้ พบกระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี คาบสมุทรมหาไทร ตลอดไปถึงหมู่เกาะในประเทศอินโดนีเซีย อาทิ ประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี พระพุทธรูปนาคปรก พระพิมพ์ดินดิบ

การล่มสลายของอาณาจักรศรีวิชัยเกิดจากการแย่งชิงอำนาจในแต่ละรัฐเอง และในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ศรีวิชัยถูกโจมตีจากกองทัพเรือของรัฐหมีพนาซู จากโจฬะมณฑลในอินเดียได้ ทำให้ระบบสมาพันธรัฐล่มสลายไปเป็นเวลานานทีเดียว เมื่อพื้นดินใหม่ในศตวรรษต่อมา การรวมตัวของรัฐต่างๆ ก็ไม่เป็นไปดังเดิมแล้วค่อย ๆ เสื่อมอำนาจลง และล่มสลายไปในที่สุด

อย่างไรก็ดี บริเวณคาบสมุทรภาคใต้ พบศิลปะทวารวดีประปรายทั่วไป แต่ที่เป็นเมืองมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ได้แก่ เมืองยะรัง จังหวัดปัตตานี ภายในตัวเมืองมีศาสนสถานเนื่องในพระพุทธศาสนา และได้พบพระพุทธรูป สลุปจำลองขนาดเล็กซึ่งมีจารึกคาถาทงพระพุทธศาสนาภาษาบาลีหลายชิ้น

แผนที่คาบสมุทรภาคใต้แสดงที่ตั้งของเมืองโบราณในจดหมายเหตุจีน

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบที่วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

หริภุญชัย

ด้วยทำเลที่ตั้งของภาคเหนือที่อยู่ลึกเข้าไปตอนในของภาคพื้นทวีป พัฒนาการบ้านเมืองจึงเกิดช้ากว่าบริเวณภาคใต้ ภาคกลาง และภาคอีสาน ซึ่งอยู่ทางตอนล่างใกล้ชายฝั่งทะเล และมีลักษณะเป็นเมืองท่า ดินแดนทางภาคเหนือจึงเริ่มมีพัฒนาการเป็นบ้านเมืองเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ อันเป็นผลจากการขยายตัวของผู้คนจากทางภาคเหนือลงมาและทางภาคใต้ขึ้นไป พร้อมกับการแพร่กระจายของอารยธรรมจากบ้านเมืองที่เป็นศูนย์กลางในเขตใกล้ทะเลด้วย โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหลักทำให้เกิดแคว้นขึ้นใหม่ หนังสือชินกาลมาลีปกรณ์และจามเทวีวงศ์ของภาคเหนือสะท้อนให้เห็นถึงภาพการปะทะสังสรรค์ระหว่างชนพื้นเมืองเดิมในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนกับชาวภาคกลางที่ไปจากเมืองละโว้ (แคว้นทวารวดี) ทำให้เกิดการสร้างเมืองขึ้นโดยมีกษัตริย์คือ พระนางจามเทวีจากละโว้ไปปกครอง

พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

เจดีย์กุฎ หรือพระเจดีย์สุวรรณังโกฏี จังหวัดลำพูน

พระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

แคว้นหริภุญชัยที่เกิดขึ้นใหม่นี้มีลักษณะรูปแบบการปกครองและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ คล้ายคลึงกับภาคกลางซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรมได้คลี่คลายในรูปแบบศิลปะในท้องถิ่นจนเป็นรูปแบบของตนเอง เรียกว่า “ศิลปะหริภุญชัย” หรือบางครั้งเรียกว่า “ศิลปะทวารวดีตอนปลาย”

ต่อภายหลังพัฒนาการของบ้านเมืองได้ขยายไปยังลุ่มแม่น้ำวังในจังหวัดลำปาง ดำรงความเป็นแคว้นปกครองตนเองโดยอิสระเป็นลำดับสืบมาจนถึงสิ้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘

กำเนิดรัฐไทย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทยอันสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างสองอาณาจักรใหญ่คือ อาณาจักรกัมพูชา และอาณาจักรจามปาซึ่งอยู่ในเขตเวียดนามภาคกลาง ซึ่งมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของบ้านเมืองที่เป็นพันธมิตรกันขึ้นใหม่ แคว้นที่มีกำลังเข้มแข็งกว่าได้ขยายอาณาเขตมายังบริเวณที่มีการขัดแย้งกัน และประการสุดท้ายคือ เป็นครั้งแรกที่ได้พบ “จารึกอักษรและภาษาไทย” ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันอย่างแน่ชัดว่า กลุ่มคนไทยได้ก่อตั้งบ้านเมืองขึ้นบริเวณดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน กลุ่มคนไทยนี้น่าจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทยในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีน ซึ่งอพยพเคลื่อนย้ายลงมาและได้ผสมผสานกับคนพื้นเมืองเดิม ดังปรากฏร่องรอยในตำนานปรัมปราของล้านนา

บ้านเมืองของกลุ่มคนไทยที่เกิดขึ้นใหม่ได้แก่ “ล้านนา” และ “สุโขทัย” ในภาคเหนือ ส่วนในภาคกลางมีกลุ่มบ้านเมืองที่พัฒนาขึ้นมาจากบ้านเมืองเดิม ได้แก่ “อโยธยา” มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองละโว้ หรือเมืองลพบุรีในปัจจุบัน “สุพรรณภูมิ” มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสุพรรณภูมิ หรือเมืองสุพรรณบุรีในปัจจุบัน ส่วนในภาคใต้ที่สำคัญได้แก่ “นครศรีธรรมราช”

ต่อมาในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ “อโยธยา” กับ “สุพรรณบุรี” ได้รวมกันเป็น “อโยธยา” ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อโยธยาได้ผนวก “สุโขทัย” ไว้ในฐานะหัวเมืองหนึ่งในพระราชอาณาเขต ส่วน “ล้านนา” ยังคงดำรงเป็นบ้านเมืองสืบมากกว่า ๕๐๐ ปี บางช่วงเป็นหัวเมืองประเทศราชของไทย จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรสยามอย่างแท้จริง

สมัยสุโขทัย

สุโขทัยเป็นอาณาจักรแรก ๆ ที่ถือว่าเป็นอาณาจักรของคนไทย มีความเจริญรุ่งเรืองทุก ๆ ด้าน เป็นรัฐในอุดมคติเนื่องจากเป็นรัฐที่มีความสงบสุข ผู้ปกครองมีความเมตตาเหมือนบิดาปกครองบุตร มีเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา มีความงามเป็นเลิศทางด้านศิลปกรรม ดังปรากฏให้เห็นในรูปแบบของพระพุทธรูป และสถาปัตยกรรมในสมัยนี้ สมดังชื่อเมืองซึ่งมีความหมายว่า เมืองรุ่งอรุณแห่งความสุข

อาณาจักรสุโขทัยมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๒๐ ในช่วงแรกอาณาจักรสุโขทัยมีความยิ่งใหญ่ รุ่งเรือง และเจริญในทุก ๆ ด้าน สมกับที่เป็นอยู่อารยธรรมที่สำคัญของไทย โดยเฉพาะสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๑) ทรงขยายอาณาเขตอย่างกว้างขวางและเจริญสัมพันธ์ไมตรี

ติดต่อกับชายกับดินแดนต่าง ๆ โดยเฉพาะจีนซึ่งเรื่องอำนาจมากในเวลานั้น อีกทั้งยังทรงนำพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท จากเมืองนครศรีธรรมราชมาเผยแพร่ในอาณาจักรสุโขทัย พระราชนิพนธ์กิจประกาศสำคัญอีกประการหนึ่งของพระองค์ คือการประดิษฐ์อักษรไทยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ อักษรไทยนี้ได้ผ่านวิวัฒนาการมาเป็นอักษรไทยในปัจจุบัน สุโขทัยจึงเป็นอาณาจักรแรก ๆ ที่มีการใช้อักษรไทยในการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้มีหลักฐานทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองเข้มแข็งมั่นคงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่เมื่อสิ้นรัชกาลของพระองค์ อาณาจักรสุโขทัยเกิดความระส่ำระสาย เมืองต่าง ๆ ที่เคยขึ้นตรงต่อสุโขทัยได้แยกตนเป็นอิสระ เชื้อพระวงศ์และขุนนางต่างแย่งชิงอำนาจกันเอง จนในที่สุดสุโขทัยเสียเอกราชให้แก่อยุธยาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แม้ว่าสมัยต่อมาจะพยายามแยกตนเป็นอิสระและสถาปนาอำนาจขึ้นมาใหม่ แต่ก็ไม่อาจเทียบเท่ากับสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้ สุดท้ายอาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอาณาจักรอยุธยาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

แม้ว่าสุโขทัยจะหมดอำนาจลงไปในฐานะอาณาจักรตอนบนของไทย แต่ผู้สืบทอดราชวงศ์สุโขทัยยังมีบทบาทเป็นรากฐานอำนาจสำคัญในสมัยอยุธยา และต่อมาราชวงศ์สุโขทัยหรือราชวงศ์พระร่วงกลับมามีอำนาจอีกครั้งในอาณาจักรอยุธยาช่วงสมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

สุโขทัยได้สร้างมรดกอันสำคัญยิ่งไว้ให้แก่ชาติไทยคือการประดิษฐ์อักษรไทย อันเป็นสิ่งแสดงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย นอกจากนี้ ศิลปกรรมโดยเฉพาะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยถือกันว่างดงามยิ่งนัก สุโขทัยถือเป็นรัฐในอุดมคติของคนไทยเนื่องจากความรุ่งเรืองทางศาสนาและแนวทางการปกครองซึ่งถือเป็นอุดมคติของคนไทย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นมรดกของสุโขทัยที่มีไว้ให้อนุรักษ์สืบสาน เล่าขาน และศึกษามาจนปัจจุบัน

ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือเมื่อประมาณ ๗๐๐ - ๘๐๐ ปีก่อน อาณาจักรขอมหรือเขมรโบราณ และอาณาจักรฟูนานของพม่าเริ่มเสื่อมอำนาจลง โดยเฉพาะหลังการสวรรคตของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เมื่อพ.ศ. ๑๓๖๒ ทำให้ชนเผ่าไทเริ่มตั้งตนเป็นอิสระและมีการขยายอำนาจและอาณาเขตไปในทิศทางต่าง ๆ

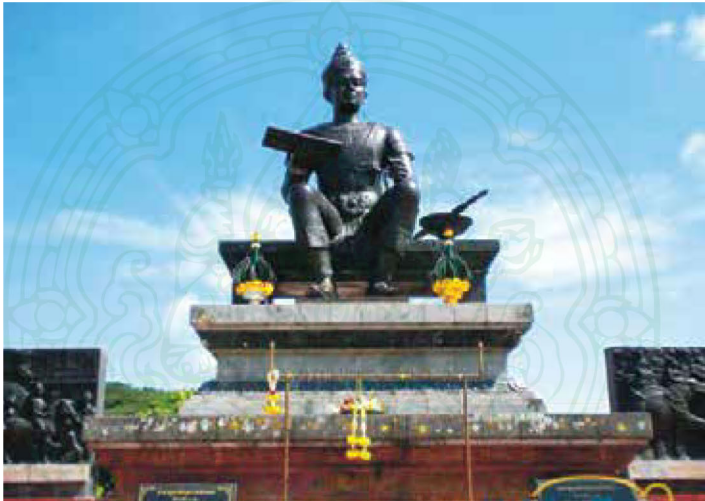

เจดีย์วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย

สุโขทัยเป็นแคว้นแคว้นหนึ่งที่ตั้งตัวเป็นอิสระ จุดที่สุโขทัยตั้งอยู่เป็นจุดบรรจบของอารยธรรมที่เจริญอยู่ก่อนคือ ขอม หรือศรีวิชัยสุพรรณบุระ พม่าคือพุกาม และมอญคือหริภุญชัย ทำให้สุโขทัยกลายเป็นอาณาจักรสำคัญและรุ่งเรืองในบริเวณลุ่มน้ำยมฝั่งตะวันตก

นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานจากพ.ศ. ๑๗๖๒ ซึ่งเป็นปีที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สวรรคตว่าเป็นปีที่พ่อขุนศรีนาวนำถุม ได้สถาปนาอาณาจักรสุโขทัยขึ้นครอบครองสุโขทัย - ศรีสัชนาลัยเดิม และขยายไปยังเมืองฉอด ลำพูน เชียงแสน พะเยา ลุม สะคำ และราด พระองค์มีพระโอรสพระนามว่า พ่อขุนผาเมือง ครองเมืองราดเมืองลุม ในเวลานั้นแม้อำนาจของขอมจะเริ่มเสื่อมถอยแล้วก็ตาม แต่ยังมีอำนาจอยู่ในสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย เมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถุมเสด็จสวรรคต ขอมสبادโขลยล้าพงจึงทำการยึดสุโขทัย พ่อขุนผาเมืองทรงร่วมมือกับพระสหายนามว่าพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยางยึดอำนาจคืนจากขอมได้สำเร็จ

พ่อขุนผาเมืองยกให้พ่อขุนบางกลางหาวขึ้นเป็นกษัตริย์เสวยราชย์ในเมืองสุโขทัย และถวายพระนาม “กมรเตงอัญศรีอินทราทิตย์” ที่ทรงได้รับพระราชทานมาจากกษัตริย์ขอมแก่พ่อขุนบางกลางหาว ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ จารึกพระนามว่า “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” ทำให้กษัตริย์สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย เปลี่ยนจากราชวงศ์ของพ่อขุนศรีนาวนำถมมาเป็นราชวงศ์ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์หรือที่เรียกกันว่า “ราชวงศ์พระร่วง”

พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช จังหวัดสุโขทัย

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีพระราชโอรส ๓ พระองค์ พระราชธิดา ๒ พระองค์ พระราชโอรสพระองค์โตสืบพระชนม์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ พระราชโอรสพระองค์รองนามว่า “บานเมือง” ส่วนพระราชโอรสพระองค์ที่ ๓ นั้น เมื่อพระชนมายุได้ ๑๙ พรรษา ทรงช่วยพระราชบิดากระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะเหนือขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด พระราชบิดาจึงทรงขนานพระนามให้ว่า “พระรามคำแหง” เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์และพ่อขุนบานเมืองสวรรคต พระรามคำแหงขึ้นเสวยราชสมบัติใน พ.ศ. ๑๘๒๒ มีพระนามว่า “พ่อขุนรามคำแหง” ปัจจุบันทรงได้รับการเทิดพระสมัญญาว่า “มหาราช”

พระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช คือการประดิษฐ์ “ลายสือไท” หรืออักษรไทยขึ้น ในพ.ศ. ๑๘๒๖ ศาสตราจารย์ ประเสริฐ ณ นคร อธิบายว่าตัวหนังสือของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีลักษณะ พิเศษกว่าตัวหนังสือของชาติอื่นซึ่งขอยืมตัวหนังสือของอินเดียมาใช้ คือพระองค์ ได้ประดิษฐ์ พยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์เพิ่มขึ้น ให้สามารถเขียนแทนเสียง พุดของคำภาษาไทยได้ทุกคำ และนำสระและพยัญชนะมาอยู่ในบรรทัดเดียวกัน โดยไม่ต้องใช้พยัญชนะซ้อนกัน ทำให้เขียนและอ่านง่ายสะดวกขึ้นมาก

६०

ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

สรดิวงส์ หรือท่านบพระร่วง

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงอาราธนา พระภิกษุสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราช (ซึ่งเป็นศาสนาพุทธนิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์) ขึ้นมาเผยแผ่ในสุโขทัย ทรงสร้างพระแท่นมนังคศิลาบาตร เพื่อให้พระสงฆ์ใช้สำหรับแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ ส่วนวันธรรมดา พระองค์เสด็จประทับเป็นประธานให้ปรีกษาราชการร่วมกัน นอกจากนี้ ยังทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภก สร้างวิหาร วัดวาอารามจำนวนมาก

สังคมสุโขทัยเป็นสังคมเกษตรกรรม แม้ภูมิประเทศของสุโขทัยจะไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตรเท่าใดนัก บางพื้นที่น้ำท่วม ไม่สามารถพึ่งธรรมชาติได้อย่างเดียว จึงใช้ภูมิปัญญาในการผันน้ำเข้ามาใช้โดยการสร้างสรดิวงส์ (ท่านบพระร่วง) จนสามารถผลิตข้าวปลาอาหารได้อุดมสมบูรณ์พอที่จะเลี้ยงชีพได้ ดังความตอนหนึ่งในศิลาจารึกระบุว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” นอกจากนี้ สุโขทัยยังอุดมไปด้วยสวนมะพร้าว สวนหมาก สวนมะขาม สวนมะม่วง ฯลฯ แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตทางการเกษตร

ในด้านการค้าขาย ชาวสุโขทัยมีอิสระเสรีในการค้า ดังจะเห็นได้จากข้อความในจารึกหลักที่ ๑ ตอนหนึ่งว่า “เพื่อนจงว่วไปค้า ชีมัวไปขาย ใครจักค้าช่วงค้า ใครจักค้าม้าค้า” ใครอยากค้าสิ่งใดสามารถค้าขายได้อย่างเสรีในสุโขทัยมีการค้าขายเครื่องสังคโลกซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากการติดต่อกับชาวจีน เครื่องสังคโลกถือเป็นหัตถกรรมพื้นฐานที่มีผลต่อเศรษฐกิจของสุโขทัยเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีคุณภาพดี หัตถกรรมเครื่องสังคโลกได้ขยายตัวจนกลายเป็นอุตสาหกรรม มีการสร้างเตาทุเรียง เตาเผาเครื่องสังคโลกจำนวนมาก ทั้งในสุโขทัยและศรีสัชนาลัย แม้ในภายหลังที่ต้องไปผนวกกับกรุงศรีอยุธยา สุโขทัยเป็นศูนย์กลางการค้าภายในภาคพื้นทวีป และระบายสินค้าผ่านกรุงศรีอยุธยา เพื่อไปค้าขายกับดินแดนอื่น ๆ ทางทะเล

เตาทุเรียง เมืองศรีสัชนาลัย

ตำแหน่งที่ตั้งเมืองสุโขทัยเป็นชุมการค้าโบราณ มีเส้นทางการค้าจากทางเหนือ - ใต้ และ ตะวันออก - ตะวันตก พาดผ่าน อีกทั้ง ยังได้ยกเว้นภาษีผ่านด่านที่เรียกว่า “จังกอบ” ผู้ค้าจึงมีความสนใจในการค้าและส่งผลให้สุโขทัยมีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาก

อาณาจักรสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีความรุ่งเรืองจนถึงขีดสุด แต่เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสวรรคตใน พ.ศ. ๑๘๔๑ พระยาเลอไทย พระราชโอรสขึ้นครองราชย์ต่อ เสถียรภาพของสุโขทัยอ่อนแอลง เมืองต่าง ๆ ที่เคยขึ้นต่ออาณาจักรสุโขทัยแยกตนเป็นอิสระ เชื้อพระวงศ์และขุนนางช่วงชิงอำนาจกันเอง จนถึงสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) พระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงปราบปรามบ้านเมืองใหญ่น้อยรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยให้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง

นอกจากความอ่อนแอที่เกิดจากการแย่งชิงอำนาจภายในแล้ว ยังมีปัจจัยภายนอกคือการรุกรานจากอาณาจักรอยุธยาที่กำลังเติบโตและเข้มแข็งอย่างมากในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างและอาณาจักรล้านนาที่พยายามแผ่อำนาจในตอนเหนือ อาณาจักรสุโขทัยจึงเปรียบเสมือนเมืองกันชนระหว่างอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรล้านนา โดยทั้งสองแคว้นพยายามแผ่อำนาจและเข้ามามีบทบาทในสุโขทัย

พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) ทรงดำเนินพระราชนโยบายทางการเมืองโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ แบบนครพน (ใกล้เมืองมะตะมะ) ไปยังดินแดนต่าง ๆ เช่น ทรงถวายพระบรมสารีริกธาตุให้พระยาگرانเมืองแห่งเมืองน่าน เป็นต้น การเผยแผ่ศาสนาตัวเอง สันนิษฐานว่าทำให้มีการเผยแพร่อักษรแบบสุโขทัยไปยังดินแดนต่าง ๆ ด้วย อาณาจักรล้านนาได้นำเอาอักษรชุดนี้มาปรับเปลี่ยนเป็นลักษณะเฉพาะตนเรียกว่า “อักษรฝักขาม” อักษรรูปแบบนี้ยังได้เผยแพร่ไปยังอาณาจักรล้านช้างจนมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นอักษรเฉพาะตนเรียกว่า “อักษรไทยน้อย”

การเข้ามาตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในสุโขทัยก่อให้เกิดงานศิลปกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาขึ้น คือ พระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร อุโบสถ เป็นต้น

พระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยนั้น มีเอกลักษณ์โดดเด่นคือมีลักษณะงดงามอ่อนช้อย เส้นพระวรกายเป็นเส้นโค้ง พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง สันขาเกี้ยวว ปลายแตกเป็นเขี้ยวตะขาบ ส่วนสถาปัตยกรรม เช่น เจดีย์ในศิลปะสุโขทัย นั้นมีหลายรูปทรง ทั้งที่ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะจากลังกา ขอม และ พม่า แต่เจดีย์ที่มีลักษณะเด่นที่สุดของสุโขทัยคือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือ เจดีย์ทรงดอกบัวตูมเป็นเจดีย์ที่มีฐานสูง องค์เจดีย์อยู่ในผังย่อมุม ส่วนยอด ด้านบนมีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม และด้วยเอกลักษณ์เช่นนี้ สันนิษฐานได้ว่า หากมีเจดีย์ทรงนี้ตั้งอยู่ที่ใด แสดงว่าที่นั้นได้รับอิทธิพลศิลปะแบบสุโขทัย

พระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

ในด้านวรรณกรรม มีงานวรรณกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ไตรภูมิภิกษา หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชา ที่ ๑ (ลิไทย) ก่อนทรงขึ้นครองราชย์ วรรณกรรมฉบับนี้ได้อธิบายเกี่ยวกับ จักรวาลวิทยา สวรรค์ - นรก และภพภูมิต่าง ๆ การกำเนิด และการดับของสิ่ง ต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาอย่างละเอียดและสละสลวย ไตรภูมิพระร่วงเป็น วรรณกรรมคำสอนที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของคนในสังคมไทยมา ตราบจนทุกวันนี้

นอกจากนี้ ในอาณาจักรสุโขทัยยังมีการนับถือศาสนาและความเชื่ออื่น คือ “ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู” ซึ่งได้รับอิทธิพลและสืบทอดจากวัฒนธรรม ขอมโบราณ โดยปรากฏศาสนสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เช่น ศาลตาผาแดง และเทวาลัยมหาเกษตรซึ่งเป็นสถานที่พราหมณ์ในราชสำนัก ใช้ประกอบพิธีบวงสรวงในพิธีสำคัญ เช่น ราชากิเชก เป็นต้น และยังพบว่า วัดในพระพุทธศาสนาบางแห่งมีร่องรอยของศาสนาพราหมณ์อยู่ เช่น พระปรางค์สามยอด วัดศรีสวาย ซึ่งพบทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ พระปรางค์วัดพระพายหลวงซึ่งพบรูปศิวลึงค์ เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวสุโขทัยยังมีความเชื่อเรื่อง “ผี” อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนในภูมิภาคนี้ก่อนการรับศาสนาอื่น ๆ เข้ามา ความเชื่อนี้มีอยู่ในสุโขทัย และเผ่าไทอื่น ๆ ใกล้เคียงได้แก่ เทวดาอารักษ์ ผีฟ้า ผีแถน เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าที่เจ้าแดน ผีบ้านผีเรือน ผีปู่ผีย่า หรือผีบรรพบุรุษ ฯลฯ ในความเชื่อดั้งเดิมนั้น หากคนในสังคมกระทำผิดผี หรือปฏิบัติตนผิดจากคำสอนบรรพบุรุษ มีความเชื่อว่าจะนำมาซึ่งภัยพิบัติและอันตรายแก่ตนเองและครอบครัว ดังนั้นคนในสังคมจึงไม่พยายามฝ่าฝืนคำสั่งสอน หรือปฏิบัติตามข้อควรปฏิบัติ การมีอยู่ของความเชื่อเดิมและการเข้ามาของความเชื่อใหม่ ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับ “พุทธ - พราหมณ์ - ผี” มีการผสมผสานและหลอมหลอมกันจนเป็นลักษณะเฉพาะของคนในภูมิภาคนี้

ในด้านเศรษฐกิจ พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) ทรงพยายามฟื้นฟูการค้ากับจีนโดยการส่งเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน

อาณาจักรสุโขทัยในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) เป็นยุคที่กลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง หลังจากรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แต่เมื่อพระมหาธรรมราชาที่ ๑ สวรรคต สุโขทัยก็กลับอ่อนแอลงจนตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรอยุธยาในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๒ โดยพระองค์ทรงถวายบังคมต่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งกรุงศรีอยุธยา สุโขทัยจึงมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของอยุธยา และพระองค์เอง ต้องเสด็จไปครองเมืองพิษณุโลก โดยพระญาติข้างฝ่ายสุพรรณภูมิขึ้นมากบครองเมืองสุโขทัยแทน ทำให้ศูนย์กลางอำนาจของสุโขทัยถูกแบ่งออกเป็นหลายส่วนในสมัยต่อมา

ศาลตาผาแดง จังหวัดสุโขทัย

พ.ศ. ๑๙๔๓ พระมหาธรรมราชาที่ ๓ (ไสลือไทย) ทรงขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงพยายามรวบรวมแผ่นดินสุโขทัยขึ้นใหม่อีกครั้ง และผูกสัมพันธ์มิตรกับเมืองน่านเพื่อต่อต้านอยุธยา แต่เมื่อเสด็จสวรรคตในพ.ศ. ๑๙๖๒ พระราชโอรสคือพระยาบันเมือง และพระยาราม ทรงแย่งแย่งราชสมบัติกันจนบ้านเมืองอ่อนแอ สมเด็จพระนครินทราธิราช แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงขึ้นมาเจรจาไกล่เกลี่ย โดยให้พระยาบันเมืองครองเมืองพิษณุโลก เป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) ให้พระยารามปกครองเมืองสุโขทัย ให้แสนสอยดาวปกครองเมืองกำแพงเพชร และให้พระยาเชลียงปกครองเมืองเชลียง

เมื่อสิ้นพระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) หลังจากนั้นเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งมหาธรรมราชาให้สุโขทัยอีกต่อไป กลับทรงผนวกลูกสุโขทัยให้เป็นแผ่นดินเดียวกับกรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ตาม เชื่อพระวงศ์ในราชวงศ์พระร่วงหรือสุโขทัยยังคงมีอำนาจอยู่ในฐานะขุนนางของอยุธยา จนถึงปลายราชวงศ์สุพรรณภูมิ สมัย “สมเด็จพระ

พระมหากักรพรรดิ” ทรงล้มล้างอำนาจท้าวศรีสุดาจันทร์ และขุนวรวงศาธิราช ลงได้ ทรงสถาปนาให้ “ขุนพิเรนทรเทพ” เจ้ากรมพระตำรวจขวา เชื่อพระวงศ์สุโขทัยผู้ที่มีบทบาทสำคัญอีกท่านหนึ่งในเหตุการณ์ครั้งนี้ ขึ้นเป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช และพระราชทานพระวิสุทธิกษัตริย์พระราชธิดาให้เป็นพระมเหสี แล้วให้ไปครองเมืองพิษณุโลกควบคุมดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ อันเป็นปริมณฑลแห่งอำนาจของสุโขทัยเดิม แต่ต่อมาไม่นานพิษณุโลกเกิดความบาดหมางกับอยุธยา พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง (กษัตริย์พม่า) จึงสามารถยึดราชทัณฑ์และพิชิตอยุธยาได้ในที่สุด ทรงสถาปนาให้พระมหาธรรมราชาธิราชเป็นกษัตริย์อยุธยาแห่งราชวงศ์สุโขทัย ภายใต้เศวตฉัตรราชวงศ์ต้องอยู่ ต่อมาเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกอบกู้ชาติบ้านเมือง ทรงกวาดต้อนนครวัดจากหัวเมืองฝ่ายเหนือเข้ามายังพระนคร ทำให้ผู้คนในแคว้นสุโขทัยเดิมเข้ามาอยู่ในอยุธยาเป็นจำนวนมาก และเมื่อราชวงศ์สุโขทัยถูกยึดอำนาจโดยราชวงศ์ปราสาททอง อำนาจของราชวงศ์สุโขทัยจึงหมดลง

ระบบการปกครองของสุโขทัยในช่วงต้นนั้นอยู่ในระบบที่เสมือนบิดาปกครองบุตร บิดาเปรียบเสมือนผู้เป็นใหญ่ในบ้าน และบุตรเปรียบเสมือนผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้าน ดังนั้นพ่อขุนจึงต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชนดังบิดาดูแลบุตร ดังจะเห็นได้จากจารึกหลักที่ ๑ มีข้อความระบุว่า หากผู้ใดต้องการร้องทุกข์สามารถยื่นกระดิ่งที่แขวนไว้ที่ประตูวังได้ทุกเมื่อ และสามารถร้องเรียนกับพ่อขุนได้โดยตรง แต่หลังจากรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์สุโขทัยเปลี่ยนสถานะจากบิดา เป็นผู้เป็นใหญ่ และราชาผู้ทรงธรรม ดังจะเห็นได้จากตำแหน่ง “พระยา” และพระนาม “มหาธรรมราชา” ของกษัตริย์สุโขทัยในสมัยต่อมา

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสุโขทัยเป็นไปตามระบบเครือญาติผ่านการเกี่ยวดองทางการแต่งงาน เช่น พระเจ้าฟ้ารั่ว แห่งเมืองเมาะตะมะ เป็นพระราชบุตรเขยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หรือกษัตริย์เมืองน่านมีศักดิ์เป็นปู่ของพระมหาธรรมราชาไสลือไทยแห่งสุโขทัย เป็นต้น

ในช่วงต้นราชวงศ์พระร่วงของสุโขทัยนั้น เมืองหลักคือเมืองสุโขทัย แต่เมื่อสุโขทัยตกเป็นเมืองประเทศราชของอยุธยา กษัตริย์สุโขทัยมักต้องไป

ประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ส่วนเมืองสุโขทัยนั้น ทางอยุธยาจะส่งคนของตน ซึ่งมีเชื้อสายสุโขทัยขึ้นมาปกครอง หรือบางกรณีอาจให้เชื้อพระวงศ์สุโขทัยอื่น ปกครอง ทำให้เสถียรภาพทางด้านอำนาจของสุโขทัยอ่อนแอลง ในเวลาต่อมา สุโขทัยถูกผนวกเข้ากับอยุธยาอย่างเบ็ดเสร็จในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

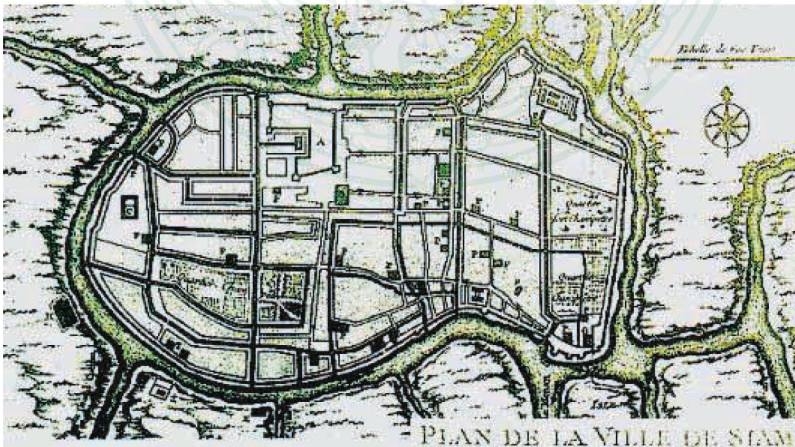

แผนผังเมืองสุโขทัย

สมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยา สถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือ เรียกกันว่า พระเจ้าอู่ทอง กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ในบริเวณที่มีแม่น้ำ ๓ สาย ล้อมรอบ คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมทั้งในด้านความมั่นคงและเป็นเมืองที่เหมาะสมแก่การติดต่อค้าขาย กรุงศรีอยุธยาเป็นอาณาจักรที่มีความสำคัญมาก มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อเนื่องกันมาเป็นเวลา ๔๑๗ ปี

ในช่วงแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอู่ทองทรงสร้างพระราชวังและพระที่นั่งต่าง ๆ ให้มีความมั่นคง ต่อมาพญาประเทศราชทั้ง ๑๖ หัวเมืองได้มาถวายบังคมอยู่ร่วมขอบขัณฑสีมา ทรงทำสงครามเพื่อขยายพระราชอาณาเขต และสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่อาณาจักร ทรงตรากฎหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน พระมหากษัตริย์ลำดับต่อ ๆ มาก็คงสืบสานพระราชกิจต่อ

แผนที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระเจ้าอู่ทอง

ปากน้ำบางกะจะ

วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในด้านเศรษฐกิจ กรุงศรีอยุธยามีความเจริญและมั่งคั่งมาก โดยเฉพาะการค้าในระบบการทูตบรรณาการกับราชสำนักจีน สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นสมัยสำคัญที่กรุงศรีอยุธยามีความสัมพันธ์กับจีนอย่างสนิทสนม เคยเสด็จไปเฝ้าจักรพรรดิจีนเมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๐ กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร นอกจากนี้ ยังทรงสร้างความมั่นคงและความยิ่งใหญ่ทางการเมืองให้แก่อาณาจักรอยุธยา

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงจัดระบบการปกครองของอยุธยา ให้เป็นระเบียบใหม่ มีสมุหพระกลาโหมดูแลฝ่ายทหาร สมุหนายกดูแลฝ่ายพลเรือน มีจุดสอดคล้องเป็นเสมือนเสาหลักในการค้าจนความมั่นคงแก่บ้านเมือง คือตำแหน่ง เวียง วัง คลัง นา **กรมเวียง** ดูแลความเรียบร้อยในพระนคร **กรมวัง** มีหน้าที่ดูแลเรื่องเกี่ยวกับราชสำนักและการพิพากษาคดี **กรมคลัง** มีหน้าที่จัดเก็บรายได้ของหลวง และการติดต่อการค้ากับต่างประเทศ **กรมนา** มีหน้าที่ดูแลเรื่องการทำนา ทำไร่ ซึ่งเป็นอาชีพสำคัญของราษฎรและการจัดเก็บรายได้ ส่วนการจัดความสำคัญของหัวเมืองแบ่งเป็น **หัวเมืองชั้นใน** ได้แก่ เมืองที่อยู่ใกล้เมืองหลวง เป็นเมืองชั้นจัตวา เช่น ชนบุรี เพชรบุรี สมุทรสาคร นครนายก ฯลฯ **หัวเมืองชั้นนอก** ได้แก่ หัวเมืองที่อยู่ไกลเมืองหลวงออกไป แบ่งเป็นหัวเมืองชั้น เอก โท ตรี

ตามขนาดและความสำคัญ **เมืองประเทศราช** ได้แก่ เมืองขึ้นของอยุธยา เช่น ทวาย ตะนาวศรี เมืองเหล่านี้ต้องส่งบรรณาการให้แก่อยุธยาตามกำหนด การจัดระบบการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นพื้นฐานในการปกครองของไทยอยู่เป็นเวลานานจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

กรุงศรีอยุธยามีการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตก โดยมีชาวโปรตุเกส เป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โดยอัลฟองโซ เดอ อัลบูแอร์กเกอ ข้าหลวงต่างประเทศของพระเจ้ามานูเอล ซึ่งประจำที่เมืองมะละกา ส่งทูตมาหลายครั้ง และต่อมามีชาติอื่น ๆ เข้ามาติดต่อกับค้าขายอีก ได้แก่ ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ การติดต่อกับชาติตะวันตกนอกจากจะได้ผลประโยชน์ในด้านการค้าขายแล้วยังได้รับวิทยาการสมัยใหม่ด้วย เช่น การก่อสร้าง อาวุธยุทโธปกรณ์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์

ส่วนความสัมพันธ์กับอาณาจักรใกล้เคียง ได้แก่ ลาว กัมพูชา มลายู และพม่า นั้น ความสัมพันธ์กับลาวค่อนข้างดีต่อกัน โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ตรงกับสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชของลาว อยุธยากับลาวได้สร้างพระเจดีย์ร่วมกัน คือ พระธาตุศรีสองรัก เป็นเครื่องแสดงสัมพันธไมตรีต่อกัน ปัจจุบันอยู่ที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ความสัมพันธ์กับเขมร เป็นไปในด้านการทำสงคราม บางคราวเมื่อเขมรมีการต่อสู้กันเองภายในก็มักจะเข้ามาขอกองกำลังจากกรุงศรีอยุธยาไปช่วย หรือบางครั้งเมื่อกรุงศรีอยุธยามีศึกติดพันกับพม่าด้านตะวันตก เขมรก็จะยกทัพเข้ามาตีหัวเมืองด้านตะวันออกหรือยกกำลังเข้ามากวาดต้อนผู้คนไป

ความสัมพันธ์กับมลายู เมืองต่าง ๆ ในดินแดนมลายู คือ ไทรบุรี ปัตตานี กลันตัน ตรังกานุ เป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา บางคราวเมืองปัตตานีก็แข็งเมือง จนต้องส่งกองกำลังไปปราบ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ปัตตานีจึงรวมเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนไทยโดยสมบูรณ์

ส่วนความสัมพันธ์กับพม่านั้น มีความสัมพันธ์กันในการทำสงคราม เป็นส่วนใหญ่ นอกจากมีอาณาเขตติดกันแล้ว กรุงศรีอยุธยากับพม่ายังมีเรื่องกระทบกระทั่งกัน ประการสำคัญ หากพมามีอำนาจเหนือกรุงศรีอยุธยา บรรดาเมืองขึ้นต่าง ๆ ของพม่าก็จะไม่กล้าแข็งเมืองเพราะเห็นว่า พม่าสามารถปราบกรุงศรีอยุธยาที่ถือว่ามีความใกล้เคียงกันได้ ไทยกับพม่าจึงทำสงครามติดพันกันอยู่เสมอ

พระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย บริเวณทุ่งมะขามหย่อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ขณะนั้นกษัตริย์พม่า คือ พระเจ้าตะเบงชเวตี้ ยกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา ครั้งสำคัญคือ พ.ศ. ๒๐๙๑ ในการรบกับพม่าครั้งนี้ สมเด็จพระสุริโยทัย พระมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงช้างออกศึกด้วย เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงชนช้างกับพระเจ้าแปร และทรงเพลิงพล้ำ สมเด็จพระสุริโยทัยทรงขับช้างเข้าไปช่วยจึงถูกพระเจ้าแปร ฟันสิ้นพระชนม์ พระราเมศวรกับพระมหินทราธิราช พระราชโอรสช่วยกันเชิญพระศพสมเด็จพระสุริโยทัยกลับเข้าเมือง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๑๑๒ สมัยสมเด็จพระมหินทราธิราช พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่ายกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีก กรุงศรีอยุธยาอ่อนล้าจากการทำศึกติดกันหลายครั้ง จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาในปีนั้น นับเป็นการเสียกรุงครั้งที่ ๑

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๑๑๒ กรุงศรีอยุธยาพยายามหาทางกู้อิสรภาพคืนมา ใน พ.ศ. ๒๑๑๔ สมเด็จพระมหาธรรมราชา โปรดให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระราชโอรสเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นการเตรียมการอย่างหนึ่งที่จะกอบกู้อิสรภาพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จพระราชสมภพที่เมืองพิษณุโลก จึงทรงคุ้นเคยกับบ้านเมืองและเป็นที่ยินดีของชาวเมือง ประกอบกับพระองค์เคยประทับที่เมืองหงสาวดีถึง ๖ ปี ในฐานะองค์ประกัน ทำให้ทรงเรียนรู้ความเป็นไปของพม่าเป็นอย่างดี

สมเด็จพระมหาธรรมราชา ทรงไว้วางพระทัยให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องการทำศึกสงคราม เหตุการณ์สำคัญครั้งหนึ่งเมื่อพม่าให้กรุงศรีอยุธยาส่งกองทัพไปปราบกบฏเมืองคังใน พ.ศ. ๒๑๒๔ ครั้งนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงแสดงความสามารถตีเมืองคังได้ และทรงทราบว่าเมืองขึ้นของพม่าหลายเมืองต่างรอโอกาสจะแข็งเมือง ส่วนกรุงศรีอยุธยานั้นพม่าเริ่มไม่ไว้วางใจเนื่องจากมีความเข้มแข็งขึ้นอย่างมาก

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๑๒๗ พระเจ้าอังวะเป็นกบฏ พม่าขอให้กรุงศรีอยุธยายกทัพไปช่วยปราบกบฏเช่นเคย ครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำทัพไปและทรงออกอุบายเดินทัพช้า ๆ ให้พระเจ้านันทบุเรงยกทัพไปปราบเมือง

อังกะก่อน เมื่อทรงยกทัพถึงเมืองแครง จึงโปรดให้หยุดทัพเพื่อรอข่าวศึก ขณะนั้นพระมหาอุปราช ได้คิดอุบายให้พระยาเกียรติ พระยาราม ขุนนางชาวมอญ ซึ่งคุ้นเคยกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาคอยรับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่เมืองแครง และได้ทรงสั่งเป็นความลับว่า พระมหาอุปราชจะยกทัพเข้าตีทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้วให้พระยาเกียรติ พระยาราม ยกทัพตีขนาบหลัง แต่มีบุคคลผู้หนึ่งคือ พระมหาเถรคันฉ่อง ผู้เป็นอาจารย์ของพระยาเกียรติและพระยารามได้เกลี้ยกล่อมให้ทั้งสองท่านไปอยู่ข้างสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระยาเกียรติและพระยารามจึงแจ้งความที่สมเด็จพระมหาอุปราชทรงวางอุบายไว้

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบจึงเรียกประชุมทัพแล้ว ประกาศอิสรภาพไม่เป็นเมืองขึ้นแก่พม่าอีกต่อไป ณ เมืองแครง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองขึ้นของพม่าอยู่เป็นเวลา ๑๕ ปี เมื่อเสด็จกลับมายังกรุงศรีอยุธยาได้กราบทูลเรื่องราวแก่สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงทราบ และทรงเตรียมการรับศึกพม่า

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงหลังทักษิณมฤคประกาศอิสรภาพ
มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

พ.ศ. ๒๑๒๙ พม่ายกกองทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่สามารถตีได้ กรุงศรีอยุธยาใช้วิธีจู่โจมตัดกำลังเส้นทางเสบียงอาหาร สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำทหารโจมตีค่ายพม่า ครั้งหนึ่งขณะเข้าโจมตีค่ายพม่าทรงคาบดาบไว้ในพระโอษฐ์ จึงเป็นที่มาของชื่อ “พระแสงดาบคาบค่าย” พม่าล้อมเมืองอยู่ ๕ เดือน ก็ถอยทัพกลับไปเนื่องจากขาดเสบียงอาหารและใกล้ถึงฤดูน้ำหลาก

พ.ศ. ๒๑๓๓ ในปีนี้สมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระราชาบิดา พม่าถือโอกาสที่พลัดแผ่นดินยกทัพมาตี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชโปรดให้ยกกองทัพไปต้านทัพพม่านอกเมือง และสามารถตีทัพพม่าแตกพ่ายไป

พ.ศ. ๒๑๓๕ **สงครามยุทธหัตถี** เป็นสงครามครั้งสำคัญ หลังจากพม่าพ่ายแพ้ในการรบเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๓ พระมหาอุปราชาเป็นแม่ทัพยกกำลังจำนวนมากเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ หลังเข้ามาตั้งทัพที่ตำบลตระพังตรุ เมืองสุพรรณบุรี สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเอกาทศรถพระราชอนุชา ทรงยกกองทัพไปตั้งที่ตำบลหนองสาหร่าย สงครามครั้งนี้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้น ในขณะที่ต้องสู้กันนั้น ข้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรุกเข้าไปอยู่ในวงล้อมทัพหลวงของพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงแสดงพระราชปฏิภาณ โดยทรงกล่าวเชิญพระมหาอุปราชาให้กระทำยุทธหัตถี คือ ขนข้างต่อสู้กัน อันถือเป็นเกียรติยศอย่างสูงสำหรับการต่อสู้ระหว่างแม่ทัพต่อแม่ทัพ พระมหาอุปราชาทรงยอมรับ และได้กระทำยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีชัยชนะในการกระทำยุทธหัตถี ทรงใช้พระแสงของ้าวฟันพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์ ฝ่ายพม่าแตกพ่ายไป ถือเป็นชัยชนะครั้งสำคัญของกรุงศรีอยุธยา และการกระทำยุทธหัตถีหลังจากครั้งนี้แล้วก็มีได้มีขึ้นอีก ทางราชการไทยได้ถือเอาวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีมียศต่อพระมหาอุปราชาซึ่งตรงกับวันที่ ๑๘ มกราคม เป็นวันกองทัพไทย หลังจากชัยชนะครั้งนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชโปรดให้สร้างเจดีย์ไว้ตรงบริเวณที่ชนช้างกับพระมหาอุปราชา เรียกว่าเจดีย์ยุทธหัตถี และโปรดให้สร้างพระเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลที่กรุงศรีอยุธยาเป็นอนุสรณ์ในชัยชนะครั้งนั้นอีกด้วย

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา
วัดสุวรรณดาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หลังสงครามยุทธหัตถี พระเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
เลื่องลือไปทั่ว ประกอบกับพม่ามีปัญหาการแย่งชิงความเป็นใหญ่ภายในประเทศ
จึงมิได้ยกทัพเข้ามาอีกเป็นเวลานานถึง ๑๕๐ ปี หลังจากนั้นบ้านเมืองอยู่ในความ
สงบ เป็นช่วงเวลาของการทะนุบำรุงบ้านเมือง สิ่งสำคัญคือการติดต่อสัมพันธ์
กับต่างชาติ ทั้งตะวันออกและตะวันตก คือ โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส
จีน และญี่ปุ่น

ฮอลันดา เข้ามาติดต่อในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ พ.ศ.
๒๑๔๗ ในช่วงนั้นฮอลันดามีข้อขัดแย้งกับโปรตุเกส ซึ่งเป็นชาติที่เข้ามา
มีบทบาทในราชสำนักอยู่ก่อน แต่ฮอลันดามีความสามารถในการเดินเรือมากกว่า
การค้าของโปรตุเกสอยู่ในพระราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ขณะที่ฮอลันดา
อยู่ในรูปของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา จึงมีความคล่องตัวในการ
ดำเนินกิจการมากกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับฮอลันดาแน่นแฟ้น
มากขึ้นเมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถส่งคณะทูตพร้อมเครื่องราชบรรณาการ

ไปถวายพระเจ้ามอริสแห่งราชวงศ์ออเรนจ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๐ นับเป็นครั้งแรกที่กรุงศรีอยุธยาส่งคณะทูตเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติในยุโรป

สมัยพระเจ้าปราสาททอง ฮอลันดาได้ตั้งสถานีการค้าอย่างมั่นคงที่กรุงศรีอยุธยา และมีกำไรในการค้าอย่างมาก ทั้งยังช่วยเหลือในการปราบกบฏที่ปัตตานี แต่ส่งเรือไปช่วยเข้าเงินไปทำให้ไม่สามารถปราบกบฏได้เนื่องจากขาดเสบียง พระเจ้าปราสาททองทรงไม่พอพระทัย และทรงไม่ไว้วางพระทัยฮอลันดาแต่สามารถรอมชอมกันได้ในเวลาต่อมา ในตอนปลายสมัยพระเจ้าปราสาททอง กิจการของฮอลันดาเจริญยิ่งขึ้นเจ้าหน้าที่ของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาผู้หนึ่ง คือ เยเรเมียส ฟาน พลิต หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า วัน วลิต เป็นที่ไว้วางพระทัยของพระเจ้าปราสาททอง เขาได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไว้ คือ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา พรรณนาเรื่องอาณาจักรสยามและจดหมายเหตุ ฟาน พลิต ถือเป็นเอกสารประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาที่สำคัญ

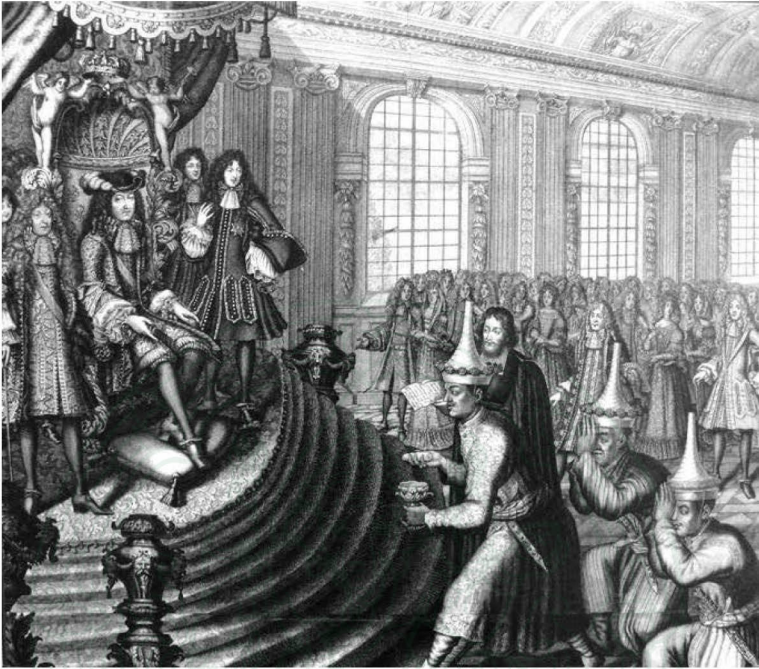
ต่อมากรุงศรีอยุธยาได้ทำสัญญาการค้ากับฮอลันดา ยอมให้ฮอลันดาผูกขาดการค้าหนังสัตว์ และห้ามไม่ให้ชาวไทยใช้ชาวจีนเป็นลูกเรือในการเดินเรือค้าขาย อันเป็นการตัดหนทางการค้าของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยลูกเรือชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีน ทำให้เกิดความระแวงในอิทธิพลของฮอลันดาเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสเข้ามามีบทบาทในราชสำนัก โดยเฉพาะสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

อังกฤษ เข้ามาติดต่อในสมัยพระเจ้าทรงธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕ ได้มาเปิดสถานีการค้าที่กรุงศรีอยุธยา มีการค้าขายกับปัตตานีและเชียงใหม่ด้วย แต่อังกฤษถูกฮอลันดาขัดขวางด้านการค้า จึงไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก และได้ยกเลิกสถานีการค้าที่กรุงศรีอยุธยาและปัตตานี เมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๕ หลังจากนั้นก็มีเรืออังกฤษแวะเข้ามาที่กรุงศรีอยุธยาบ้างเป็นครั้งคราว และเข้ามาตั้งสถานีการค้าอีกครั้งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้น กรุงศรีอยุธยากับอังกฤษยังมีข้อขัดแย้งกันจนถึงกับมีการรบกันที่เมืองมะริด เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๐ จึงยกเลิกกิจการค้าทั้งหมด จนล่วงเข้าสมัยรัตนโกสินทร์จึงได้เข้ามามีบทบาทใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ฝรั่งเศส เป็นชาวตะวันตกชาติสำคัญที่เข้ามามีบทบาทด้านการเมืองและการค้าในสมัยอยุธยา ฝรั่งเศสเข้ามาติดต่อกับในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ โดยคณะบาทหลวงเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงอนุญาตให้ผู้มีศรัทธาเข้าบวชเป็นภิกษุคริสต์ได้ คณะบาทหลวงหวังจะเกลี้ยกล่อมให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงหันไปนับถือศาสนาคริสต์ และจะใช้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ศาสนาในทวีปเอเชีย แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ส่วนไทยหวังจะให้ฝรั่งเศสช่วยเหลืออำนาจกับฮอลันดา เนื่องจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ของฝรั่งเศสเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจมาก

ฝรั่งเศสเข้ามาตั้งสถานการค้าที่อยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๖ และใน พ.ศ. ๒๒๒๓ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศส โดยมีออกญาพิพัฒนราชไมตรีเป็นราชทูต แต่เรือของคณะทูตอับปางลงบริเวณชายฝั่งตะวันออกของเกาะมาดากัสการ์ ต่อมาพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ส่งคณะทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๘ โดยมีเซอร์วาเลียว เดอ โซมองต์ เป็นหัวหน้าคณะ ไทยได้ทำสัญญาให้สิทธิพิเศษทางการค้าแก่ฝรั่งเศสหลายประการ หลังจากนั้นสมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศส โดยมีออกพระวิสุทสุสุนทร (โกษาปาน) เป็นราชทูต คณะราชทูตเดินทางถึงกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๒๙ ฝรั่งเศสต้อนรับคณะทูตอย่างยิ่งใหญ่ นอกจากไทยกับฝรั่งเศสจะมีความสัมพันธ์อันดี มีการค้าขาย การเผยแผ่ศาสนา ผลพลอยได้อีกอย่างหนึ่งคือไทยได้รับความรู้วิทยาการก้าวหน้าของตะวันตกจากฝรั่งเศส มีชาวฝรั่งเศสที่เข้ามารับราชการสำคัญ เช่น เดอ ลามาร์ เป็นวิศวกร ได้สร้างป้อมไว้หลายแห่ง และ เดอ ฟอร์แบง เป็นครูฝึกทหาร

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของไทยกับฝรั่งเศสมีเรื่องกระทบกับการเมืองภายในของไทย เมื่อคอนสแตนติน ฟอลคอน นักแสวงโชคชาวกรีกเข้ามารับราชการในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้เป็นออกญาวิไชยณรงค์ มีอำนาจมาก ออกญาวิไชยณรงค์มีแผนการยึดอำนาจการปกครองโดยอาศัยกองกำลังทหารฝรั่งเศส และมีแผนการลี้ภัยเมืองเพชรบุรีและเมืองบางกอก เป็นเหตุให้พระเพทราชา ซึ่งเป็นขุนนางคนสำคัญยึดอำนาจและขับไล่

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) เข้าเฝ้าฯ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ณ พระราชวังแวร์ซายส์

ฝรั่งเศสออกไป เหตุการณ์ในตอนปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเกิดความวุ่นวายทางการเมือง ในขณะที่พระองค์ทรงพระประชวรหนักที่เมืองลพบุรี ออกญาวิไชยณรงค์สนับสนุนพระปีย์ให้ขึ้นครองราชย์ และวางแผนจะให้พระปีย์เข้ารีต

พระเพทราชาจึงเข้ายึดอำนาจใน พ.ศ. ๒๒๓๑ ก่อนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จสวรรคต ๒ เดือน และได้กำจัดออกญาวิไชยณรงค์และกองกำลังฝรั่งเศสออกไปจากกรุงศรีอยุธยา

หลังจากสมัยสมเด็จพระเพทราชาแล้ว กรุงศรีอยุธยามีภัยพิบัติครองต่อมาอีกหลายพระองค์และเข้าสู่ภาวะความเสื่อมของอาณาจักร เนื่องจากเหตุต่าง ๆ คือ

ความอ่อนแอของพระมหากษัตริย์ บางครั้งพระมหากษัตริย์ที่ทรงอ่อนแอหรือยังทรงพระเยาว์ขึ้นครองราชสมบัติก็จะถูกขุนนางชั้นผู้ใหญ่ยึดอำนาจและสำเร็จโทษ ดังเช่น เมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสด็จสวรรคต สมเด็จพระเชษฐาธิราชพระราชโอรสพระองค์ใหญ่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อมา แต่ถูกออกญาเกลอาโหมอ้างเหตุว่าเมื่อจัดงานศพมารดา ข้าราชการพากันไปช่วยงานเป็นอันมาก ฝ่ายข้าหลวงเดิมของสมเด็จพระเชษฐาธิราชกราบทูลว่าออกญาเกลอาโหมจะคิดกบฏ จึงโปรดให้หาตัวออกญาเกลอาโหมเข้าเฝ้า ออกญาเกลอาโหมอ้างว่าตนเองทำราชการมาแต่รัชกาลก่อน แต่ยังถูกกล่าวหาจึงยึดอำนาจและจับสมเด็จพระเชษฐาธิราชสำเร็จโทษ ยกพระอาทิตย์วงศ์ พระอนุชาอีกพระองค์หนึ่งของสมเด็จพระเชษฐาธิราชขึ้นครองราชสมบัติ พระอาทิตย์วงศ์ มีพระชนมายุเพียง ๙ พรรษา มิได้ทรงรอบรู้กิจการสิ่งใด ภายหลังออกญาเกลอาโหมจึงยึดอำนาจและสำเร็จโทษ แล้วขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าปราสาททอง เหตุการณ์นี้หัวเมืองบางแห่งไม่ยอมรับการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าปราสาททอง

การแย่งชิงอำนาจกัน เหตุการณ์ในลักษณะนี้จะเห็นได้ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ทรงตั้งให้เจ้าฟ้าพร พระอนุชาเป็นพระมहाอุปราช แต่ต่อมาทรงยกตำแหน่งอุปราชให้กับเจ้าฟ้านเรนทร์พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้านเรนทร์ทรงเกรงจะเกิดความวุ่นวายจึงออกผนวช พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระจึงทรงยกให้เจ้าฟ้าอภัยพระราชโอรสอีกพระองค์หนึ่ง เมื่อพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระสวรรคต เกิดการแย่งชิงอำนาจระหว่างเจ้าฟ้าพรกับเจ้าฟ้าอภัย และเจ้าฟ้าปรเมศร์ ในที่สุดเจ้าฟ้าอภัยได้ครองราชสมบัติ แต่การแย่งชิงอำนาจกันครั้งนั้นทำให้ทหารแม่ทัพนายกองที่มีฝีมือล้มตายเป็นอันมาก เป็นเหตุของความเสื่อมอำนาจของกรุงศรีอยุธยาประการหนึ่ง

ระบบการควบคุมไพร่ สถาบันทางสังคมของอยุธยากำหนดให้เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่มีไพร่อยู่ในสังกัดเป็นจำนวนมาก การที่เจ้านายและขุนนางมีไพร่ในสังกัดจำนวนมากเท่ากับมีกำลังอยู่ในมือ จึงมักเกิดกบฏ เช่น กบฏพระยาอมราช เจ้าเมืองนครราชสีมา และกบฏเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยสมเด็จพระเพทราชา การกบฏแต่ละครั้งต้องใช้กำลังปราบปรามทำให้เกิดความอ่อนแอ

ในขณะที่อยุธยา กำลังเสื่อมอำนาจ พม่ากลับมีกำลังเข้มแข็ง พระเจ้าอลองพญาทรงปราบเมืองต่าง ๆ ที่แข็งเมืองไว้ในอำนาจ ต่อมากลุ่มชาวมอญที่คิดกบฏต่อพม่า ถูกพม่าปราบหนีเข้ามาพึ่งไทยที่เมืองตะนาวศรี เจ้าเมืองตะนาวศรีไม่ยอมส่งตัวขุนนางมอญให้พม่าตามขอ พระเจ้าอลองพญาจึงให้ยกกองทัพมาตีเมืองตะนาวศรีและเมืองมะริดได้ จากนั้นใน พ.ศ. ๒๓๐๒ พระเจ้าอลองพญาเป็นแม่ทัพยกมาตีกรุงศรีอยุธยาแต่ไม่สำเร็จ เมื่อกองทัพกลับไป พระเจ้าอลองพญาสิ้นพระชนม์ระหว่างทาง พระเจ้ามังลอกขึ้นครองราชสมบัติต่อมา แต่อยู่ในราชสมบัติได้ไม่นานก็สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๐๖ พระเจ้ามังระ พระอนุชาขึ้นเป็นกษัตริย์สืบต่อมา และเตรียมกำลังพลจะเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๓๐๗ พม่าให้มังมหานรธายกทัพเข้ามาทางเมืองมะริดและทวาย กองทัพกรุงศรีอยุธยาออกไปต่อสู้แต่ต้องถอยมาตั้งอยู่ที่ราชบุรี กองทัพของมังมหานรธาเข้าตีทัพกรุงศรีอยุธยาที่ราชบุรีจนหนีแตกพ่าย พม่ายกทัพตามมาตั้งอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น

ส่วนอีกทัพหนึ่งของพม่าคือ ทัพของเนเมียวสีหบดี ให้ยกทัพเข้ามาทางเหนือยกออกจากเมืองเชียงใหม่อ้อมหัวเมืองทางเหนือเรื่อยมา กองทัพที่ไปด้านทัพเนเมียวสีหบดีสู้ไม่ได้ถอยมาตั้งที่เมืองชัยนาท ใน พ.ศ. ๒๓๐๙ กองทัพพม่าเข้ามาล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ การต่อสู้กับพม่านั้นมีการต่อสู้ที่เป็นวีรกรรมสำคัญของคนไทย คือ การต่อสู้ของชาวบ้านบางระจัน เมื่อสิงห์บุรี ที่รวมกำลังกันด้านทัพพม่าอยู่หลายเดือนแต่ในที่สุดก็พ่ายแพ้แก่พม่าเนื่องจากด้อยกว่าทั้งกำลังคนและอาวุธ

ในการโจมตีกรุงศรีอยุธยาครั้งนี้ แม้จะถึงฤดูน้ำหลากซึ่งเป็นยุทธวิธีที่ไทยใช้ให้พม่าถอยทัพกลับไปได้หลายครั้ง แต่พม่าไม่ถอยทัพกลับ ทางกรุงศรีอยุธยาก็ป้องกันเมืองอย่างเต็มที่จนเวลาล่วงมาถึงฤดูแล้ง พม่าใช้วิธีขุดรากกำแพงเมืองและสูบน้ำฝោจนในที่สุดกำแพงเมืองด้านหนึ่งพังลง พม่ายกกำลังเข้าเมืองได้ ต้องเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าเข้าทำลายเมือง ปล้นสะดมทรัพย์สินประชาชน บ้านเมืองเป็นกลียุค ผู้คนต่างพากันหลบหนีออกนอกเมือง ผู้มีอำนาจที่รวบรวมกำลังคนได้ ตั้งตนเป็นอิสระเรียกว่า

ชุมชน มีชุมชนที่สำคัญคือ ชุมชนเจ้าพิมาย ชุมชนเจ้าพระฝาง ชุมชนพระยาพิชัยโลก ชุมชนเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช และชุมชนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งต่อมาได้รวบรวมกำลังคนต่อสู้กับสุกี้พระนายกอง ซึ่งพม่ามอบหมายให้รักษากรุงศรีอยุธยาตั้งทัพอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น เมื่อได้ชัยชนะแล้วประกาศอิสรภาพ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์พระองค์ใหม่ ตั้งราชธานีแห่งใหม่ที่กรุงธนบุรี ปราบปรามชุมชนต่าง ๆ สร้างความเป็นเอกภาพให้แก่บ้านเมือง

สมัยธนบุรี

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บริเวณวงเวียนใหญ่

ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาประมาณ ๓ เดือน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นทหารคนสำคัญของกรุงศรีอยุธยาได้รวบรวมกำลังคนประมาณ ๑,๐๐๐ คน ตีฝ่าวงล้อมกองกำลังของพม่าออกไป รวบรวมกำลังพลอยู่บริเวณเมืองระยอง ชลบุรี จันทบุรี トラด และตั้งมั่นรวมกำลังพล เสี่ยงอาหารอยู่ที่เมืองจันทบุรี เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว จึงนำกำลังไปตีค่ายพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้น ซึ่งสุกี้พระนายกองรักษาค่ายอยู่สามารถตีค่ายพม่าแตก สุกี้พระนายกองตายในที่รบ เป็นการยึดอำนาจคืนจากพม่า ได้สำเร็จเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๐ ใช้เวลาเพียง ๗ เดือน ในการกอบกู้อิสรภาพกลับคืนมาได้ แล้วจึงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์

ค่ายโพธิ์สามต้น

เนื่องจากตัวเมืองอยุธยาถูกทำลายเสียหายมากยากแก่การบูรณะได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงโปรดให้รวบรวมกำลังคนไปอยู่ที่เมืองธนบุรี สถาปนากรุงเทพเป็นเมืองหลวง สร้างพระราชวัง และโปรดให้ถือเอาวัดแจ้ง หรือวัดอรุณราชวราราม ซึ่งอยู่ใกล้กับพระราชวัง เป็นวัดประจำพระราชวัง

พระราชวังเดิม สมัยธนบุรี

การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเลือกตั้งเมืองหลวงอยู่ที่ธนบุรีนั้น คงเนื่องมาจากพระองค์ทรงมุ่งจะขยายอำนาจไปทางด้านตะวันออกของประเทศคือ ลาว กัมพูชา และเวียดนามบางส่วน พระราชกรณียกิจสำคัญของพระองค์ คือ การทำศึกสงครามป้องกันพระราชอาณาจักรและขยายไปทางลาวและกัมพูชา ตลอดระยะเวลา ๑๕ ปี ในรัชกาลของพระองค์ ทรงแสดงพระปรีชาสามารถในการรบเป็นอย่างดี ในการทำศึกสงครามย่อมมีทหารคนสำคัญเป็นกำลังในการสู้รบ ทหารคนสำคัญของพระองค์ได้แก่ พระยาพิชัยดาบหักที่มีความกล้าหาญในการรบจนดาบหักเมื่อครั้งป้องกันเมืองพิชัย ใน พ.ศ. ๒๓๑๖ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกต่อมาก็คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เจ้าพระยาสุรสีห์ต่อมาก็คือ สมเด็จพระบวรเจ้ามหาสุรสิงหนาทนับเป็นสมัยแห่งการทำสงครามอย่างแท้จริง

สมุดภาพไตรภูมิ

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจอื่น ๆ เช่น การบูรณะวัด เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดบางยี่เรือ (วัดอินทาราม) รวมทั้งโปรดให้จัดทำสมุดภาพไตรภูมิพระร่วง ในตอนปลายรัชกาลทรงหันมาสนพระทัยพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

ก่อนสิ้นรัชกาลเกิดภาวะวุ่นวายขึ้นเมื่อพระยาสรรรค์คิดกบฏจับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปควบคุมไว้ ตั้งตนเป็นใหญ่ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก หรือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จยกทัพกลับมาจากเมืองเขมร ทรงปราบกบฏพระยาสรรรค์ และทรงสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แล้วเสด็จปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕

สมัยรัตนโกสินทร์

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงทำการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ไทยแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ พระองค์ได้ทรงสร้างเมืองหลวงใหม่ขึ้นทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยเห็นว่ากรุงธนบุรีมีพื้นที่คับแคบ ไม่สามารถขยายเมืองได้ เมืองหลวงใหม่นี้มีชื่อว่า “กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุทธยา มหาดิลกภวนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยะวิษณุกรรมประสิทธิ์” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้เปลี่ยนคำว่า บวรรัตนโกสินทร์ เป็น อมรรัตนโกสินทร์ ดังนั้นจึงเรียกสมัยนี้ว่า สมัยรัตนโกสินทร์

พระบรมมหาราชวัง

ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ จนถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ สังคมไทยยังคงใช้รูปแบบตามอย่างสมัยอยุธยาตอนปลาย และสมัยธนบุรี แต่ก็มีมีการดัดแปลงบ้าง บางอย่าง และแม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๔ เริ่มนำรูปแบบจากทางตะวันตกเข้ามา ใช้บ้างแล้วก็ตาม แต่ยังไม่แน่ว่าเข้าสู่ยุคใหม่ ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างสมัยเก่ากับสมัยใหม่ จึงเรียกช่วงสมัยนี้ว่า สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ยังทรงอยู่ในตำแหน่งสูงสุดของสังคมและการปกครองประเทศ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์ รองลงมาคือพระมหากุปราชซึ่งเป็นเจ้าวังหน้า ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และกลุ่มเจ้านายหรือพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายใกล้ชิดของพระมหากษัตริย์มีตำแหน่งลดหลั่นกันลงมา ถัดมาคือ กลุ่มขุนนาง ไพร่ และทาส

พระบรมรูปพระมหากษัตริย์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปราสาทพระเทพบิดร

การจัดระเบียบการปกครอง มีสมุหพระกลาโหมเป็นผู้ดูแลปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ ฝ่ายตะวันตก สมุหนายกหรือสมุหนายกมหาดไทยเป็นผู้ดูแลปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง ทั้งสองตำแหน่งถือเป็นอัครมหาเสนาบดีกรมท่า (ในกรมพระคลัง) ดูแลปกครองหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ต่อจากนั้นยังมีอีก ๔ ตำแหน่งรองลงมา รวมเรียกว่า เสนาบดีจตุสดมภ์ ประกอบด้วย

เสนาบดีกรมเมืองหรือกรมเวียง หรือนครบาล ดูแลความสงบเรียบร้อยภายใน
พระนคร เสนาบดีกรมวัง ดูแลพระราชวัง พระราชพิธีต่าง ๆ รวมถึงดูแลคดีความ
ที่เกิดขึ้นในเขตพระราชวัง เสนาบดีกรมพระคลัง ควบคุมดูแลการจัดเก็บภาษี
อากร มีหน่วยงานย่อย ๒ กรม คือ กรมท่าซ้าย ดูแลการค้ากับจีนและชาติ
ทางตะวันออก และกรมท่าขวา ดูแลการค้ากับอินเดีย อาหรับและชาติตะวันตก
และเสนาบดีกรมนา ดูแลส่งเสริมการทำไร่นาของราษฎร ที่นาหลวง เก็บภาษี
ข้าว และพิจารณาคดีความเกี่ยวกับที่นา ส่วนหัวเมืองประเทศราช หรือดินแดน
ที่มีประชาชนพลเมืองเป็นชนชาติอื่น มีกษัตริย์ของตนเองเป็นผู้ปกครอง เพียง
แต่ยอมถวายความสวามิภักดิ์ มีเครื่องราชบรรณาการและดอกไม้ทองเงินมา
ถวายเป็นประจำปี เช่น กัมพูชา ราชอาณาจักรศรีสัตนาคนหุต อาณาจักรล้านนา
และหัวเมืองมลายู เช่น ไทบุรี กลันตัน ตรังกานุ เป็นต้น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มี
การปฏิรูปประเทศให้มีความเป็นอารยประเทศ คือ ความเป็นสากลยิ่งขึ้น
คือ การรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางโดยองค์พระมหากษัตริย์ ยกเลิกระบบการ
ปกครองเดิม ตั้งเป็นกระทรวงต่าง ๆ ขึ้นดูแลรับผิดชอบแทน ที่สำคัญคือ การ
ยกเลิกระบบไพร่ และการเลิกทาส ทำให้ชนชั้นกลางและชนชั้นล่างได้รับสิทธิ
เสรีภาพมากขึ้น มีการรับวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่นำรูปแบบมาจากตะวันตก
จึงนับได้ว่าเริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ จนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็น
ประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดของชาติ ส่งผลให้ระบบ
ชนชั้นที่แบ่งเป็น เจ้านาย ขุนนาง และสามัญชน ลดความสำคัญลงมาก เนื่องจาก
รัฐธรรมนูญให้สิทธิและเสรีภาพแก่ทุกคนเท่าเทียมกัน บุคคลทั่วไปสามารถเลื่อน
ฐานะทางสังคมและตำแหน่งได้ ชาติกำเนิดไม่มีความสำคัญมากดังแต่ก่อน มีการ
ยกเลิกบรรดาศักดิ์และยศข้าราชการพลเรือนสามัญชนมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการ
ปกครองบริหารประเทศ รูปแบบการปกครองนี้ยังคงใช้กันอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน
แม้ในบางช่วงเวลาจะมีระบบเผด็จการเสริมเข้ามาบ้างก็ตาม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

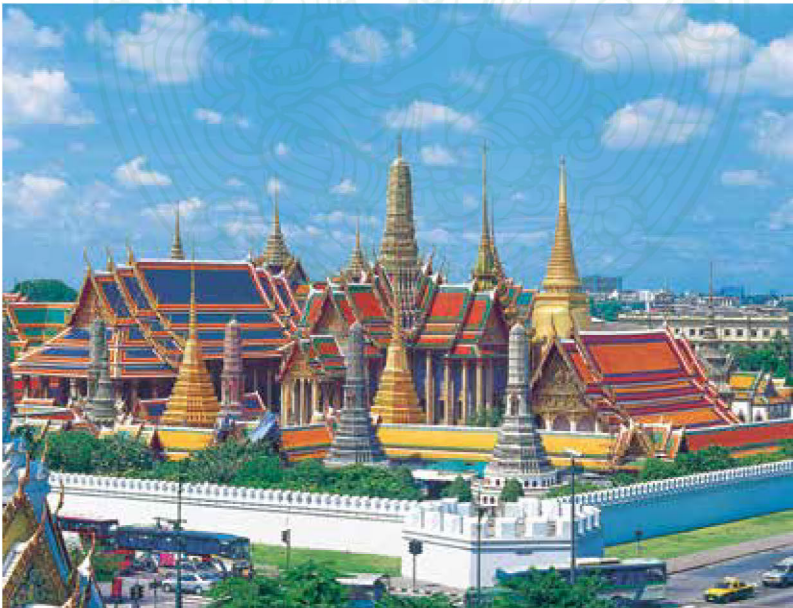
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระนามเดิม ดั่งหรือทองด้วง พระโอรสในสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกซึ่งมีพระนามเดิมว่าทองดี และพระราชชนนีมีพระนามว่า หยก หรือดาวเรือง เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ ที่กรุงศรีอยุธยา เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงสถาปนาสมเด็จพระอนุชาธิราชเป็นสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ พระชนมพรรษา ๗๓ พรรษา ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๒๘ ปี มีพระราชโอรสและพระราชธิดารวม ๔๒ พระองค์ พระนาม “พระพุททยอดฟ้าจุฬาโลก” เป็นพระนามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายพระนาม พระพุทธรูปทรงเครื่อง ๒ พระองค์หน้าฐานชุกชีพระพุทธรูปหามณเฑียรต้นปฏิมากรที่ทรงสร้างขึ้นเพื่อเป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์รัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ โดยถวายพระนามว่า พระพุททยอดฟ้าจุฬาโลก และพระพุทธรูปเศวตฉัตรสุราลัย (ต่อมาเปลี่ยนเป็นพระพุทธรูปเศวตฉัตรสุราลัยในรัชกาลที่ ๔) และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ถวายพระราชสมัญญาเป็นพระบาทสมเด็จพระพุททยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระพุทธรูปหามณเฑียรต้นปฏิมากร

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นช่วงเวลาที่กำลังก่อสร้างบ้านเมืองให้เหมือนครั้งบ้านเมืองดีสมัยอยุธยา มีการสร้างพระบรมมหาราชวังและมีวัดพระศรีรัตนศาสดารามตั้งอยู่ภายในเขตพระบรมมหาราชวัง ทำนองเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา มีการทำศึกสงครามเพื่อป้องกันและขยายประเทศออกไปอย่างกว้างขวาง ไทยต้องทำสงครามกับพม่าถึง ๗ ครั้ง โดยเฉพาะสงครามเก้าทัพ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ นับเป็นสงครามครั้งใหญ่ที่สุดระหว่างไทยกับพม่า ถึงแม้ว่าไทยจะมีกำลังพลน้อยกว่ามาก แต่ก็สามารถตีทัพพม่าให้แตกพ่ายถอยกลับไป และทำสงครามขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ดินแดนล้านนา เขมร ลาว และหัวเมืองมลายูตอนเหนือ มีฐานะเป็นประเทศราชของไทย รวมถึงองเชียงสือเจ้านายญวนที่หนีภัยกับญวไกเซินมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารจนสามารถกลับไปภูมิลำเนาเดิมได้

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การจัดระเบียบการปกครอง ทรงยึดแบบอย่างสมัยอยุธยา มีการชำระพระราชกำหนดกฎหมายให้ถูกต้องเป็นฉบับหลวงเพื่อใช้บังคับทั่วราชอาณาจักร เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง และโปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกใน พ.ศ. ๒๓๓๑ ที่วัดนิพพานาราม ปัจจุบันคือ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๙ ของโลก ทั้งยังโปรดให้ตรากฎหมายพระสงฆ์ควบคุมสมณปฏิบัติ และข้อพึงปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนอีกหลายฉบับ รวมทั้งพระราชกำหนดกวัดขังศีลธรรมข้าราชการและพลเมือง

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังโปรดให้ รื้อฟื้นพระราชพิธีสำคัญ ๆ ครั้งกรุงศรีอยุธยามาจัดทำอย่างถูกต้องตามแบบแผนราชประเพณี และมีการบันทึกไว้เป็นแบบแผนสืบต่อมา เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีสมโภชพระนคร พระราชพิธีพืชมงคล พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีทรงผนวชสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีสมโภชพระเศวตกฤษุข การออกพระเมรุและพระราชพิธีถวายพระเพลิงหรือพระราชทานเพลิงที่ท้องสนามหลวง โปรดให้รวบรวมพระราชพงศาวดารและเอกสารสำคัญของบ้านเมืองที่กระจัดกระจายมาชำระเรียบเรียงใหม่ ทรงส่งเสริมนักปราชญ์ราชบัณฑิตสร้างงานวรรณกรรมสำคัญ เช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์ บทละครเรื่องอุณรุท บทละครเรื่องดาหลังและอิเหนา เพลงยาวรบพม่าที่ท่าดินแดง โคลงยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นต้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. ๒๓๕๒ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ซึ่งได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่พระมหากษัตริย์ราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๙ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๖๗)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระนามเดิม เจ้าฟ้าฉิม เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพุธที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐ ณ นิवासสถานตำบลอัมพวา สมุทรสงคราม เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อวันศุกร์ที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒ ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้า

เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาานุรักษ์ พระอนุชาเป็นสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ พระชนมพรรษา ๕๖ พรรษา ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๑๕ ปี มีพระราชโอรสและพระราชธิดารวม ๗๓ พระองค์ องค์การ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณ ให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นบุคคลสำคัญของโลกใน อภิลักขิตสมัยครบ ๒๐๐ ปี แห่งพระบรมราชสมภพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ นับว่า ทรงเป็นคนไทยลำดับที่ ๓ ที่ได้รับประกาศเกียรติคุณนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองค่อนข้างมีความสงบสุข เนื่องจากรัชสมัยที่ผ่านมา เป็นช่วงที่กำลังก่อสร้างบ้านเมือง ทำศึกสงครามเพื่อป้องกันและขยายดินแดนออกไปอย่างกว้างขวาง แต่ในรัชสมัยนี้ พม่าซึ่งถือเป็นประเทศคู่สงครามที่สำคัญของไทยมาตลอด จนถึงต้นรัชกาลเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ ต้องทำสงครามกับประเทศอังกฤษที่เข้ามา รุกราน ทำให้ไม่สามารถมาทำสงครามกับไทยได้ สงครามส่วนใหญ่เป็นเพียง สงครามที่ไทยเข้าไปแก้ปัญหาการเมืองภายในของเมืองประเทศราชเท่านั้น ส่งผลให้สมัยนี้ศิลปวัฒนธรรมของชาติรุ่งเรืองอย่างมาก พระองค์ทรงส่งเสริม งานศิลปะทุกประเภท โดยเฉพาะทางวรรณคดี ถือได้ว่าเป็นยุคทองของวรรณคดี พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์งานวรรณกรรมและบทละครต่าง ๆ ที่ทรงคุณค่าไว้ จำนวนมาก เช่น เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (บางตอน) บทละครเรื่องอิเหนาซึ่ง ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดแห่งบทละครร่ำ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ และยังทรงส่งเสริมกวีต่าง ๆ กวีที่มีชื่อเสียง เช่น สุนทรภู่หรือพระศรีสุนทรโวหาร (ภู่) นายนรินทรหรือนายนรินทรธิเบศร์ (อิน หรือทองอินทร์) พระยาตรัง (สีโหน หรือสีจัน) เป็นต้น และโปรดให้สร้างสวนขวาสำหรับประพาสไว้ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อแสดงให้เห็นนาประเทศเห็นว่าไทยมีกำลังสร้างราชธานีใหม่ เหมือนดังเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

รัชสมัยนี้มีการสังคายนาบทสวดมนต์ ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นคู่กับการ สังคายนาพระไตรปิฎกในรัชกาลที่ ๑ โดยโปรดให้แปลพระปริยัติทั้งหลายเป็น ภาษาไทย และมีการแก้ไขวิธีการสอบพระปริยัติธรรมจากเดิมแบ่งเป็น ๓ ชั้น

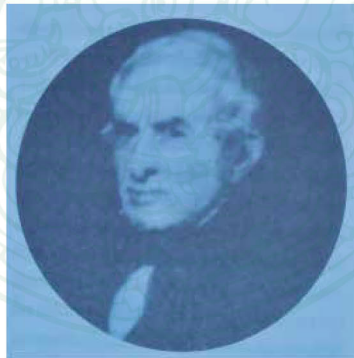

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
และช้างเผือก ๓ ช้าง ที่เขามาลูพระบารมี วัดอรุณราชวราราม

คือ เปรียญตรี เปรียญโท และเปรียญเอก เป็นกำหนดวิธีสอบเป็น ๙ ประโยค ผู้สอบได้ ๓ ประโยคขึ้นไปนับว่าเป็นเปรียญ และโปรดเกล้าฯ ให้ส่งสมณทูตไปลังกาเพื่อทราบการพระศาสนาและศาสนวงศในลังกาทวีปด้วย

การค้าในรัชสมัยนี้เฟื่องฟูอย่างมาก โดยเฉพาะการค้ากับจีน สืบเนื่องมาจากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไทยได้ส่งทูตและเครื่องราชบรรณาการไปติดต่อสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับราชสำนักจีนมาโดยตลอด ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงกำกับราชการกรมท่า กรมพระคลังมหาสมบัติ ทรงแต่งเรือสำเภาหลวง และสำเภาส่วนพระองค์เดินทางไปค้าขายกับจีนเป็นประจำ จนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเรียกว่า เจ้าสัว ทั้งยังมีเรือสำเภาไปค้าขายกับจีน เขมร ญวน มลายู รวมทั้งประเทศตะวันตกต่าง ๆ เช่น โปรตุเกส อังกฤษ นำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก

การติดต่อกับโปรตุเกสส่งผลให้ไทยมีทหารอาสาโปรตุเกสช่วยในการสงคราม ทั้งยังได้เข้ามาสอนการทำปืนไฟและการสร้างป้อม รวมถึงเป็นธุระในการจัดหาอาวุธปืนให้ด้วย ส่วนอังกฤษเริ่มส่งทูตเข้ามาติดต่อกับไทยเนื่องจากอังกฤษทำสัญญาเช่าเกาะปีนังหรือเกาะหมากจากเมืองไทรบุรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ โดยที่ไทรบุรีเป็นเมืองขึ้นของไทย และใน พ.ศ. ๒๓๖๔ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไม่เชื่อตรงต่อไทย จึงโปรดให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยกกองทัพหัวเมืองปักษ์ใต้ลงไปตีเมืองไทรบุรี เจ้าพระยาไทรบุรีหนีไปอยู่เกาะหมาก อังกฤษจึงต้องการส่งทูตมาเจรจากับไทยเพื่อขอเมืองคืนให้แก่เจ้าพระยาไทรบุรี นายมาร์ควิส เฮสติงส์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษที่เบงกอลจึงแต่งตั้งให้นายจอห์น ครอว์เฟิด หรือที่ไทยเรียกว่า การะผัด เป็นทูตเข้ามาเจรจาทั้งเรื่องการเมืองและการค้าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ แต่ไม่สำเร็จทั้ง ๒ อย่าง ไทยเพียงแต่ทำหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมเดิม มิได้แก้ไขกฏเกณฑ์ธรรมเนียมการค้าแต่ประการใด

จอห์น ครอว์เฟิด

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๖๗ โดยมีได้มอภารสืบพระราชสันตติวงศ์ให้พระองค์ใด พระสังฆราช พระราชาคณะผู้ใหญ่ พระบรมวงศานุวงศ์ และเสนาบดีผู้ใหญ่ร่วมประชุมปรึกษารื้อกัน เห็นควรมอบสิริราชสมบัติให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์รักษาแผ่นดินสืบไป

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ – ๒๓๙๔)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเจ้าจอมมารดาเรียบ (ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสุลาลัย) พระนามเดิม หม่อมเจ้าทับ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ ณ พระราชวังเดิม กรุงธนบุรี เสด็จขึ้น

ครองราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ ทรงสถาปนาพระเจ้าอาหรือพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรุณทัย กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับเจ้าจอมมารดาใหญ่ พระสนมเอก เป็นสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันตกเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ พระชนมพรรษา ๖๓ พรรษา ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๒๗ ปี มีพระราชโอรสและพระราชธิดารวม ๕๑ พระองค์ ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญาว่า “พระมหาเจษฎาราชเจ้า” หมายความว่า พระมหाराชาเจ้าผู้มีพระทัยตั้งมั่นในการบำเพ็ญพระราชกิจ

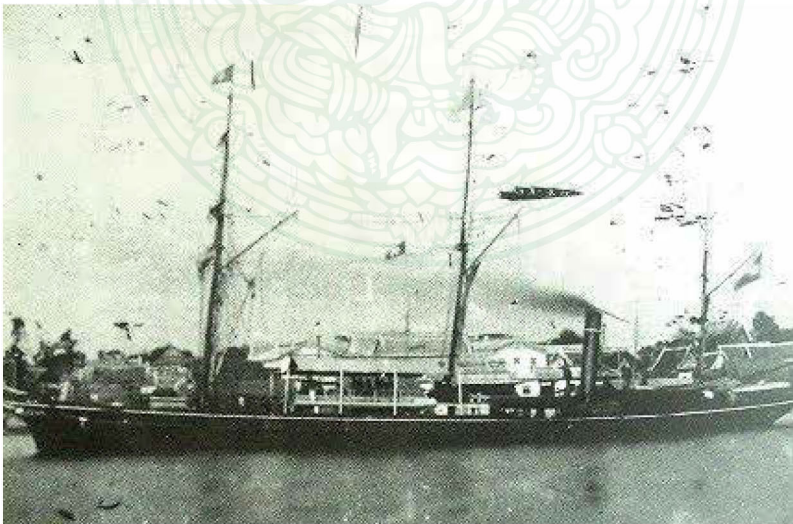

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ ลานพลับพลามหาเจษฎาบดินทร์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการตั้งบ้านขึ้นเป็นเมือง ๒๘ เมือง โดยเฉพาะเมืองขึ้นมหาดไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ทางภาคอีสาน ทั้งยังปลูกฝังให้ราษฎรร่วมกันรับผิดชอบหมู่บ้านของตน โดยตราพระราชกำหนด

โจรสลัด เพื่อให้ราษฎรช่วยกันดูแลระมัดระวังโจรสลัดร้ายภายในรัศมี ๕ เส้น (ประมาณ ๒๐๐ เมตร) จากบ้านเรือนของตน หากมีเหตุการณ์โจรสลัดร้ายราษฎร ในระยะไม่เกิน ๕ เส้น จะต้องช่วยเจ้าหน้าที่จับโจร มิฉะนั้นจะมีความผิด และ มีการตั้งกลองวินิจฉัยเฝ้าให้ราษฎรร้องทุกข์ถวายฎีกาได้ตลอดเวลา

รัชสมัยนี้ได้รับยกย่องว่ามีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและการ พระศาสนาเป็นอย่างมาก มีการแก้ไขวิธีการเก็บภาษีอากร เช่น เปลี่ยนการ เก็บอากรค่านาจากทางข้ามาเป็นเงิน มีการตั้งภาษีอากรใหม่อีก ๓๘ ชนิด และการกำหนดระบบเจ้าภาษีนายอากร โดยรัฐเก็บเฉพาะภาษีที่สำคัญบาง อย่าง นอกจากนั้นให้เอกชนประมูลรับเหมาผูกขาดเก็บภาษีอากร ส่งผล ให้มีการเพิ่มพูนรายได้แผ่นดินเป็นจำนวนมาก ส่วนการค้าสำเภาที่สร้างความ มั่งคั่งอย่างมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ในปลายรัชกาลเริ่มลดความสำคัญลง เพราะชาวตะวันตกเริ่มใช้เรือกำปั่นซึ่งมีประสิทธิภาพดีกว่าเข้ามาทำการค้า แทนเรือสำเภา

เรือกำปั่นแบบฝรั่ง

เจดีย์เรือสำเภาที่วัดยานนาวา
รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้จำลองจากเรือสำเภาของจริง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก วัดที่สร้างขึ้นใหม่ ๔ วัด และวัดที่ได้บูรณปฏิสังขรณ์ ๓๕ วัด ทั้งยังโปรดผู้ที่มีศรัทธาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปรากฏว่ามีวัดที่เจ้านายและขุนนางสร้างขึ้นใหม่รวม ๑๕ วัด บูรณปฏิสังขรณ์ ๑๕ วัด ที่ถวายเป็นพระอารามหลวง ทางด้านศิลปกรรม มีลักษณะเฉพาะที่เป็นพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓ เช่น การเปลี่ยนแปลงส่วนหลังคาโบสถ์ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และการนิยมประดับกระเบื้องเคลือบจานขามจีน อันเป็นลักษณะผสมผสานแบบจีน เช่น วัดราชโอรสาราม เป็นต้น ทั้งยังโปรดให้มีการชำระพระสงฆ์ที่หย่อนพระวินัย ประพฤติอนาจารต่าง ๆ ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ หรือ พระวชิรญาณเถโร หรือพระวชิรญาณมหาเถระ (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงในหมู่คณะสงฆ์ จึงทรงตั้งคณะสงฆ์นิคายใหม่ คือ ธรรมยุติกนิกาย ใน พ.ศ. ๒๓๗๒ ทรงวางระเบียบแบบแผนของพระนิกายใหม่อย่างมาก จนเป็นเหตุให้พระสงฆ์นิคายเดิม ซึ่งต่อมาเรียกว่า มหานิกาย เริ่มปรับปรุงตนเองเพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาบ้าง เช่น การฝึกฝนในการเรียนพระธรรมวินัย เป็นต้น

วัดราชโอรสาราม ลักษณะศิลปกรรมแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓

ในช่วงเวลานั้น คณะบาทหลวงและมิชชันนารีชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวอเมริกันได้เริ่มเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ และนำความรู้ทางวิทยาการตะวันตกต่าง ๆ เข้ามาด้วย เช่น การแพทย์แผนตะวันตก ยาปฏิชีวนะ การปลูกฝี การผ่าตัด การศึกษาแบบตะวันตก ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ฯลฯ ในระยะแรกคนไทยยังไม่ค่อยนิยมเชื่อถือวิทยาการตะวันตกเท่าใดนัก ต่อมาเมื่อเห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงเริ่มมีคนให้ความสนใจมากขึ้น

หมอบรัดเล ผู้นำการพิมพ์และวิชาการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาเผยแพรในสังคมไทยเป็นคนแรก

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเกรงว่าต่อไปวิทยาการต่าง ๆ ของไทยอาจสูญหายไป จึงโปรดให้คัดเลือกและจารึกตำราวิชาการต่าง ๆ รวมถึงตำรายาต่าง ๆ ของไทยไว้ในแผ่นศิลาอ่อนประดับบนเสาและผนังศาลาราย รวมถึงรูปฤษีตัดตนเมื่อครั้งปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๓๗๕ วิธีการนี้นับเป็นการสงวนรักษาวิทยาการต่าง ๆ ของไทยได้เป็นอย่างดี

ตำราแพทย์แผนไทยที่จารึกที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ฤๅษีตัดตน วัดพระเชตุพนฯ

สมัยรัชกาลที่ ๓ ยังคงส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งทางจีนได้เปลี่ยนกำหนดการถวายเครื่องราชบรรณาการจากสามปีต่อหนึ่งครั้งมาเป็นสี่ปีต่อหนึ่งครั้งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๒ เป็นต้นมา ส่วนความสัมพันธ์กับอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตกลงพระทัยช่วยอังกฤษรบพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ ไทยต้องการได้เมืองเมาะตะมะ ทวาย มะริด ตะนาวศรี มาเป็นของไทย แต่อังกฤษต้องการให้มอญเป็นหัวเมืองใหญ่ขึ้นกับอังกฤษ เมื่อเกิดกรณีพิพาทระหว่างพระยาชุมพรกับพันตรีฟลิท นายทหารอังกฤษผู้รักษาเมืองมะริด ไทยจึงเรียกเจ้าพระยาหมวไยจากกลับ แต่อังกฤษยังต้องการความช่วยเหลือจากไทย จึงส่งร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี (กะปิตันหันแตรบาร์นี) เป็นทูตเข้ามาติดต่อทำสนธิสัญญาใน พ.ศ. ๒๓๖๙ มีข้อความสำคัญคือ อังกฤษยอมรับทราบความเป็นเจ้าของดินแดนมลายูตอนเหนือ คือ ไทรบุรี ตรังกานุ กลันตัน ของไทย แต่ไทยจะไม่ยกกองทัพไปรบกวน เประ หรือสลังงอ ซึ่งเท่ากับทั้งสองเมืองนี้เป็นอิสระจากไทยในรัชกาลนี้ และไทยยินยอมรับรองการเข้าเกาะปีนังและมณฑลเวลลีสลีย์ตามสัญญาที่อังกฤษทำไว้กับเจ้าพระยา

ไทรบุรี (ปะแงร์น) ส่วนทางการค้า พ่อค้าอังกฤษสามารถเข้ามาค้าขายได้โดยเสรี ยกเว้น ข้าว อาวุธปืน ฝิ่น และให้ยกเลิกเก็บภาษีชนิดอื่น เก็บภาษีปากเรืออย่างเดียว แต่เก็บแพงขึ้นมาก กล่าวคือ เรือบรรทุกทุกสินค้าเข้ามาเก็บวาละ ๑,๗๐๐ บาท เรือบรรทุกอับเฉาเก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท จากเดิมที่เคยเก็บเรือสามเสา วาละ ๘๐ บาท เรือสองเสา ครึ่งเก็บวาละ ๔๐ บาท แต่เก็บภาษีอื่น ๆ ด้วย

ร็อยเอก เฮนรี เบอร์นี

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๙๔ โดยทรงมอบให้พระบรมวงศานุวงศ์และคณะเสนาบดีประชุมสรรหาเจ้านายที่เห็นสมควรขึ้นดำรงสิริราชสมบัติสืบไป ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้อัญเชิญพระราชวิริยญาณมหาเถระให้ทรงลาสิกขาและขึ้นเสวยราชสมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๑๑)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระนามเดิม สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเมื่อวันพุธที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๓ ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอิศเรศจุฑาภรณ์ กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๒

เสด็จสวรรคตวันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ พระชนมพรรษา ๖๔ พรรษา ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๑๗ ปี ๖ เดือน มีพระราชโอรสและพระราชธิดารวม ๘๒ พระองค์ รัฐบาลไทยได้มีมติเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” และกำหนดให้วันที่ ๑๘ สิงหาคมของทุกปีเป็น “วันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ” และในโอกาสวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ องค์การ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้พระองค์เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และการสื่อสาร ประจำปี ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังแข่งขันแสวงหาอาณานิคม ได้แผ่ขยายมายังประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย ทั้งประเทศที่ยิ่งใหญ่อย่างจีน หรือประเทศโดยรอบอย่างพม่าและญวน ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างอังกฤษและฝรั่งเศส ทำให้พระองค์ทรงตระหนักว่าถึงเวลาที่ไทยต้องยอมเปิดความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก โดยทรงวางรากฐานในการยอมรับศิลปวิทยาการแบบตะวันตก และเริ่มปรับปรุงประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าแบบอารยประเทศ ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเพณีบางอย่างเพื่อให้ชาวต่างชาติเห็นว่าไทยเป็นประเทศที่ทันสมัย เช่น การให้ขุนนางสวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้า การให้ทูตชาวต่างชาติยื่นเข้าเฝ้าฯ ในท้องพระโรงได้โดยไม่ต้องหมอบคลาน ทรงแก้ไขและตรากฎหมายไว้ตลอดรัชกาล ทั้งยังทรงจ้างนายทหารชาวตะวันตกเข้ามาฝึกหัดระเบียบและยุทธวิธีทหารตามแบบตะวันตก ส่งผลให้เกิด “ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป” หรือ “ทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง” และโปรดให้จ้างผู้เชี่ยวชาญชาวยุโรปมาสำรวจทำแผนที่ชายแดนด้านตะวันออกทันทีเมื่อฝรั่งเศสทำแผนที่สำรวจดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง

รัชสมัยนี้มีการเก็บภาษีอากรรวม ๔๖ อย่าง โดยใช้วิธีเช่นเดียวกับรัชกาลที่ ๓ มีการจัดตั้งโรงกระดาษปณสีธิการขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ เพื่อผลิตเงินเหรียญทองคำขึ้นใช้แทนเงินพดด้วง มีการสร้างถนนตามแบบอย่างตะวันตก คือ ถนนที่มีความกว้างมากขึ้นสำหรับใช้รถม้า เช่น ถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเพ็ญนคร ถนนสีลม ฯลฯ ทั้งโปรดให้มีการขุดคลองเพิ่มขึ้นหลายสาย เช่น คลองผดุงกรุงเกษมหรือคลองคูพระนคร เท่ากับเป็นการขยายตัวพระนครออกไปจากเดิม คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ เป็นต้น

โรงราชบัณฑิตยสถาน

เงินพดด้วง

เหรียญเงินและเหรียญทองตรามงกุฎทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

ถนนเจริญกรุง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ - ๒๔๐๕

ถนนบำรุงเมือง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

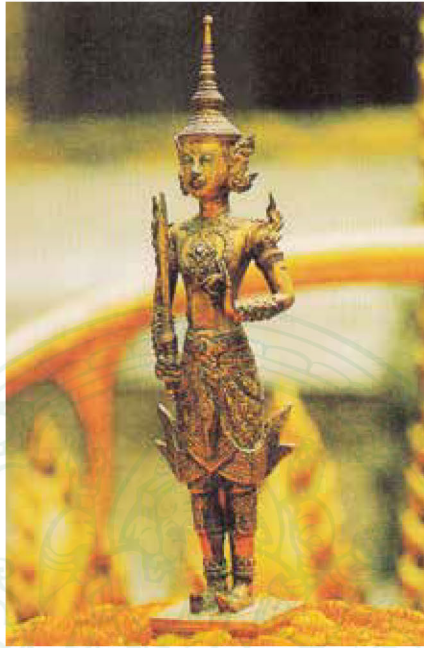

พระสัมพุทธพรณี

พระนิรันตราย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญและสนับสนุนธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเป็นนิกายใหม่ที่พระองค์ทรงตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ขณะเดียวกันก็ทรงอุปถัมภ์และสนับสนุนคณะสงฆ์มหานิกาย ซึ่งเป็นคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ที่แพร่หลายอย่างกว้างขวางในสังคมไทยมาแต่อดีตด้วย ทรงสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ที่ค้างมาแต่รัชกาลที่ ๓ ทั้งยังทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ ๕ วัด ทรงสร้างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ทั่วไปมากขึ้น เช่น พระสัมพุทธพรณี พระนิรันตราย พระพุทธองค์ศรีส รวมถึงพระสยามเทวาธิราชด้วยมีพระราชดำริว่า ประเทศไทยมีเหตุการณ์ที่เกือบจะต้องเสียอิสรภาพหลายครั้ง แต่มีเหตุให้รอดพ้นภัยอันตรายมาได้เสมอ คงจะมีเทพยดาที่ศักดิ์สิทธิ์คอยอภิบาลรักษาอยู่ สมควรที่จะทำรูปเทพยดาองค์นั้นขึ้นสักการบูชา รวมถึงการสร้างและปฏิสังขรณ์พุทธเจดีย์ขึ้นใหม่ตามพระราชนิยม คือ เจดีย์ทรงลังกา เช่น พระปฐมเจดีย์ พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระเจดีย์วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น ทั้งยังทรงพระราชนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับทางพระศาสนาไว้เป็นจำนวนมาก เช่น บทสวดทำวัตรเช้า บทสวดทำวัตรค่ำ ซึ่งใช้สวดกันทั่วไปในปัจจุบัน

พระสยามเทวาธิราช

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการจักรพรรดิจีน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ แต่คณะทูตไทยไม่สามารถเดินทางขึ้นไปยังกรุงปักกิ่งเข้าเฝ้าจักรพรรดิได้ อยู่เพียงเมืองกวางตุ้งเท่านั้น เนื่องจากภายในจีนเกิดโจรกบฏได้แผ่กระจายไปทั่วทั้งประเทศ ทำให้การเดินทางไปขึ้นบักที่เมืองทำเทียนสินซึ่งอยู่ทางเหนือและใกล้กรุงปักกิ่งมากกว่า แต่ทางจีนไม่ยินยอมเพราะผิดธรรมเนียมปฏิบัติ ทางไทยจึงใช้เป็นข้อต่อรองในการส่งเครื่องราชบรรณาการต่อมา แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่โปรดวิธีการส่งเครื่องราชบรรณาการไปจิมก้องจักรพรรดิจีน ซึ่งทำให้จีนเข้าใจว่าไทยเป็นเมืองขึ้นของจีน อีกทั้ง จีนยังประสบปัญหาทั้งจากสงครามภายในประเทศ และสงครามภายนอกประเทศกับชาติตะวันตกต่าง ๆ ไทยจึงไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการไปเมืองจีนอีก แต่ก็ยังคงติดต่อค้าขายกับจีนอยู่ต่อมา

สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษทรงแต่งตั้งเซอร์จอห์น เบาว์ริง ผู้สำเร็จราชการเมืองฮ่องกง เป็นอัครราชทูตเชิญพระราชสาส์นมาเจรจาทำสนธิสัญญาทางไมตรีกับไทยใน พ.ศ. ๒๓๔๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ อังกฤษและสยามได้ลงนามในสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์ในวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๔๘ ซึ่งรู้จักกันในนามสนธิสัญญาเบาว์ริง ส่งผลให้เกิดการยกเลิกระบบผูกขาดของพระคลังสินค้า สามารถส่งออกและนำเข้าสินค้าได้ทุกชนิด ยกเว้นสินค้าข้าว ปลา และเกลือ ที่หากปีใดขาดแคลน ทางกรไทยสามารถออกประกาศห้ามส่งออกได้ อาวุธ ยุทโธภัณฑ์ ซึ่งต้องขายให้แก่รัฐบาล และฝิ่นต้องขายให้แก่เจ้าภาษีฝิ่น ยกเลิกการเก็บภาษีปากเรือเก็บได้เพียงภาษีขาเข้าร้อยละ ๓ ส่วนภาษีขาออกเสียตามพิกัดตายตัวในภาคผนวกต่อท้ายสนธิสัญญา รวมถึงการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต หรือการสูญเสียอำนาจทางการศาล กล่าวคือ หากชาวอังกฤษหรือคนในบังคับอังกฤษทำความผิดไม่ต้องขึ้นศาลไทย ให้ขึ้นศาลกงสุลอังกฤษแทน

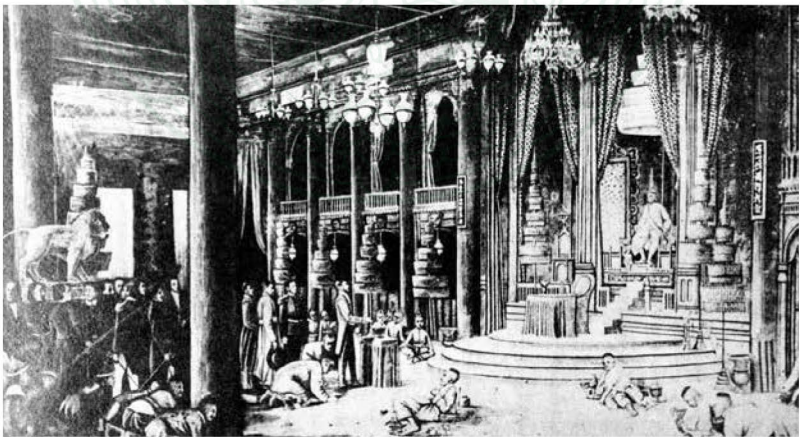
John Bowring

เซอร์จอห์น เบาว์ริง

ไทยได้ทำสนธิสัญญาในทำนองเดียวกันนี้กับชาติตะวันตกต่าง ๆ และญี่ปุ่น รวม ๑๓ ประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส นอร์เวย์ สวีเดน เบลเยียม อิตาลี เป็นต้น รัฐบาลไทยได้พยายามแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมนี้ โดยเฉพาะเรื่อง สิทธิสภาพนอกอาณาเขต ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา ซึ่งไทยสามารถแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ ๖

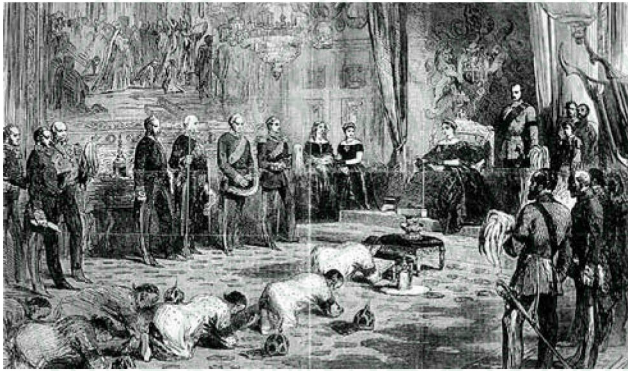

คณะผู้เจรจาฝ่ายสยามกับราชทูตปรัสเซีย (ประเทศเยอรมนี)
ในการทำสนธิสัญญา เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๕

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกให้เมอลิเยอร์ เดอ มงติญู ราชทูตฝรั่งเศส
เฝ้าที่ท้องพระโรงพระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ. ๒๔๐๖

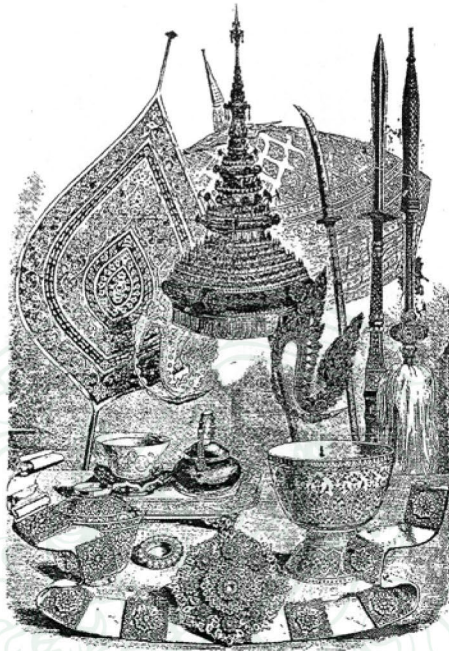
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะเจริญสัมพันธไมตรีกับชาวตะวันตกให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เป็นราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นและเครื่องมงคลราชบรรณาการไปถวายสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ โดยมีหม่อมราโชทัย (หม่อมราชวงศ์กระต่าย อิศรางกูร) เป็นล่าม และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี เป็นราชทูต อัญเชิญพระราชสาส์นและเครื่องมงคลราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๐๓ ทั้งยังได้ทรงตั้งกงสุลสยามประจำต่างประเทศหลายแห่ง

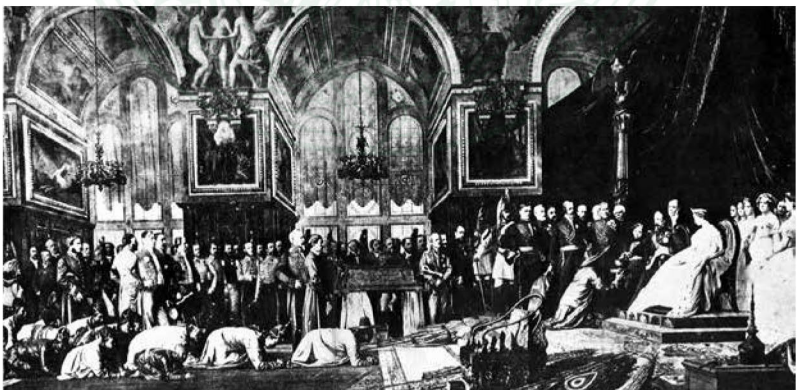
คณะราชทูตไทยเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษ

คณะราชทูตไทยที่เดินทางไปประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๐๐

ภาพเขียนลายเส้นเครื่องมงคลราชบรรณาการ
ถวายสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษ

คณะราชทูตไทยเข้าเฝ้าฯ จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ ที่พระราชวังฟงแตนโบล
ประเทศฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๐๔

วิทยาการตะวันตกที่พระองค์ทรงสนพระทัยเป็นพิเศษ คือ วิชาดาราศาสตร์ พระองค์ทรงคำนวณและพยากรณ์ว่าจะเกิดปรากฏการณ์สุริยุปราคาเต็มดวง ล่วงหน้าถึง ๒ ปี และเห็นได้อย่างชัดเจนที่ตำบลหว้ากอ แขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์ ในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ทั้งยังเสด็จพระราชดำเนินไปยังบ้านหว้ากอเพื่อพิสูจน์ผลการคำนวณของพระองค์โดยเชิญแขกต่างประเทศที่สำคัญหลายท่าน เช่น เซอร์แฮรี ออร์ด เจ้าเมืองสิงคโปร์ ทูตอังกฤษประจำประเทศไทย ดร.บริดเลย์ มิชชันนารีชาวอเมริกัน พระสหายของพระองค์ และคณะดาราศาสตร์ฝรั่งเศส ปรากฏว่าทุกขั้นตอนของสุริยุปราคาตรงกับที่ทรงคำนวณไว้ทุกประการ พระปรีชาสามารถของพระองค์ในครั้งนี้เป็นที่ยอมรับในหมู่นักวิทยาศาสตร์นานาชาติ แต่เมื่อเสด็จกลับมาจากหว้ากอก็ทรงพระประชวรด้วยพระโรคไข้มาลาเรีย และเสด็จสวรรคตในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ฉายพระรูปกับคณะแขกเมือง ณ ค่ายหลวงบ้านหว้ากอ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมิได้มอบราชสมบัติแก่ผู้ใด โดยทรงมอบให้เป็นหน้าที่ของพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีผู้ใหญ่ประชุมปรึกษาหารือกัน ที่ประชุมเห็นพร้อมกันกราบบังคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิษประชาภักดิ์ ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๑๑

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางร่วมกันพิจารณาเห็นควรให้อัญเชิญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ขณะนั้นทรงเจริญพระชนมายุได้เพียง ๑๕ พรรษา กับ ๑๐ วัน ยังไม่บรรลุนิติภาวะที่ประชุมจึงแต่งตั้งให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) รับหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนาถ
เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ พระชนมพรรษา ๑๕ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตลอดระยะเวลา ๔๒ ปี แห่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูปครั้งสำคัญในหลายด้าน ส่งผลให้บ้านเมืองเกิดการพัฒนาเจริญก้าวหน้าจนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศและสามารถรักษาอธิปไตยของสยามมาได้ตราบทุกวันนี้

การปฏิรูปด้านการเมืองการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าระบบการปกครองเดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา นั้น ไม่เหมาะสมแก่กาลสมัยของบ้านเมือง เพราะไม่มีการจัดระเบียบการบริหารราชการที่ชัดเจน ขอบเขตหน้าที่จึงมักสับสนและซ้ำซ้อนกันเป็นส่วนใหญ่ จึงทรงดำเนินการปฏิรูปการปกครองอย่างเป็นขั้นตอนนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภการแผ่นดินขึ้น ๒ สภา คือ สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และสภาองคมนตรี (Privy Council) ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ โปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง โดยให้มีหน่วยราชการประกอบด้วยกระทรวงต่าง ๆ มีเสนาบดีรับผิดชอบงานของแต่ละกระทรวง ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์

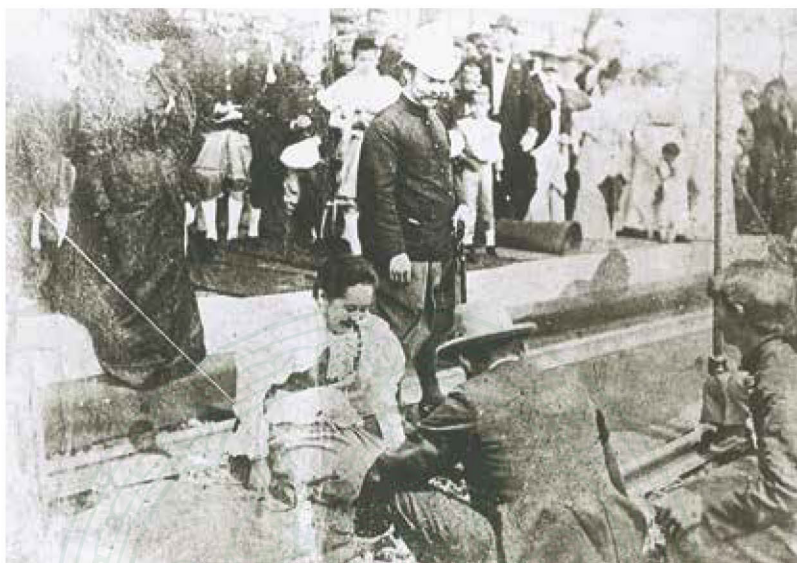
ส่วนการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบโบราณที่เรียกว่า “ระบบกินเมือง” มาเป็น “ระบบเทศาภิบาล” เพื่อรวมอำนาจการปกครองแผ่นดินเข้าสู่การบริหารราชการส่วนกลาง โดยมีข้าหลวงเทศาภิบาลของแต่ละมณฑลควบคุมดูแลขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจการปกครองแผ่นดินเข้าสู่ส่วนกลาง หัวเมืองและประเทศราชต่างรวมอยู่ในพระราชอาณาจักรอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุด นอกจากนั้น พระองค์ยังทรงริเริ่มให้มีการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปสุขาภิบาล เพื่อส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสบริหารงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในท้องถิ่น โดยเน้นด้านการจัดการความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในชุมชน เพื่อเสริมสร้างสุขอนามัยที่ดีของราษฎร โดยใน พ.ศ. ๒๔๔๐ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสุขาภิบาล

กรุงเทพฯ ขึ้น ภายใต้การดำเนินงานของกรมสุขาภิบาล ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๘ มีการจัดตั้งสุขาภิบาลหัวเมืองแห่งแรกขึ้นที่ตำบลท่าฉลอม จังหวัดสมุทรสาคร ทำให้ราษฎรเข้าใจในประโยชน์ของการสุขาภิบาลและเป็นแบบอย่างให้เกิดการจัดตั้งสุขาภิบาลในที่อื่นๆ ต่อไปทั่วประเทศ กิจการสุขาภิบาลได้พัฒนาต่อมาเป็นการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบ “เทศบาล” ดังปรากฏในปัจจุบัน

การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจการคลัง

เมื่อแรกเสด็จขึ้นครองราชย์ ระบบการคลังไม่มีการควบคุมที่รัดกุม การจัดเก็บภาษีอากรรวุโหล ทำให้ไม่มีเงินสำหรับการทำนุบำรุงบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้มีการแก้ไขระเบียบการจัดเก็บภาษีอากรและปฏิรูประบบการคลัง โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๑๖ เพื่อทำหน้าที่จัดเก็บรายได้ของแผ่นดินมารวมไว้ในที่แห่งเดียวกัน และควบคุมดูแลการจัดเก็บภาษีอากรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ป้องกันไม่ให้เกิดการคอร์รัปชันของเจ้าภาษีนายอากร นอกจากนี้ ยังกำหนดพิกัตอัตราภาษีอากรให้เท่ากันทั่วทั้งประเทศ ทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้เสียภาษี

รัชสมัยของพระองค์มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเงินการคลังหลายประการ เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๓๓ โปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดทำงบประมาณแผ่นดินขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อแยกกบประมาณแผ่นดินและเงินส่วนพระองค์ออกจากกัน โดยเด็ดขาด และใน พ.ศ. ๒๔๔๙ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งธนาคารขึ้นเป็นครั้งแรกชื่อว่า สยามกัมมาจล ปัจจุบันคือ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) นอกจากนั้น ยังทรงปรับปรุงระบบเงินตรา โดยให้ยกเลิกเงินพดด้วง เพ็องเสี้ยว อัฐ และโสฬสซึ่งเป็นเงินตราแบบเก่า โดยให้เปลี่ยนมาใช้หน่วยเงินบาทและสตางค์แทน นอกจากนั้น ยังให้มีการตั้งโรงกระดาษขึ้นในเมืองไทย เพื่อทำหน้าที่ผลิตธนบัตรให้มีมาตรฐานแบบตะวันตก ส่งผลให้เศรษฐกิจการค้าในสมัยนี้ขยายตัวมากกว่าเดิม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีเปิดการเดินรถไฟหลวงสายแรก ในพระราชอาณาจักร (สายนครราชสีมา) เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๙

นอกจากนั้น ยังมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วย เช่น การสร้างถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย ทำให้เกิดการคมนาคม ค้าขาย และสร้างร้านค้าที่อยู่อาศัยตามริมถนน การสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมือง ทำให้เศรษฐกิจการค้าระหว่างเมืองหลวงกับภูมิภาคขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากระยะเวลาในการเดินทางสั้นลง และการขนส่งสินค้าสะดวกยิ่งขึ้น

การปฏิรูปด้านสังคม

การปฏิรูปสังคมที่สำคัญในยุคนี้คือ การยกเลิกระบบไพร่และทาสน

การยกเลิกระบบไพร่มีความสำคัญยิ่งต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย เนื่องจากระบบไพร่เป็นการควบคุมกำลังคน ซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนมากของสังคม โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นมูลนายลำดับสูงสุดและมีมูลนายลำดับรอง ๆ ลงมา แต่ในความจริงพระมหากษัตริย์จะไม่สามารถควบคุมบรรดามูลนายและไพร่เหล่านี้ได้โดยตรง กำลังคนจึงกระจายกระจัดกระจายขึ้นอยู่กับเจ้านายของตนเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ทำให้เกิดความต้องการแรงงานอิสระจำนวนมากในการผลิตทางการเกษตร ทำให้มีพระราชดำริเปลี่ยนแปลงระบบไพร่ขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการยกเลิกระบบไพร่อย่างเป็นขั้นตอน โดยให้มีการจ่ายเงินเดือนแก่ข้าราชการแทนการพระราชทานไพร่ และให้แปลงไพร่สมมาเป็นไพร่หลวงขึ้นตรงต่อวังหลวง ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร กำหนดให้ชายฉกรรจ์อายุ ๑๘ ปีบริบูรณ์ จะต้องเข้ารับราชการทหารแทนการเป็นไพร่ ทำให้ระบบไพร่ถูกยกเลิกไปโดยปริยาย เกิดการรวมอำนาจเข้าสู่พระมหากษัตริย์แทนการปล่อยให้บรรดาเจ้าขุนมูลนายควบคุมกำลังพลอย่างที่เคยเป็นมา ทั้งยังมีส่วนช่วยให้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพพัฒนาไปเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้น เพราะผู้คนสามารถอพยพย้ายถิ่นฐานและเลือกประกอบอาชีพได้อย่างอิสระ ทำให้มีแรงงานเพื่อการผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น

ส่วนการเลิกทาส เป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์มาตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์ แต่ทรงตระหนักดีว่าการเลิกทาสเป็นเรื่องยาก จึงดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มด้วยการออก “พระราชบัญญัติพิทักษ์ชีวิตเชลยทาสลูกไทย” พ.ศ. ๒๔๑๗ กำหนดให้ลูกทาสทุกคนที่เกิดในรัชกาลของพระองค์นับตั้งแต่ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ ซึ่งเป็นปีที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และที่เกิดในปีต่อ ๆ มา เมื่ออายุครบ ๒๑ ปี จะเป็นไทแก่ตัวพ้นจากการเป็นทาสในที่สุด นอกจากนั้น ยังสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อนำไปไถ่ถอนทาสซึ่งอยู่กับนายทาสมาครบ ๒๕ ปี ให้เป็นอิสระ

ในส่วนภูมิภาค พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเลิกทาสในมณฑลต่าง ๆ ตามความเหมาะสม รวมทั้งให้เลิกบ่อนเบี้ย อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการซื้อขายทาส จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ มีการประกาศให้ลูกทาสทุกคนเป็นไท ส่วนทาสอื่นให้ลดค่าตัวลงเดือนละ ๔ บาทจนกว่าจะหมด และห้ามมิให้มีการค้าทาสกันอีกต่อไป ทำให้การเลิกทาสในเมืองไทยสำเร็จได้โดยปราศจากความวุ่นวายเสียเลือดเนื้อแต่ประการใด

ครูและนักเรียนภายในห้องเรียนเมื่อเริ่มมีการปฏิรูปการศึกษา
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรอย่างมาก โดยทรงปฏิรูปการศึกษาและส่งเสริมให้ราษฎรมีโอกาสเข้ารับการศึกษอย่างทั่วถึงขึ้น ด้วยทรงเห็นว่าการสร้างคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบ้านเมือง จึงทรงให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ ต่อมา มีพระราชดำริขยายการศึกษาไปสู่ราษฎรอย่างทั่วถึงมากขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเป็นแห่งแรกที่วัดมหรณพาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ และขยายทั่วประเทศใน พ.ศ. ๒๔๔๑ ตลอดรัชสมัยของพระองค์มีโรงเรียนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งโรงเรียนหลวง โรงเรียนราษฎร โรงเรียนสำหรับสตรี รวมทั้งโรงเรียนสำหรับวิชาชีพ เช่น โรงเรียนฝึกหัดครู โรงเรียนนายร้อยทหารบก โรงเรียนราชแพทยาลัย และโรงเรียนกฎหมาย เป็นต้น นับเป็นการจัดระบบการศึกษาของประเทศเป็นครั้งแรก

นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้มีการปรับปรุงการสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขเพื่อให้ราษฎรมีสภาพอนามัยที่ดี โดยทรงริเริ่มกิจการด้านไฟฟ้าและประปาให้มีขึ้นเป็นครั้งแรก ส่วนด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ในยุคนี้นี้มีการรับวิทยาการจากการแพทย์แบบตะวันตกมากขึ้น เช่น ยารักษาโรค การผ่าตัด การปลูกฝีและการปลูกทรพิษ การผ่าตัดต่อวัยวะ ตลอดจนการทำสุติกรรมแบบตะวันตก รวมทั้งเริ่มมีการให้บริการด้านการแพทย์ในโรงพยาบาล และการจัดการเรียนการสอนเพื่อผลิตบุคลากรทางการแพทย์ตามหลักวิชาการแพทย์ตะวันตก ทั้งนี้ ได้มีการก่อตั้งโรงพยาบาลขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๓๑ นามว่า โรงศิริราชพยาบาล ปัจจุบันคือ โรงพยาบาลศิริราช

โรงพยาบาลศิริราชในสมัยแรกตั้ง เป็นอาคารไม้ที่รื้อมาจากอาคารที่ปลูกล้อมพระเมรุในงานถวายพระเพลิงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์

การเรียนผ่าตัดของนักเรียนแพทย์สมัยแรก วิชากายวิภาคศาสตร์ตามแผนปัจจุบันเริ่มเมื่อก่อตั้งโรงเรียนแพทย์ในพ.ศ. ๒๔๓๒

อนึ่ง พระองค์ยังให้มีการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยให้ทันสมัย โดยทรงสถาปนากระทรวงยุติธรรมขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๓๔ เพื่อดำเนินการปรับปรุงแก้ไขระเบียบการศาลให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วประเทศ ต่อมา โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งศาลปรีสภา (คือ ศาลแขวง ในปัจจุบัน) เพื่อตัดสินความที่มีโทษสถานเบา ทำให้การดำเนินคดีรวดเร็วขึ้น และได้มีการจัดตั้งศาลหัวเมืองขึ้นที่มณฑลกรุงเก่าเป็นแห่งแรกใน พ.ศ. ๒๔๓๙ นอกจากนี้ ยังโปรดเกล้าฯ ให้มีการชำระพระราชกำหนดกฎหมาย และตราประมวลกฎหมายขึ้นใหม่ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับตามหลักสากลและเหมาะสมกับสภาพบ้านเมืองด้วย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่ยังต้องเผชิญกับการคุกคามจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสถึง ๔ ครั้ง และให้แก่อังกฤษ ๒ ครั้ง เหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดคือ วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ซึ่งฝรั่งเศสส่งเรือรบมาปิดอ่าวไทย บังคับให้ไทยยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศส จนเกิดการยิงปะทะกัน ทำให้ทหารไทยเสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก ในที่สุดไทยจำต้องยอมยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง พร้อมเงินชดเชยค่าเสียหายจำนวน ๓ ล้านฟรังก์ให้แก่ฝรั่งเศส เหตุการณ์ครั้งนี้นำไปสู่การสูญเสียดินแดนประเทศราชของไทย ในกัมพูชาและลาวในเวลาต่อมา แม้ว่าต้องสูญเสียดินแดนประเทศราชไปเกือบทั้งหมด แต่ไทยก็เป็นเพียงชาติเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถรักษาความเป็นเอกราชไว้ได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ พระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา และในโอกาสครบรอบ ๑๕๐ ปีแห่งวันพระบรมราชสมภพ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ องค์การ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และการสื่อสาร

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. ๒๔๕๓

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ พระองค์มีพระราชปณิธานที่จะปรับปรุงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของประเทศให้สอดคล้องกับสังคมโลก

โดยทรงเชื่อว่าการพัฒนาปรับปรุงเหล่านี้จะเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศได้อีกทางหนึ่ง เช่น การให้คนไทยมีนามสกุล การใช้คำนำหน้าเด็ก สตรี และบุรุษ การให้ผู้ชายมีภรรยาคนเดียว การจัดการศึกษาภาคบังคับ ๔ ปี แก่เยาวชน และการจัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในประเทศไทย ตลอดจนการกำหนดเวลาให้สอดคล้องกับสากลและการใช้ปีพุทธศักราช

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร และประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ถือเป็นการแสดงเกียรติภูมิและความสามารถของสยามให้เป็น ที่ประจักษ์แก่นานาชาติประเทศ เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรมีชัยชนะในสงคราม พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งผู้แทนไปเจรจากับประเทศต่างๆ เพื่อขอ แก้อิสรณสิทธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคซึ่งไทยต้องยอมทำกับตะวันตกในสมัยรัชกาล ที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕

ทหารไทยสวนสนามที่ประเทศฝรั่งเศสภายหลังชนะในสงครามโลกครั้งที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการสร้าง ความคิดชาตินิยมในหมู่ประชาชน โดยมีสาระสำคัญคือ ความรักชาติ ความ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และการยึดมั่นในคำสอนของศาสนา พระองค์ ทรงปลูกฝังอุดมการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ผ่านบทพระราชนิพนธ์ พระบรมราโชวาท และพระราชดำรัส ร่วมกับการใช้สัญลักษณ์ เช่น การประดิษฐ์ธงชาติขึ้นใหม่ พระราชทานชื่อว่า “ธงไตรรงค์” เป็นธงสามสี ประกอบด้วยสีแดง สีขาว และ สีน้ำเงิน ซึ่งแต่ละสีเป็นสัญลักษณ์แทน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงก่อตั้ง “กองเสือป่า” ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งนอกจากจะมีเป้าหมายหลักคือ การสร้างความสามัคคี ความจงรักภักดี และการรู้จักเสียสละเพื่อชาติและพระมหากษัตริย์แล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกสาขาอาชีพได้มีโอกาสเรียนรู้อาชีพการทหาร ซึ่งจะเป็นกำลังสนับสนุนบ้านเมืองในยามสงครามและเป็นการฝึกอบรมระเบียบวินัยความสามัคคีในหมู่พลเรือนด้วย

เครื่องแบบเสือป่าสมัยแรก

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญคือ เหตุการณ์ ร.ศ. ๑๓๐ ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวของคณะนายทหารและพลเรือนกลุ่มหนึ่งที่รวมตัวกันก่อตั้งเป็นสมาคมชื่อ อนาร์คิสต์ (Anarchist) สมาชิกส่วนใหญ่เป็นทหารบกหนุ่ม มีนายร้อยเอก ขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) เป็นหัวหน้าผู้ก่อการ เป้าหมายหลักคือ ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย

การเคลื่อนไหวนี้เกิดจากสาเหตุหลายประการด้วยกันคือ ความไม่พอใจเกี่ยวกับการปรับปรุงการปกครองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น การให้ความสำคัญกับกองมหาดเล็กและกิจการเสื่อป่าจนดูเหมือนกองทัพ ถูกลดความสำคัญลง รวมทั้งปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำขณะนั้น ทำให้กลุ่มทหารเหล่านี้เกิดความไม่ศรัทธาในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบเรื่องก่อน ทำให้กลุ่มผู้คิดก่อการถูกจับกุมและทหารระดับหัวหน้าหลายคนถูกพิพากษาประหารชีวิต แต่ได้รับการลดโทษจากประหารชีวิตเป็นการถอดยศและจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานอภัยโทษและคืนยศให้ดังเดิม

ภายหลังเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๓๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระบรมราโชบายด้านการเมืองการปกครองหลายประการเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นอีก เช่น ทรงแสดงพระราชวินิจฉัยว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยยังไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในประเทศไทย พระองค์ทรงจัดตั้งเมืองจำลองชื่อ “ดุสิตธานี” ขึ้นในบริเวณพระราชวังพญาไท ภายในเมืองจำลองมีการแบ่งเขตการปกครอง การจัดตั้งพรรคการเมือง และการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร รวมทั้งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ในการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองได้อย่างเต็มที่

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระชนมพรรษา ๔๖ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๑๖ ปี มีพระราชธิดาพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ซึ่งประสูติแต่พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

ในพ.ศ. ๒๕๒๔ องค์การ การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้สดุดีพระเกียรติคุณและยกย่องพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าเป็นบุคคลผู้มีผลงานดีเด่น ด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๗)

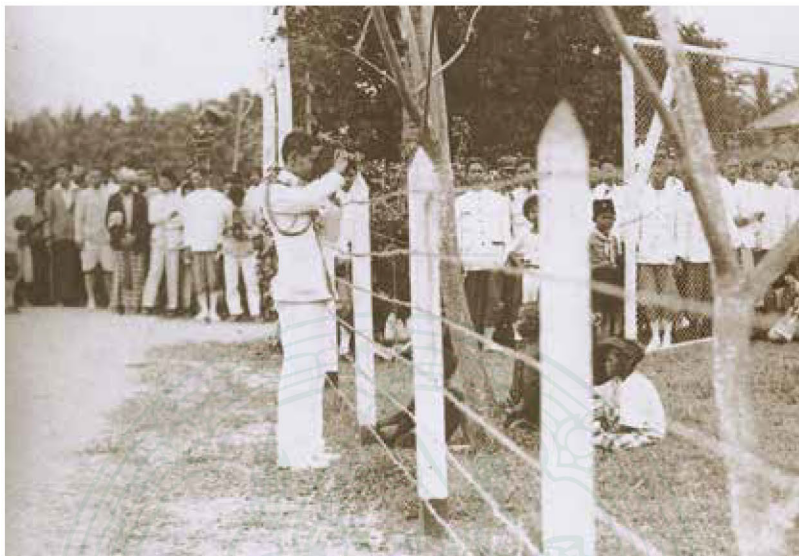

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี
ทรงอภิเษกสมรสเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๑

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้า
ประชาธิปกศักดิเดชน์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จพระบรมราชสมภพ
เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ไม่มีพระราชโอรส มีแต่พระราชธิดา
เพียงพระองค์เดียวคือ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาสิริโสภา
พัฒน์วดี พระราชธิดาในพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ไม่อยู่ในข่ายที่จะ
สืบราชสมบัติได้ ตามกฎหมายที่ระบุว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชอนุชา จึงเสด็จขึ้นครองราชย์เป็น
พระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรท้องถิ่นต่างๆ และทอดพระเนตรชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เนื่องจากในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ บุคคลคณะหนึ่งประกอบด้วยทหารและพลเรือน ในนามของ “คณะราษฎร” ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองเพื่อเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทรงยอมรับการเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะทรงเห็นแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ถือเป็นการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

คณะราษฎรและสาเหตุแห่งการปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕

คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เริ่มก่อตัวขึ้นในประเทศฝรั่งเศส โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ และร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้ริเริ่ม ทั้งสองได้ตกลงที่จะร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงการปกครอง และได้มีการประชุมเป็นทางการครั้งแรกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ ณ หอพักแห่งหนึ่งในกรุงปารีส ครั้นนั้นที่ประชุมได้ตกลงกันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในที่สุดสามารถประสานงานชักชวนผู้เข้าร่วมอุดมการณ์ได้อีกราวร้อยคน ประกอบด้วยกลุ่มคนจากฝ่ายทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน โดยได้คัดเลือกให้พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าผู้ก่อการปฏิวัติ

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน)
ผู้นำฝ่ายทหารของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)
ผู้นำฝ่ายพลเรือนของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

สาเหตุแห่งการปฏิวัติ

สาเหตุทางการเมือง ปัญหาทางการเมืองที่สำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ ปัญหาการเมืองภายใน ซึ่งปัญหาที่ใกล้พระองค์มากที่สุดคือ การจัดตั้ง “อภิรัฐมนตรีสภา” ประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์ ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาในเรื่องการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการผูกขาดอำนาจไว้ในหมู่พระราชนัดดา นอกจากนั้น รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานของเสนาบดีสภาที่ขาดประสิทธิภาพและบางครั้งมีความขัดแย้งแตกแยกกันเอง ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพในการบริหารงาน นำมาสู่ความไม่ไว้วางใจในหมู่ข้าราชการและกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์อย่างกว้างขวาง

สาเหตุทางสังคม การจัดการศึกษาแบบใหม่เพื่อสร้างคนเข้ารับราชการในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดชนกลุ่มใหม่ที่เรียกว่า “ชนชั้นกลาง” ขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการที่อยู่ในวงราชการทหาร

และพลเรือน คนกลุ่มนี้ได้รับโอกาสในการศึกษาระบบใหม่ จากทั้งในและนอกประเทศ เช่น กรณีของหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) และหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) กลุ่มคนเหล่านี้มีความคิดนิยมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีในโลกตะวันตกเป็นทางออกของสังคมและสามารถนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าของประเทศได้ อีกทั้งยังเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นเรื่องล้าหลัง ถ่วงความเจริญของชาติบ้านเมือง

ขณะเดียวกัน การตื่นตัวทางการเมืองของผู้มีการศึกษาที่อยู่นอกระบบราชการก็มีเพิ่มมากขึ้นด้วย เช่น นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักธุรกิจการค้า โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ ซึ่งเริ่มขยายตัวมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ และแพร่หลายอย่างกว้างขวางขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๗ การเติบโตของสื่อมวลชนนี้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการเผยแพร่ความคิดทางการเมือง การวิพากษ์วิจารณ์การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเสนอแนวทางใหม่ ๆ ตลอดจนความนิยมต่อระบอบประชาธิปไตยในหมู่ผู้มีการศึกษามากขึ้น

สาเหตุทางเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๒ - ๒๔๗๕ ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างมาก เช่น ทำให้ราคาข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกสำคัญของไทยตกต่ำลงมากถึง ๒ ใน ๓ ประชาชนขาดเงินสดสำหรับใช้ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคและเสียภาษีอากร เกิดภาวะหนี้สินและอัตราการว่างงานสูง นอกจากนี้ การที่ประเทศต้องเผชิญกับภาวะภัยแล้งใน พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๒๔๕๓ และ ๒๔๖๐ - ๒๔๖๒ นั้น ทำให้ปริมาณการผลิตข้าวลดต่ำลงด้วย การเงินแผ่นดินจึงเริ่มขาดดุลอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้รายได้เพียงพอต่อรายจ่าย เช่น การตัดงบประมาณ การปลดข้าราชการเพื่อลดรายจ่ายของรัฐ ซึ่งข้าราชการที่ถูกปลดมากที่สุดคือ ทหารบก นอกจากนั้น ยังมีการเพิ่มอัตราภาษีอากรและประกาศเพิ่มชนิดของภาษีลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาษีไม้ขีดไฟ สร้างความไม่พอใจแก่ข้าราชการและราษฎรโดยทั่วไปอย่างมาก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวร
ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามวางพระองค์เป็นกลาง มีพระราชอุตสาหะ และความอดทนอดกลั้นอย่างใหญ่หลวงในการรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขของบ้านเมืองและราษฎร แต่ความยุ่งยากทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทรงตัดสินใจพระทัยสละราชสมบัติขณะประทับพักรักษาพระองค์ ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยทรงสละพระราชสิทธิในการแต่งตั้งผู้สืบราชสันตติวงศ์ แต่ทรงตั้งพระทัยที่จะสละอำนาจเดิมของพระองค์ให้แก่ราษฎรทั่วไป ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติที่ว่า

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าแก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร”

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗
เฝ้ารับเสด็จพระโกศพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

หลังจากทรงสละราชสมบัติแล้ว ได้ประทับอยู่ในประเทศอังกฤษต่อไป จนเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ขณะมีพระชนมพรรษา ๔๘ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงจัดการถวาย พระเพลิงพระบรมศพเป็นการส่วนพระองค์อย่างเรียบง่าย ต่อมา เมื่อสงครามโลก ครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง จึงได้อัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับสู่ประเทศไทย ใน พ.ศ. ๒๔๙๒

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

พระอัฐมรามาธิบดินทร

(พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๘๙)

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
ในคราวเสด็จนิวัตพระนครครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระนามเดิมว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เป็นพระราชโอรส ในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ และเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ พระชนมพรรษา ๒๐ พรรษา พระองค์มีสมเด็จพระเชษฐภคินีและสมเด็จพระราชอนุชาธิราช รวม ๒ พระองค์ คือ

๑) สมเด็จพระเจ้าฟ้างเฒ่า เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

๒) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งเป็นไปตามนัยแห่งกฎหมายตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ได้มีมติให้อัญเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชย์เป็น พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ขณะนั้นมีพระชนมายุเพียง ๙ พรรษา จึงจำเป็นต้องมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประกอบด้วย

๑. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์

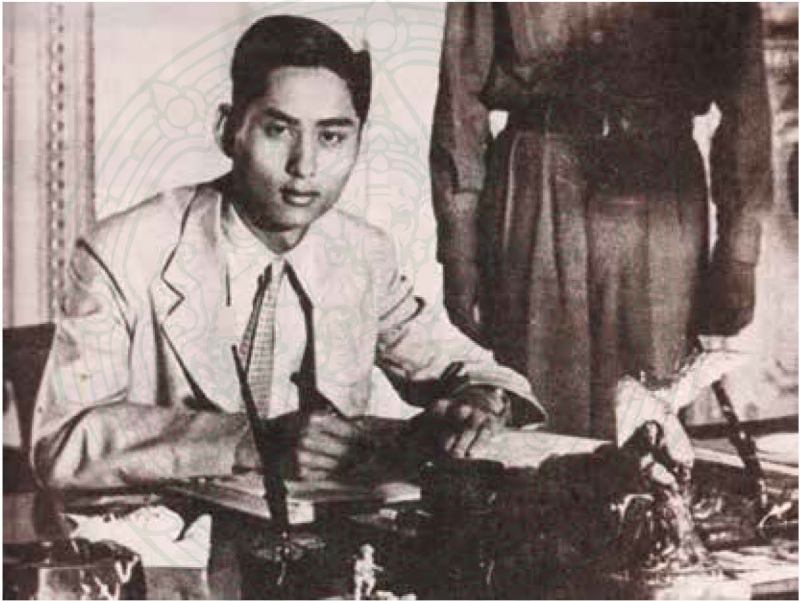
๒. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา

๓. เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม)

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล เป็นยุวกษัตริย์ที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขพระองค์แรก ขณะนั้นเป็นช่วงเวลาประเทศไทยประสบกับความผันผวนทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งยังได้รับผลกระทบจากสงครามมหาเอเชียบูรพา และสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นอย่างมาก

การขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร จึงเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชนว่า เมื่อทรงพระเจริญวัย จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงงาม พร้อมด้วยทศพิธราชธรรม เป็นมิ่งขวัญ นำความสงบสุขร่มเย็นแก่ประชาชนผู้อยู่ภายใต้พระบารมีต่อไป และถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในต่างประเทศ แต่มิได้ทรงละหน้าที่หรือความห่วงใยที่มีต่อพสกนิกรและชาติบ้านเมือง ดังกระแสพระราชดำรัสในคราวเสด็จนิวัตพระนครครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้เดินทางกลับสู่ประเทศอันเป็นที่รักของข้าพเจ้า และในวันที่จะได้เห็นบรรดาประชาราษฎร์ของข้าพเจ้าเอง”

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและพสกนิกร เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนทุกซอกทุกส่วนของราษฎรอย่างใกล้ชิด โดยทรงปฏิสังขรณ์แก่ผู้มาเฝ้าอย่างเรียบง่ายว่า ลุง ป้า น้า อา โปรดให้ราชสำนักจัดเงินส่วนพระองค์ ใส่ถุงผ้าขาวเป็นเงินเหรียญละ ๕ บาท สำหรับเป็นเงินกันฉ้อพระราชทานแก่ราษฎร

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
ขณะพระชนมพรรษา ๒๐ พรรษา (พ.ศ. ๒๔๘๘)

อนึ่ง พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญและทรงส่งเสริมการศึกษาของชาติ ได้เสด็จ ฯ ทอดพระเนตรโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ พร้อมทั้งพระราชทานพระราชดำรัสอันเป็นประโยชน์แก่สถานศึกษาแต่ละแห่งด้วย นอกจากนี้ ยังทรงสนพระราชหฤทัยในการพัฒนากิจการด้านสาธารณสุข โดยทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสร้างตึกอำนวยการ

โรงพยาบาลประจำกรมแพทย์ทหารบก ณ จังหวัดลพบุรี และพระราชทานนามว่า “โรงพยาบาลอานันทมหิดล” และด้วยเหตุที่มีพระราชปรารภว่า ต้องการให้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ผลิตแพทย์เพิ่มมากขึ้น ให้เพียงพอที่จะช่วยเหลือประชาชน จึงทำให้เกิดการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่สอง คือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (ปัจจุบันคือ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงประกอบพระราชกรณียกิจครั้งสำคัญ ซึ่งนำความสงบร่มเย็นมาสู่ประชาชน ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร คือ การเสด็จประพาสสำเพ็ง ในวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เนื่องจากพระองค์ได้ทรงทราบถึงความขัดแย้งระหว่างชาวไทยกับชาวจีน ซึ่งเป็นผลมาจากเหตุการณ์รุนแรงที่ย่านถนนเยาวราชตั้งแต่ช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ด้วยเหตุนี้ จึงมีพระราชประสงค์เสด็จประพาสสำเพ็ง ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนสำคัญของชาวจีน ก่อนที่จะเสด็จกลับไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างคนไทยและคนจีน การเสด็จประพาสในครั้งนี้ นับเป็นวันสำคัญทางประวัติศาสตร์วันหนึ่งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและประชาชนเชื้อสายจีนในเมืองไทย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๘๙ - ปัจจุบัน)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชโอรสในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกและสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ณ โรงพยาบาลเมานต์ออบีร์น เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมรสกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ณ พระตำหนัก

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ว่างสระปทุม เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ครั้นวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ให้ดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมมหาราชวัง มีพระราชโอรสและพระราชธิดารวม ๔ พระองค์ คือ ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๘) ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๖๙ ปี

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ระหว่างวันที่ ๔ - ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

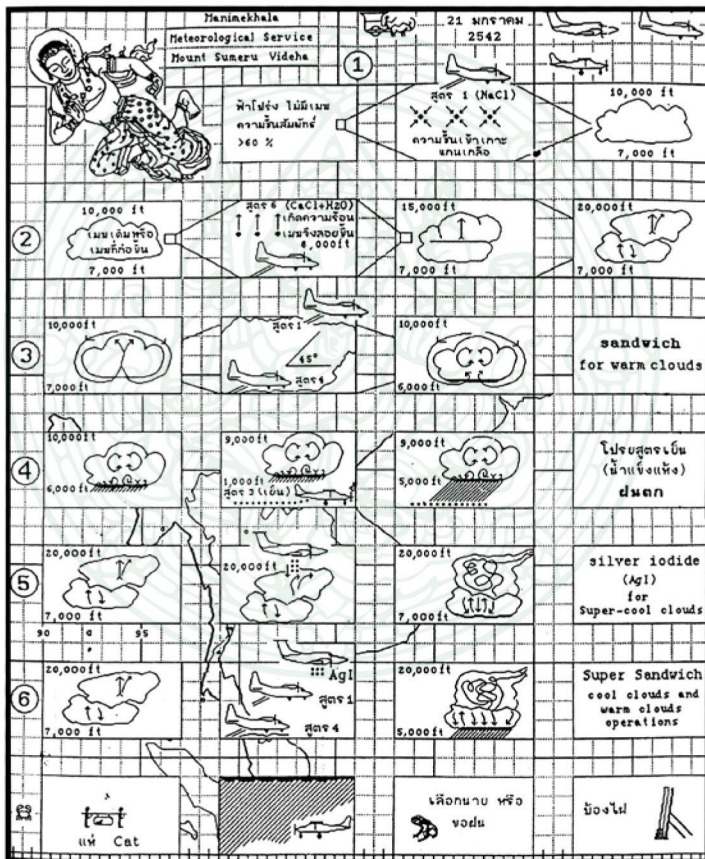
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีฐานะเป็นองค์พระประมุขของชาติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชภารกิจและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อความผาสุกของปวงชนชาวไทย ดังพระปฐมบรมราชโองการเมื่อคราวพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินโดยสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” และทรงหลังทักษิณทกตั้งพระราชสัตยาธิษฐานจะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองราชอาณาจักรไทยโดยทศพิธราชธรรม

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจะทรงดำรงฐานะพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทำให้พระองค์ทรงเกี่ยวข้องกับการบริหารราชการแผ่นดินได้น้อยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่พระองค์มีบทบาทสำคัญในการสร้างความปรองดองของคนในชาติยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ และไม่มีผู้ใดสามารถแก้ไขปัญหาได้ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ด้วยพระบารมีของพระองค์ ทำให้บ้านเมืองกลับคืนสู่ความสงบเรียบร้อย อีกทั้งยังมีบทบาทในการพระราชทานความเป็นธรรมแก่ราษฎร ทั้งการใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายอื่น ๆ พระองค์ทรงใส่พระทัยเรื่องฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษซึ่งต้องโทษเป็นอันมาก เพื่อให้ราษฎรของพระองค์ที่ต้องโทษได้มีโอกาสกลับตัวประพฤติตนเป็นพลเมืองดี และกลับมาบำเพ็ญประโยชน์แก่ครอบครัวและประเทศชาติต่อไป รวมถึงการพระราชทานความช่วยเหลือในเรื่องที่ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีการ้องทุกข์ต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับคดีความด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทุ่มเทกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญาเพื่อพสกนิกรของพระองค์ ดังจะเห็นได้จาก การพระราชทานแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติหลายประการ เช่น พระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตน ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ โดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก

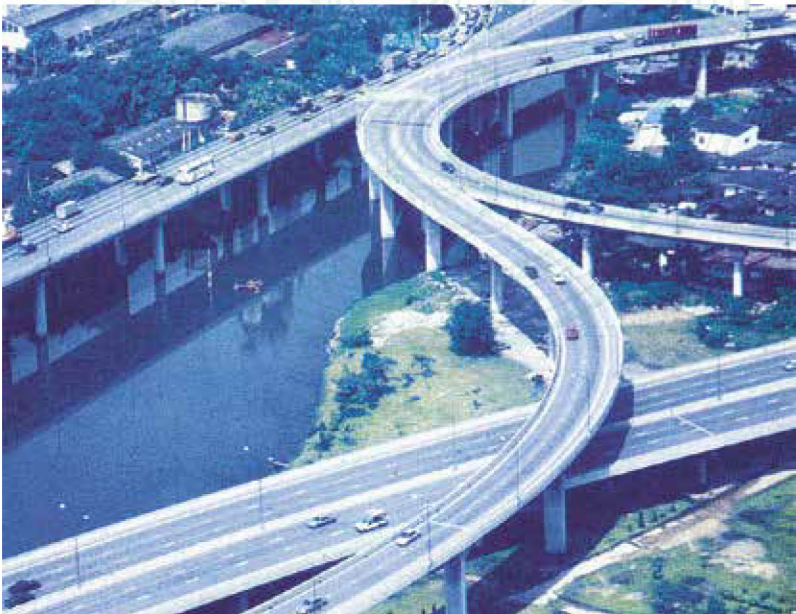
โดยมีพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นครั้งแรก เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ เนื่องจากขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจไทยอยู่ในภาวะถดถอย และได้มีพระราชดำรัสอีกครั้งเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อทรงเตือนสติและทรงชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตในช่วงที่ประเทศไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้อัญเชิญแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) และฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงยังคงเป็นแนวทางปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน

การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นพระราชกรณียกิจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ดิน และป่าไม้ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อราษฎร โดยเฉพาะน้ำ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของราษฎรในสังคมไทยซึ่งยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรม ก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ เช่น โครงการฝนหลวง สืบเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ทอดพระเนตรเห็นความแห้งแล้งและราษฎรยากจน แนวพระราชดำริเพื่อการจัดการน้ำในเวลานั้น คือ การสร้างฝายกั้นน้ำพร้อมอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กตามลาดเขา และทรงหาวิธีบังคับเมฆให้ตกเป็นฝนในพื้นที่ที่ต้องการ ทรงพระวิริยอุตสาหะค้นคว้าวิจัย รวมทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมเป็นค่าใช้จ่าย การทดลองทำฝนเทียมครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ที่บริเวณเหนืออุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และได้มีการจดทะเบียนเทคโนโลยีฝนหลวงกับองค์การอุตุนิยมวิทยาโลกแห่งสหประชาชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ และวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๕ กระทรวงพาณิชย์ได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตรเลขที่ ๑๓๘๘๘ สำหรับการดัดแปลงสภาพอากาศเพื่อให้เกิดฝน (ฝนหลวง) และสำนักสิทธิยุโรปได้ทูลเกล้าฯ ถวายสิทธิบัตรเลขที่ ๑๔๙๑๐๘๘ มีผลคุ้มครองสิทธิในทวีปยุโรป ๓๐ ประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกองค์การทรัพย์สินทางปัญญา

จูงด้วยคอมพิวเตอร์ แสดงขั้นตอน

ในการแก้ไขปัญหาน้ำเสีย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้นและประดิษฐ์กังหันน้ำชัยพัฒนา ซึ่งเป็นเครื่องกลสำหรับเพิ่มออกซิเจนในน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือโครงการน้ำดีไล่น้ำเสีย โดยการใช้บังกะสนซึ่งทรงเปรียบเสมือนว่าเป็นไคธรรมชาติ เป็นแหล่งรองรับและพอกน้ำเสียจากชุมชนในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ใช้ระบายน้ำในฤดูฝน และบึงพระราม ๙ ซึ่งเป็นบึงขนาดใหญ่ใจกลางกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ใช้เครื่องเติมอากาศลงในน้ำ ซึ่งได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น หรือทรงคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมบริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑล หรือพื้นที่เพาะปลูกต่าง ๆ หรือปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค เพื่อการเกษตร และการผลิตกระแสไฟฟ้า เช่น โครงการแก้มลิงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการประตุน้ำคลองลัดโพธิ์ และโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น

โครงการบำบัดน้ำเสียแบบธรรมชาติ บึงบังกะสน

โครงการแก้มลิงฝั่งตะวันตก

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริในการพัฒนาดินที่เสื่อมโทรมให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การ “แก้มลิงดิน” เพื่อทำให้พื้นดินกลับฟื้นคืนสภาพสามารถทำการเพาะปลูกได้ หรือ “การปลูกหญ้าแฝก” ป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของหน้าดิน ซึ่งได้รับการยอมรับจากนานาชาติว่า ประเทศไทยทำได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพยอดเยี่ยม ดังจะเห็นได้จาก International Erosion Control Association (IECA) ได้มีมติถวายรางวัล The International Erosion Control Association’s International Merit Award แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ และคณะผู้บริหารสหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติ (International Union of Soil Sciences – IUSS) ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล The Humanitarian Soil Scientist หรือนักวิทยาศาสตร์ดินเพื่อมนุษยชาติ เป็นพระองค์แรกของโลก เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕ และกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาต ให้วันที่ ๕ ธันวาคม ของทุกปี เป็นวันดินโลก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินตามรอยสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางการแพทย์และสาธารณสุขเพื่อประโยชน์สุข

ของปวงชนชาวไทย เช่น การพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์แก่กองวิทยาศาสตร์ สภาอากาศ เพื่อสร้างอาคารมติดลวงศานุสรณ์ เป็นศูนย์ผลิตวัคซีน บี.ซี.จี. ซึ่งเป็นวัคซีนป้องกันวัณโรค ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ครั้น พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้พระราชทานทรัพย์สินในการจัดตั้งกองทุนราชประชานุเคราะห์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานปราบปรามโรคเรื้อน อีกทั้ง ยังทรงเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ของไทยให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งทุนการศึกษาชั้นสูงสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตสาขาแพทยศาสตร์ในประเทศไทยไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ โดยพระราชทานทุนอานันทมหิดล ซึ่งต่อมาเปลี่ยนสถานภาพจากทุนเป็นมูลนิธิอานันทมหิดล และขยายการพระราชทานทุนให้แก่นักศึกษาในสาขาอื่น ๆ นอกจากแพทยศาสตร์ด้วย และยังพระราชทานรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดล โดยรัฐบาลจัดตั้งมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลขึ้น และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะมอบรางวัลแด่บุคคลหรือองค์กรจากทั่วโลกที่มีผลงานดีเด่นทางการแพทย์และการสาธารณสุข โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนา และลัทธิการปกครอง ทั้งนี้ มีผู้ได้รับพระราชทานรางวัลครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๓๕

นอกจากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลเป็นอย่างมาก เช่น การพระราชทานความช่วยเหลือให้จัดตั้งโรงเรียนต่าง ๆ มากกว่า ๒๐๐ โรงเรียนทั่วประเทศ เช่น โรงเรียนร่มเกล้าสำหรับเยาวชนในท้องถิ่นชนบทที่อยู่ห่างไกล ในถิ่นทุรกันดารและมีความไม่สงบจากภัยต่าง ๆ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์สำหรับเยาวชนที่เป็นบุตรธิดาของคนไข้โรคเรื้อน โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ร่วมกับประชาชนเพื่อให้การศึกษาแก่เด็กกำพร้าที่ครอบครัวประสบวาทภัยในภาคใต้และเด็กที่ยากไร้ขาดที่พึ่ง ทรงจัดตั้งโรงเรียนจิตรลดาในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐานเพื่อเป็นสถานศึกษาสำหรับพระราชโอรส พระราชธิดา และบุตรหลานของพระบรมวงศานุวงศ์ มหาดเล็ก และประชาชนทั่วไป และพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์พัฒนาโรงเรียนวังไกลกังวล หัวหิน สำหรับ

ประชาชนที่พลาดโอกาสศึกษาในระบบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง โครงการพระดาบส เพื่อฝึกอบรมวิชาช่างสาขาต่าง ๆ ในลักษณะของการศึกษานอกโรงเรียนแก่ผู้ที่มีมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน รวมทั้งทหาร ตำรวจ พลเรือน ที่ทุพพลภาพจากการป้องกันประเทศ ให้สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ ซึ่งปัจจุบันได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนพระดาบส และยังทรงก่อตั้ง โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชนไทยตามพระราชประสงค์ นำเสนอความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแก่ผู้อ่านทุกระดับ หนังสือชุดสารานุกรมสำหรับเยาวชนฯ สามารถใช้ในการพัฒนาและส่งเสริมการศึกษาได้เป็นอย่างดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโรงเรียนร่มเกล้า จังหวัดสกลนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระบรมราชสมภพและทรงศึกษายังต่างประเทศ แต่พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของไทย พระองค์มีพระราชดำริให้ฟื้นฟูพระราชพิธีต่าง ๆ ที่ถูกยกเลิกเมื่อคราวเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เช่น การฟื้นฟูพระราชพิธีสงกรานต์ขึ้นใหม่ตามโบราณราชประเพณี การฟื้นฟูพระราชพิธีแรกนาขวัญเพื่อรักษาบูรพประเพณีอันเป็นมิ่งขวัญของการเกษตรไว้

สืบไป การฟื้นฟูการทำบัตรอวยพรพระราชทานในวันวิสาขบูชาตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น อีกทั้งยังมีน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยในปัญหาการใช้ภาษาไทย อันเป็นผลมาจากคนไทยส่วนมากขาดความสำนึกในคุณค่าของภาษาประจำชาติ ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทเมื่อคราวเสด็จพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ความว่า

“...ในปัจจุบัน ปรากฏว่า ได้มีการใช้ถ้อยคำออกจะฟุ่มเฟือย แล้วไม่ตรงกับความหมายอันแท้จริงอยู่เนือง ๆ ทั้งออกเสียงก็ไม่ถูกต้องตามอักขรวิธี ถ้าปล่อยให้เป็นดังนี้ ภาษาของเรามีแต่จะทรุดโทรม ชาติไทยของเรามีภาษาของเราใช้เองเป็นสิ่งอันประเสริฐอยู่แล้ว เป็นมรดกอันมีค่าตกทอดมาถึงเรา ทุกคนจึงมีหน้าที่จะต้องรักษาไว้...”

หรือเมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไปเป็นประธานและทรงร่วมประชุมทางวิชาการที่ชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้พระราชทานพระราชดำรัสแจกแจงปัญหาในการใช้ภาษาไทย การรักษาและทะนุบำรุงภาษาไทยเพื่อให้ดำรงอยู่อย่างงดงามยั่งยืน เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ดังความว่า

“...การที่มีชุมนุมภาษาไทยนั้น เป็นสิ่งที่สมควรอย่างยิ่ง เพราะว่า ภาษาไทย นั้น เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือเป็นทางสำหรับแสดงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่นในทางวรรณคดี เป็นต้น ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ให้ดี ประเทศไทยนั้นมีภาษาของเราเอง ซึ่งต้องหวงแหน ประเทศใกล้เคียงของเราหลายประเทศ มีภาษาของตนเอง แต่ว่าเขาก็ไม่ค่อยแข็งแรง เขาต้องพยายามหาทางที่จะสร้างภาษาของตนเองไว้ให้มั่นคง เรามีโชคดีที่มีภาษาของตนเองแต่โบราณกาล จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้

ปัญหาเฉพาะด้านรักษาภาษานี้ มีหลายประการ
อย่างหนึ่ง ต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในทางออกเสียง คือ ออก
เสียงให้ถูกต้องชัดเจน

อีกอย่างหนึ่ง ต้องรักษาให้บริสุทธิ์ในวิธีใช้ หมายความว่า
วิธีใช้คำมาประกอบเป็นประโยคนับเป็นปัญหาสำคัญ

ปัญหาที่สาม คือความร่ำรวยในคำของภาษาไทย ซึ่งพวก
เรานึกว่า ไม่ร่ำรวยพอ จึงต้องมีการบัญญัติศัพท์ใหม่มาใช้...การ
บัญญัติศัพท์ใหม่ก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน จำเป็น แต่อันตราย

...ส่วนการจะบัญญัติศัพท์นั้น ขอให้ระวังอย่างเดียว
ขออย่าให้เกิน คือว่า อย่าทำเกินความจำเป็น และสำหรับใน
ด้านวิชาการ ก็เห็นว่าควรจะมีการบัญญัติศัพท์ แต่ขอให้อยู่ใน
ขอบเขตของวิชาการ...

...เห็นด้วยที่เราควรจะรักษาภาษาภาคเหนือ ภาคใต้
ต้องระวังให้ดี เพราะเป็นแหล่งที่จะไปศึกษาภาษาโดยแท้...การ
รักษาภาษาในชนบทนั้นต้องทำ อาจไม่ทราบภาษามาจากไหน
ภาษาของไทยเราเป็นของจริง อยู่ที่ไหน เพราะว่าเราพยายาม
ก่อขึ้นมาโดยไม่มีหลักฐาน ไม่มีความรอบคอบพอ แล้วยังแพร่ไป
ต่างจังหวัด ไปทำลายภาษาพื้นเมือง ซึ่งจะเป็นหลักประกันความ
บริสุทธิ์ของภาษา...”

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถโปรดปรานในการใช้ภาษา
ไทย ตลอดจนทรงแสดงน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยการใช้ภาษาไทยอย่างชัดเจน
คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ เห็นชอบให้ประกาศ
วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ของทุกปี เป็น “วันภาษาไทยแห่งชาติ”

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์
ครั้งสำคัญหลายครั้งด้วยกัน ที่สำคัญ คือ กรุงเทพมหานครมีอายุครบ ๒๐๐ ปี
เมื่อพ.ศ. ๒๕๒๕ นับเป็นมหามงคลสมัยแสดงถึงความมั่นคงของบ้านเมืองที่ได้
ผ่านพ้นภัยพิบัติต่าง ๆ ด้วยพระบารมีและพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระ

บูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า จึงได้จัดให้มีงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ขึ้นระหว่างวันที่ ๔ - ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เพื่อให้ทุกภาคส่วนร่วมกัน ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเชิดชูชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เช่น การบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง ด้วยเงินบริจาคจากประชาชนและงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาล การประกอบ พระราชพิธีต่าง ๆ เช่น การพระราชกุศลทักษิณานุประทาน พระราชพิธีถวาย ราชสักการะบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า พระราชพิธี ยกช่อฟ้าพระอุโบสถถาวรวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระราชพิธีบวงสรวง พระสยามเทวาธิราช พระราชพิธีสมโภชหลักเมือง เป็นต้น

เหตุการณ์ที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง ครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เมื่อพ.ศ. ๒๕๔๙ นับเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรง ครองราชย์ยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในโลก พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้รัฐบาลและประชาชนจัด งานเฉลิมฉลองเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ราชอาณาจักร และพระราชทานชื่อพระราช พิธีว่า พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี กำหนดขอบเขตงานระหว่าง วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ การพระราช พิธีมีขึ้นระหว่างวันที่ ๘ - ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ และการพระราชพิธีครั้ง นี้ รัฐบาลได้กราบบังคมทูลเชิญพระประมุขและพระราชวงศ์ต่างประเทศเสด็จ พระราชดำเนินมาทรงร่วมงานด้วย งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี หน่วยงาน ราชการและเอกชนได้จัดโครงการเฉลิมพระเกียรติจำนวนมากที่เกิดประโยชน์ต่อ สาธารณะ อาทิ การทะนุบำรุงและสร้างสิ่งสาธารณูปโภค การจัดพิมพ์หนังสือที่ ระลึก การจัดนิทรรศการแสดงพระราชกรณียกิจและพระอัจฉริยภาพ การแสดง มหรสพสมโภช โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต ประชาชนนับแสนร่วมเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวาย พระพรเปล่งเสียง “ทรงพระเจริญ” และได้มีการถ่ายทอดไปทั่วโลก เป็นการ แสดงถึงความจงรักภักดีของปวงชนที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่เป็นที่เคารพรัก เทิดทูน และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

และในโอกาสมหามงคลนี้ สหประชาชาติได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระวิริยอุตสาหะทรงงานอย่างต่อเนื่องยาวนาน ก่อให้เกิดผลการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต ในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรักษาและห่วงหาชนบทรรมนิยม ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย เพื่อให้ลูกหลานชาวไทยได้มีวัฒนธรรมที่เป็นของตนเองตลอดไปชั่วลูกหลาน อีกทั้งแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจส่วนใหญ่ ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างแท้จริง สมดังพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ประเทศไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๗๕ - ปัจจุบัน

นับแต่พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ภายในช่วงเวลากว่า ๘๐ ปีหลังจากนั้น ประเทศไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายครั้ง ส่งผลต่อสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทย มาจนถึงปัจจุบัน โดยอาจแบ่งเป็นช่วงสมัยต่าง ๆ ดังนี้

สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๙๐

ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ “คณะราษฎร” ซึ่งประกอบด้วยทหารและพลเรือนส่วนหนึ่งที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ประกาศยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากไม่พอใจที่รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่ประสงค์ให้มีการต่อสู้กันให้เสียเลือดเนื้อ ประกอบกับมีพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญเป็นหลักการปกครองประเทศอยู่แล้ว จึงทรงยอมตามข้อเรียกร้องของคณะราษฎร ให้มีสภาผู้แทนราษฎรและมีรัฐบาลบริหารประเทศ โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนแรก และต่อมาได้จัดพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

อย่างไรก็ตาม เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับคณะราษฎรในเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งร่างขึ้นโดยหลวงประดิษฐมนูธรรมหรือนายปรีดี พนมยงค์ ผู้เป็นมันสมองของคณะราษฎร อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวิจารณ์ว่าเค้าโครงเศรษฐกิจฉบับนี้มีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นเหตุให้รัฐบาลประกาศปิดสภาผู้แทนราษฎร และนายปรีดี พนมยงค์ ต้องเดินทางออกนอกประเทศ แต่ต่อมาพันเอก พระยา

นายปรีดี พนมยงค์

พหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะราษฎรฝ่ายทหารได้ประกาศยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาและเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้นอีกครั้ง พระยาพหลพลพยุหเสนาขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นชนวนให้เกิดกลุ่มต่อต้านที่นำโดยพระองค์เจ้าบรมเดช ใช้ชื่อว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” แต่รัฐบาลถือว่าเป็น “กบฏบวรเดช” และทำการปราบปรามอย่างราบคาบ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พอพระราชหฤทัยที่รัฐบาลกระทำการอย่างรุนแรง จึงเสด็จฯ ไปทรงรักษาพระวรกายที่ประเทศอังกฤษ และทรงสละราชสมบัติในเวลาต่อมา

รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนามีการดำเนินนโยบายหลายประการที่ส่งผลต่อสังคม เช่น ปรับปรุงภาษีอากรต่าง ๆ ให้มีความเป็นธรรมยิ่งขึ้น ขยายการศึกษาและสาธารณสุข และแก้ไขสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมกับประเทศมหาอำนาจ ทำให้ประเทศไทยมีเอกราชโดยสมบูรณ์ แต่ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ รัฐบาลแพ้วการลงมติในสภาผู้แทนราษฎร จึงประกาศยุบสภา จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน มีนโยบายที่สำคัญคือนโยบายชาตินิยมสร้างชาติให้เป็นมหาอำนาจ ปลุกกระตมให้คนไทยเกิดความรู้รักภักดี ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่ผลิตขึ้นในประเทศไทย ส่งงานอาชีพบางประเภทไว้ให้คนไทย เรียกร้องดินแดนในอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส เป็นต้น

ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรและยกพลขึ้นบกหลายจุดในเอเชียรวมทั้งประเทศไทยด้วย แม้ว่าในตอนแรกรัฐบาลไทยจะทำการต่อต้าน แต่ต่อมาก็ยอมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ส่งผลให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเริ่มโจมตีประเทศไทยด้วยเครื่องบินทิ้งระเบิด ทำให้เกิดการขาดแคลนเครื่องบิน บริโกล ข้าราชการมากแวง ประชาชนได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก จึงเกิดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศใช้ชื่อว่า “เสรีไทย” โดยเสรีไทยภายในประเทศมีผู้นำคือนายปรีดี พนมยงค์ ส่วนเสรีไทยภายนอกประเทศที่สหรัฐอเมริกา มีผู้นำคือ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช และที่ประเทศอังกฤษนำโดยกลุ่มนักเรียนไทยและราชชนิกุลหลายพระองค์ ต่อมาได้ทำงานร่วมกันในการต่อต้านญี่ปุ่นและสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร ประกอบกับจอมพล ป. พิบูลสงครามเสื่อมอำนาจลง และพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อฝ่ายอักษะแพ้สงคราม ผู้นำเสรีไทยจึงได้เจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ให้ประเทศไทยตกเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และได้เข้าร่วมองค์การสหประชาชาติด้วย

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๔๙๐ มีการปรับปรุงรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น มีรัฐบาลพลเรือนหลายชุด มีนโยบายฟื้นฟูสภาพประเทศไทยหลังสงคราม อย่างไรก็ตาม เกิดความตกต่ำทางเศรษฐกิจขึ้นหลายประการ เช่น การขาดแคลนข้าวและสินค้าต่าง ๆ ขาดแคลนเงินตราต่างประเทศ เกิดภาวะเงินเฟ้อ นำไปสู่ความอดอยากยากไร้ แกร่งแย่งแข่งขัน และปัญหาสังคมอื่นๆ ที่ตามมา เช่น ปัญหาโจรผู้ร้าย ปัญหาการกักตุนสินค้า คำกำไรเกินควร และการฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตอย่างกะทันหัน และรัฐบาลไม่สามารถอธิบายต่อสาธารณชนได้อย่างกระจ่างแจ้ง คณะทหารที่นำโดยพลโท ผิน ชุณหะวัณ จึงประกาศยึดอำนาจจากรัฐบาลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐

สมัยอำนาจอานิยม พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๕๑๖

คณะทหารสนับสนุนให้นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นช่วงเวลาสั้น ๆ แต่ต่อมาได้กดดันให้ลาออก และเชิญจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. ๒๔๙๑ แต่ก็ต้องเผชิญการต่อต้านหลายครั้ง ได้แก่ กบฏนายพลหรือกบฏเสนานิการ พ.ศ. ๒๔๙๑ กบฏวังหลวง พ.ศ. ๒๔๙๒ กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. ๒๔๙๔ ซึ่งรัฐบาลปราบปรามได้ทั้งหมด อีกทั้งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่โลกเข้าสู่ยุคสงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกา กับ สหภาพโซเวียต รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศอย่างชัดเจนว่ามีนโยบาย ต่อต้านคอมมิวนิสต์ จึงได้เป็นพันธมิตรที่แนบแน่นกับสหรัฐอเมริกาและได้รับความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ อาวุธยุทโธปกรณ์ ยาและเวชภัณฑ์ การศึกษา การสาธารณสุข การสาธารณสุขโรค ฯลฯ ส่วนรัฐบาลไทยก็มีการดำเนินการต่าง ๆ ที่สนับสนุนสหรัฐอเมริกาในการ ต่อต้านคอมมิวนิสต์ เช่น การส่งทหารไปช่วยในสงครามเกาหลี การประกาศ พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และการเข้าร่วมองค์การ สนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ SEATO ที่สหรัฐอเมริกา จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๗ เพื่อป้องกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้

ต่อมารัฐบาลประสบปัญหาอย่างมากและสร้างความไม่พอใจแก่ประชาชน จากประเด็นต่าง ๆ ทั้งการทุจริตเลือกตั้ง และการแสวงหาผลประโยชน์ทาง ธุรกิจอย่างกว้างขวาง ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงใช้กำลัง ทหารยึดอำนาจจากรัฐบาลและขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา มีการประหารชีวิตบุคคลที่เป็นภัยต่อบ้านเมืองจำนวนหลายคน ทั้งในข้อหา วางเพลิง เป็นคอมมิวนิสต์ ค้ายาเสพติด เป็นต้น มีการจับกุมนักเลงอันธพาล ทั่วประเทศ ทำให้เหตुर้ายต่าง ๆ ลดน้อยลง ในด้านเศรษฐกิจมีการจัดทำแผน พัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยได้รับอิทธิพลจาก คำแนะนำของธนาคารโลก ที่ต้องการให้ประเทศไทยส่งเสริมเศรษฐกิจแบบ ทุนนิยมเสรีให้ประเทศต่าง ๆ เข้ามาลงทุนในประเทศไทยได้มากขึ้น โดยเฉพาะ ในด้านอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ยังมีนโยบายช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและ

ค่าครองชีพแก่ประชาชนหลายประการ เช่น การแจกจ่ายน้ำในบริเวณที่ขาดแคลน การลดค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ค่าเล่าเรียน เป็นต้น

จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำที่บริหารประเทศโดยมุ่งเน้นความมั่นคง
ต่อต้านคอมมิวนิสต์ และพัฒนาเศรษฐกิจ

ใน พ.ศ. ๒๕๐๖ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม จอมพล ถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อ และบริหารประเทศโดยให้ความสำคัญกับความมั่นคง การต่อต้านคอมมิวนิสต์ รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยมเสรีเช่นเดียวกับสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ อย่างไรก็ตาม นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลส่งผลให้เกิดการปะทะกันด้วยอาวุธระหว่างกองกำลังของรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และมีการสู้รบกันเรื่อยมา มีผู้เสียชีวิตทั้งสองฝ่ายจำนวนมาก ส่วนในด้านการต่างประเทศ ประเทศไทยได้เป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ASEAN ใน พ.ศ. ๒๕๑๐

จอมพล ถนอม กิตติขจร

รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร ประสบปัญหาทางการเมืองอย่างมากจากการแก่งแย่งผลประโยชน์ และยังต้องเผชิญกับการตรวจสอบข้อพิพาทอย่างแข็งขันจากฝ่ายค้าน จอมพล ถนอม กิตติขจร จึงทำการรัฐประหารตนเองใน พ.ศ. ๒๕๑๔ เพื่อกระชับอำนาจให้มั่นคงยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากปัญหาต่างๆ ยังไม่ได้รับการแก้ไข เกิดกลุ่มนิสิตนักศึกษาและชนชั้นกลางที่ไม่พอใจและเริ่มแสดงบทบาททางการเมือง เช่น การเดินขบวนต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๕๑๕ การคัดค้านกฎหมายรวบอำนาจตุลาการ และการเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ในที่สุด

สมัยปรับตัวสู่ระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๓๕

ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๖ ประชาชนเกิดความไม่พอใจรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร มากขึ้นจากการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพทางการเมือง การผูกขาดอำนาจและผลประโยชน์ภายในตระกูลของจอมพล ถนอม กิตติขจร จอมพล ประภาส จารุเสถียร และพันเอก ณรงค์ กิตติขจร การขาดแคลนข่าวสารและน้ำตาล ฯลฯ ใน พ.ศ. ๒๕๑๖ มีนักศึกษากลุ่มหนึ่งแจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แต่ถูกตำรวจจับกุมตัวไป ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

จึงจัดการชุมนุมเรียกร้องให้ปล่อยตัวผู้ที่ถูกจับกุมตัว และต่อมาได้ขยายข้อเรียกร้องให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญด้วย มีนิสิตนักศึกษาและประชาชนเข้าร่วมชุมนุมเพิ่มขึ้นจนมีจำนวนกว่า ๕ แสนคน ในที่สุดเกิดการปะทะกับตำรวจในตอนเช้าวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ รัฐบาลจึงสั่งให้ทหารปราบปรามผู้ชุมนุม นำไปสู่การจลาจลทั่วกรุงที่ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก

ช่วงค่านั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชดำรัสผ่านทางโทรทัศน์และวิทยุขอให้ทุกฝ่ายระงับความรุนแรง ทรงเรียกเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ว่า “วันมหาวิปโยค” จอมพล ถนอม กิตติขจร จอมพล ประภาส จารุเสถียร และพันเอก ณรงค์ กิตติขจร เดินทางออกนอกประเทศ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อมามีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น นำไปสู่การเลือกตั้งจนได้รัฐบาลพลเรือนหลายสมัยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๑๙ ที่ให้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองมากขึ้น รวมทั้งเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เป็นประเทศคอมมิวนิสต์

ประชาชนจำนวนมากมาชุมนุมกันเพื่อต่อต้านรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร นำไปสู่เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ หรือวันมหาวิปโยค

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ประเทศกัมพูชา เวียดนาม และลาว เปลี่ยนการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้คนไทยบางกลุ่มเกิดความหวาดกลัวว่า ประเทศไทยจะตกเป็นคอมมิวนิสต์ด้วย มีการโฆษณาชวนเชื่อให้เกิดความเกลียดชังคอมมิวนิสต์และกล่าวหาว่ากลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ จึงเริ่มมีการจัดตั้งกลุ่มต่อต้านนักศึกษาและคอมมิวนิสต์ขึ้นหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มนวพล กลุ่มกระหิณแดง กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ใช้เพลงปลุกใจต่าง ๆ เช่น เราสู้ รักเมืองไทย หนักแผ่นดิน มากกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรักชาติและปกป้องชาติจากศัตรู จนเมื่อกลุ่มนิสิตนักศึกษาจัดการชุมนุมกันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อต่อต้านการกลับเข้าประเทศของจอมพล ถนอม กิตติขจร มีการกล่าวหาว่า หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ กองกำลังตำรวจทหารและประชาชนกลุ่มหนึ่งจึงใช้กำลังอาวุธบุกเข้าทำร้ายนักศึกษาจนบาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก ในวันเดียวกันนั้น คณะทหารที่นำโดยพลเรือเอก สวัสดิ์ ชลออยู่ ประกาศยึดอำนาจ และต่อมาได้แต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีนโยบายสำคัญคือการต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้น ทำให้นักศึกษาและประชาชนจำนวนมากหนีเข้าป่าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เกิดความแตกแยกในประเทศอย่างรุนแรง ในปีต่อมาคณะทหารชุดเดิมทำการยึดอำนาจอีกครั้ง และแต่งตั้งให้ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

รัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พยายามดำเนินนโยบายที่เป็นทางสายกลางมากขึ้นมุ่งใช้วิธีการรอมชอม มีการนิรโทษกรรมนักศึกษาประชาชนที่ถูกคุมขังตั้งแต่เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ รวมทั้งผู้ที่หลบหนีเข้าป่าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการปรับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ และกระชับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น เรียกกันว่าเป็นสมัยประชาธิปไตยครึ่งใบ อย่างไรก็ตาม รัฐบาลประสบปัญหาจากวิกฤตการณ์ราคาน้ำมันที่สูงขึ้น ทำให้ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคในประเทศสูงขึ้นอย่างมาก รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาและได้รับแรงกดดันจากฝ่ายต่างๆ

พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ จึงประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน ใน พ.ศ. ๒๕๒๓

ผลงานสำคัญของรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ คือการแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศโดยใช้หลัก “การเมืองนำการทหาร” ดังปรากฏในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๕๒๓ ที่กำหนดให้มีการแก้ปัญหาความไม่ยุติธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามกระบวนการประชาธิปไตย นิรโทษกรรมให้แก่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ยอมวางอาวุธและหันมาเปลี่ยนแปลงประเทศด้วยสันติวิธีในฐานะ “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” ทำให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้ามารายงานตัวมากขึ้น และยุติการต่อสู้ในที่สุด นอกจากนี้ รัฐบาลยังปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยปฏิบัติตามคำแนะนำของธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ที่ให้ปรับปรุงการผลิตและอุตสาหกรรมเพื่อเน้นการส่งออกมากขึ้น ประกอบกับค่าจ้างแรงงานที่ต่ำ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ย้ายฐานการผลิตเข้ามาลงทุนในประเทศไทยมากขึ้น การผลิตเพื่อส่งออกขยายตัว และเศรษฐกิจไทยเริ่มฟื้นตัวขึ้น

ต่อมารัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประกาศยุบสภาใน พ.ศ. ๒๕๓๑ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการขยายการลงทุน การค้า และตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีการปรับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอินโดจีนที่เป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้เศรษฐกิจไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม รัฐบาลมีปัญหาด้านความชอบธรรม เนื่องจากนักธุรกิจและผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในระบบการเมืองมากขึ้น เกิดการทุจริตเลือกตั้งและใช้เงินซื้อเสียงกันมากขึ้น รวมทั้งการฉ้อราษฎร์บังหลวงเพื่อหาผลประโยชน์เข้าตนเอง ประกอบกับรัฐบาลเกิดความขัดแย้งกับกองทัพ ในที่สุดคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ที่นำโดยพลเอก สุนทร คงสมพงษ์ จึงประกาศยึดอำนาจการปกครอง ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ และต่อมาได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยให้ความสำคัญกับความโปร่งใสของรัฐบาล

และพยายามเปิดเสรีทางเศรษฐกิจเพื่อความก้าวหน้าของประเทศ จึงเป็นที่
ยอมรับของคนในสังคม

ต่อมา พลเอก สุจินดา คราประยูร ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
ทั้งที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทำให้เกิดการชุมนุมต่อต้านในเดือน
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมีผู้นำคือพลตรี จำลอง ศรีเมือง มีผู้เข้าร่วม
ประมาณ ๒ แสนคน รัฐบาลใช้กำลังตำรวจและทหารปราบปรามจนเกิดการ
ปะทะกันอย่างรุนแรงและลุกลามเป็นการจลาจลทั่วกรุงระหว่างวันที่ ๑๗ -
๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เรียกว่าเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โปรดให้พลเอก สุจินดา คราประยูร และ
พลตรี จำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าฯ และพระราชทานพระบรมราโชวาทให้ทั้ง
สองฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและยุติความรุนแรง เหตุการณ์จึงได้สงบลง พลเอก
สุจินดา คราประยูร ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายอานันท์ ปันยารชุน
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นการชั่วคราว และเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไป
พรรคประชาธิปัตย์ได้เสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร นายชวน หลีกภัย
หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

การปะทะระหว่างทหารกับกลุ่มผู้ชุมนุมต่อต้านรัฐบาลพลเอก สุจินดา คราประยูร
ระหว่างวันที่ ๑๗ - ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ หรือเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ

สมัยปฏิรูปการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน

ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. ๒๕๓๕ หลายฝ่ายมองเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปการเมือง จึงเริ่มมีความเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการปฏิรูปการเมืองจากภาคส่วนต่าง ๆ มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง จนสำเร็จเป็นรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปการเมือง หรือรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เนื้อหาของรัฐธรรมนูญมีการรับรองสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมากกว่าฉบับก่อน ๆ และมีกลไกตรวจสอบการเข้าสู่อำนาจรัฐและการใช้อำนาจรัฐ เพื่อสร้างความชอบธรรมในระบบการเมือง ส่วนทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น แม้ว่าจะมีการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๑ - ๗ (พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๓๙) และประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาสังคมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) จึงเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนา จากเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก เปลี่ยนเป็นการพัฒนาคน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ประเทศไทยประสบวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ เนื่องจากเงินบาทลดค่าลงอย่างมากจากการเปิดเสรีทางการเงิน ทำให้ธุรกิจล้มละลาย มีคนว่างงานจำนวนมาก ประเทศไทยต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศเพื่อแก้ปัญหา วิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้เรียกว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” และได้ลุกลามไปยังประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย เช่น อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงแนะนำวิธีอยู่รอดท่ามกลางวิกฤตโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งต่อมาได้ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๙ - ๑๑

ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้ง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และสามารถรวบรวมผู้สนับสนุน

จากพรรคต่าง ๆ จัดตั้งรัฐบาลที่มีความเข้มแข็งอย่างมาก ดำเนินนโยบายหลาย ประการที่มุ่งเน้นการให้ผลประโยชน์แบบประชานิยม เช่น นโยบายพักหนี้ เกษตรกร นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบาย ๓๐ บาทรักษาทุกโรค ฯลฯ ทำให้ รัฐบาลได้รับคะแนนนิยมอย่างมากจากชาวบ้านในท้องถิ่น โดยเฉพาะในภาค เหนือและภาคอีสาน

อย่างไรก็ตาม พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ประสบปัญหาด้านความชอบธรรม หลายประการ เช่น การทุจริตเลือกตั้ง การรวบอำนาจเข้าสู่นายกรัฐมนตรี การ ฉ้อราษฎร์บังหลวงและผลประโยชน์ทับซ้อน การใช้อำนาจรัฐและละเมิดสิทธิ มนุษยชน ฯลฯ ทำให้รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เริ่มเสื่อมความนิยม นำไป สู่การชุมนุมต่อต้านรัฐบาลของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย มีผู้ เข้าร่วมนับแสนคน รัฐบาลประกาศยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่ แต่พรรคฝ่าย คำนหลายพรรคไม่ร่วมลงแข่งขันเนื่องจากเห็นว่าไม่ถูกต้อง แม้พรรคไทยรักไทย จะชนะการเลือกตั้ง แต่ศาลรัฐธรรมนูญพิพากษาให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะ นำ ไปสู่สภาวะการสับสนทางการเมือง เป็นเหตุให้คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย (คปค.) ที่นำโดย พลเอก สนธิ บุญยรัตกลิน ประกาศยึดอำนาจ ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙

การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย
เพื่อขับไล่รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ใน พ.ศ. ๒๕๔๙

คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแต่งตั้งให้ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และทำการปฏิรูปการเมืองอีกครั้งโดยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อสร้างความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง รวมทั้งวางมาตรการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติดมิชอบของรัฐบาล เกิดเป็นรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยที่ผ่านการทำประชามติ นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการเมือง และตั้งสภาพพัฒนาการเมืองขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการเลือกตั้งใหม่ พรรคการเมืองฝ่าย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ยังคงได้รับชัยชนะและได้บริหารประเทศ จนกระทั่งเกิดการชุมนุมต่อต้านจากกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอีกครั้ง พรรคประชาธิปัตย์ได้ขึ้นเป็นรัฐบาล ใน พ.ศ. ๒๕๕๑ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ บริหารประเทศโดยมุ่งเน้นภาพลักษณ์ความโปร่งใส และยังคงดำเนินนโยบายหลายประการที่มีลักษณะประชานิยม อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้สนับสนุน พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้รวมตัวกันใช้ชื่อว่า แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) จัดการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลหลายครั้ง ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่คือประชาชนจากต่างจังหวัด การชุมนุมครั้งใหญ่เกิดขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เกิดความรุนแรงระหว่างผู้ชุมนุมกับทหารและตำรวจหลายครั้ง รัฐบาลจึงดำเนินการสั่งให้ทหารสลายการชุมนุม ผู้ชุมนุมทำการต่อต้านด้วยอาวุธและจุดไฟเผาอาคารร้านค้า ผลจากเหตุการณ์ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก

รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ยังคงบริหารประเทศต่อไปจนกระทั่งมีการเลือกตั้งใหม่ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ พรรคเพื่อไทยได้รับชัยชนะ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร หัวหน้าพรรคผู้เป็นน้องสาว พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีการใช้นโยบายประชานิยมเช่นเดิม รัฐบาลถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักในการดำเนินนโยบายหลายประการ เช่น นโยบายจำนำข้าวที่ทำให้ประเทศต้องสูญเสียเงินจำนวนมาก รวมทั้งถูกกล่าวหาว่าทุจริตเลือกตั้งและฉ้อราษฎร์บังหลวง ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ รัฐบาลเสนอ

การประชุมของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ
เพื่อต่อต้านรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ใน พ.ศ. ๒๕๕๓

ร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรม ซึ่งจะมีผลให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หลุดพ้นจากโทษผิดในคดีทั้งปวงที่ศาลตัดสินไปแล้ว กลุ่มผู้ต่อต้านจึงรวมตัวกันชุมนุมใหญ่ มีผู้เข้าร่วมนับแสนคน จนรัฐบาลต้องประกาศยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ แต่กลุ่มผู้ชุมนุมเรียกร้องให้มีการปฏิรูปก่อนการเลือกตั้ง นำไปสู่การปะทะกันระหว่างผู้ชุมนุมกับฝ่ายรัฐบาลหลายครั้ง ในที่สุดเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่นำโดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศยึดอำนาจ และตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศ ปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ขจัดการฉ้อราษฎร์บังหลวง และใช้หลักคุณธรรม เพื่อนำประเทศให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

บทสรุป

ความหมายและที่มาของคำว่า “ไทย” “ชาวไทย” “ชาติไทย” แท้ ๆ นั้น ยังยากที่จะหาคำอธิบายที่ถูกต้องที่สุดได้ เราทุกคนที่อยู่ในผืนแผ่นดินไทย ต่างตระหนักและระลึกร่วมกันว่าเราคือคนไทย ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีประวัติสายเลือดที่สืบต่อกันมาอย่างยาวนาน หรือคนที่เพิ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเมื่อไม่นาน ความเป็นคนไทยที่มีชีวิตอยู่อาศัยอย่างเป็นสุขในดินแดนไทย จึงเกิดสำนึกในบุญคุณของแผ่นดิน

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทยทำให้ทราบว่าแผ่นดินไทยที่เราอาศัยอยู่นั้นเป็นผืนแผ่นดินประเสริฐสุดด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ยิ่ง เขตที่ตั้งและผืนแผ่นดินเหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรมอันเป็นพื้นฐานในการยังชีพ มีแร่ธาตุและทรัพยากรที่สามารถบันดาลความมั่งคั่งให้แก่ทุกคนในชาติ สภาพที่ตั้งอยู่ในเขตที่ไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติขนาดรุนแรงบ่อยครั้งนัก นอกจากนั้น ยังตั้งอยู่ในภูมิภาคที่เปรียบเสมือนศูนย์กลางแห่งการติดต่อค้าขายระหว่างโลกตะวันออกและโลกตะวันตกมาตั้งแต่อดีตกาล จนถึงปัจจุบันที่เปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางของกลุ่มประเทศอาเซียน

ด้วยปัจจัยพื้นฐานที่ดีเช่นนี้ หากมองย้อนไปในอดีตจะพบว่าบรรพบุรุษของชาวไทยเรา มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อเราผู้มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน บรรพบุรุษได้คิดค้นและสั่งสมเทคโนโลยีในการดำรงชีพเริ่มตั้งแต่คิดค้นเครื่องมือหิน หลอมเหล็กและโลหะอื่น ๆ มาทำเครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธ พัฒนามาจนทันสมัยในปัจจุบัน ในด้านการรักษาทรัพยากรและแผ่นดิน บรรพบุรุษได้ดูแลรักษาอย่างเต็มที่เพื่อสืบทอดต่อชนรุ่นหลัง เริ่มตั้งแต่การบริหารจัดการบ้านเมือง จากบ้านเป็นเมือง แคว้น อาณาจักร ประเทศ ดูแลให้ผู้คนในบ้านในเมืองมีอาหารการกิน พอแก่การดำรงชีพ มีชีวิตที่สุขสบาย มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในชุมชน และ

เอื้อเพื่อเผื่อแผ่แก่ผู้ที่เข้ามาพึ่งพิงพักอาศัย เมื่อมีภัยคุกคามจากต่างถิ่น ก็ต่อสู้ป้องกันเพื่อปกป้องผืนแผ่นดินและผู้คนพลเมือง

ผู้นำในสังคมจึงมีความสำคัญนับตั้งแต่ผู้นำที่เป็นพ่อเมืองเปรียบเสมือนพ่อปกครองลูกในสมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์ที่เป็นสมมุติเทพในสมัยอยุธยา จนเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์ยังทรงเปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของประชาชน ทรงดูแลทุกข์สุขของราษฎรในทุก ๆ ด้าน พระราชทานคำแนะนำและเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิต ส่วนนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำในการบริหารประเทศ ตามเงื่อนไขเจตนารมณ์ของประชาชนชาวไทย

หนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเล่มนี้ มีจุดประสงค์เพื่อให้ได้ทราบถึงความเป็นมาของแผ่นดินที่เราอยู่อาศัย นับตั้งแต่เริ่มมีหลักฐานร่องรอยการใช้ชีวิตของผู้คนตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ พัฒนาการมาเป็นบ้านเมือง เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างรัฐที่อยู่ใกล้เคียงกัน การรับวัฒนธรรมอินเดียและจีน อิทธิพลของพระพุทธศาสนา การก่อกำเนิดอาณาจักรสุโขทัย การประดิษฐ์อักษรไทย การเติบโตของอาณาจักรอยุธยา ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การขยายตัวทางการค้าของชาติตะวันตกและผลกระทบทางการเมือง ตลอดจนวัฒนธรรมที่เข้ามาผสมผสาน การปฏิรูปการปกครองสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ต่อมาจนถึงเหตุการณ์ร่วมสมัย

การรู้ภูมิหลังของประเทศย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมทั้งเข้าใจตัวเองด้วย การศึกษาเรื่องราวในอดีตจึงเป็นไปเพื่อความเข้าใจปัจจุบันและเป็นแนวทางในการวางอนาคต

บรรณานุกรม

- กิตติ ตันไทย. ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๕๐.
- คริส เบเกอร์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๗.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ชุมนุมพระบรมราชาธิบายและประชุมพระราช
นิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘. (คณะ
กรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่
๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗).
- จัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, คณะกรรมการ. ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๓๘๔ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- เจริญ ไชยชนะ. ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์ไชยวัฒน์, ๒๕๑๖.
- ฉลาด พันธุ์แก้ว. อาณาจักรสุโขทัยจากอดีต...สู่ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : แม็ค, ๒๕๔๘.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ ด้านเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ
: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง - การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย ๒๔๑๑ - ๒๔๗๕.
กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๓
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ๒๔๗๕ การปฏิวัติสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๗.
- _____. ประวัติการเมืองไทย ๒๔๗๕ - ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ : มูลนิธิตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๗.
- ชาร์ลส ไอแอม แลร์รีซัน ทศรัตน์. สยามดึกดำบรรพ์: ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย.
กรุงเทพฯ : บริษัท ริเวอร์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- दनัย ไชยโยธา. ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอาณาจักรสุโขทัย.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชพงศาวดารกรุง
รัตนโกสินทร์ รัชกาล ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
โอเดียนสแควร์, ๒๕๔๖.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และ ราชเสนา, พระยา.

เทศบาล. กรุงเทพฯ : บริษัท สารานุกรมไทย จำกัด, ๒๕๐๓. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอรรถกรวิสุนทร (สงวน ศตวรรต - อรรถกรวิสุนทร) ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๐๓)

เดวิด เค. วยอาจ. ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๖.

เดช บุนนาค. การปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๘.

แปลโดย ภรณ์ กาญจน์จิตติ และคณะ. กรุงเทพฯ : สามลดา, ๒๕๔๘.

ถัด พรหมมาณพ. ภูมิศาสตร์มณฑลกรุงเทพฯ. พระนคร : โรงพิมพ์ธรรมพิทยาคาร, ๒๔๗๔.

ทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยู่ยง. พระบรมราชจักรีวงศ์. กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๗.

_____. เล่าเรื่องพระจอมเกล้า. กรุงเทพฯ : ทวีปตร (๒๐๐๔), ๒๕๔๘. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗).

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่).

_____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗).

_____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา กรมศาสนา, ๒๕๔๕. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่).

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ : การปฏิรูปการปกครอง. นครนายก : กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ๒๕๓๖.

ธิดา สารยา. (ศรี) ทวารวดี : ประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๘.

ธิดา สารยา. ประวัติศาสตร์สุโขทัย : พลังคน อำนาจผี บารมีพระ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๔.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. การปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕. กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๓.

นิจ วิทยะนันท์และคณะ. “ถนน : วิวัฒนาการในรอบ ๒๐๐ ปี.” ในการเปลี่ยนแปลงของ กรุงเทพฯ ในรอบ ๒๐๐ ปี : วัด บ้าน คลอง ตลาด ถนน. (เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๒๑ - ๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๕).

ประจักษ์ พันธุ์เพชร. การเมืองและการปกครองไทย: มิติทางประวัติศาสตร์ และสถาบันทางการเมือง. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๔๓.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์. เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม, ๒๕๔๖.

ผาสุก อินทราวุธ. ทวารวดี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานโบราณคดี. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒.

พระปกเกล้า, สถาบัน. สมุดภาพรัชกาลที่ ๗. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๔. (จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในนิทรรศการอวดภาพและของหายากยุครัชกาลที่ ๗ ณ พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน - ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๔).

พิทยา ดำเด่นงาม. ประวัติศาสตร์โบราณสถานเมืองสวรรคโลก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ม.ป.ท. : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๒. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบงานศพนางชม ดำเด่นงาม และนางสาวบุญชู ดำเด่นงาม).

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “หน่วยที่ ๒ ความเป็นมาของชาติไทย ตอนที่ ๒.๒ การก่อตัวของบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทย” และ “หน่วยที่ ๓ พัฒนาการของแว่นแคว้นในดินแดนประเทศไทย.” ใน สังคมศึกษา ๕ (ประวัติศาสตร์ไทยสำหรับครู). นนทบุรี : สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๙.

_____. การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัย - อยุธา พระมหาธรรมราชาจักรีราช. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.

_____. ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย - อยุธา. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

_____. สุโขทัยเมืองพระร่วง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

ภารดี มหาขันธ์. รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๗๕). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๗.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เทียวเมืองพระร่วง. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดี
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๒๐.

มานุษยวิทยาสรินธร. ศูนย์. สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย. (Thailand: Culture
and Society). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๒. (จัดพิมพ์
เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จ
พระราชดำเนินทรงเปิดศูนย์มานุษยวิทยาสรินธร วันอังคารที่ ๙ มีนาคม
พุทธศักราช ๒๕๔๒).

วัญญู พัททอง. “จารึกปูหลานสบถกัน (หลักที่ ๔๕) : พันธะกฎหมายระหว่างเมืองสุโขทัย
และเมืองน่าน.” ๑๐๐ เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ ๕.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๓.

วิศรา ตั้งคำวนิช. ประวัติศาสตร์ “สุโขทัย” ที่เพิ่งสร้าง. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๗.

วอลเตอร์ เอฟ เวลลา. แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. “ดินแดนไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐.” ใน
คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประวัติศาสตร์ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทย
จะเรียนจะสอนกันอย่างไร. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๔๓.

_____. “ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” ๑๐๐ เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์
ไทย ลำดับที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย,
๒๕๕๔.

_____. “ศิลาจารึกวัดศรีชุม.” ๑๐๐ เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย
ลำดับที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๔.

ศรีศักร วัลลิโภดม. เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๒.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของ
คนไทย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๕๖.

_____. ศิลปะทวารวดี: วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ
: เมืองโบราณ, ๒๕๔๗.

ศิลปากร, กรม. ประชุมพงสาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๑๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุ
สภาลาดพร้าว, ๒๕๔๙. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติ
ครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติ
ครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙).

ศิลปากร, กรม. ประชุมภาพประวัติศาสตร์แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘.
(คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗).

_____. นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทง และเรื่องราวสุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.

_____. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : โอเดียนสแควร์, ๒๕๓๕.

_____. พระราชานุกิจ. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๖.

_____. ราชสกุลวงศ์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพฯ: พรศิริการพิมพ์, ๒๕๔๐. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางนิภา ศรีสังข์ เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดป่าเกิด วันอาทิตย์ที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐)

_____. ศรีสังขาลัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๘. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ).

_____. ศัพทานุกรมโบราณคดี. กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๐.

_____. สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๒.

_____. สำนักงานศิลปากรที่ ๕ ปรจันบุรี สำนักโบราณคดี. โบราณคดีเมืองศรีมโหสถ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทวีปเปิด ปีเพรส, ๒๕๔๘.

_____. สำนักโบราณคดี. โบราณคดีสำหรับเยาวชน. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.

_____. สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ. ศิลปะทวารวดี: ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๒.

_____. สำนักศิลปากรที่ ๕ ปรจันบุรี. รายงานผลการวิจัยเรื่อง การประดิษฐ์ฐานพระพุทธรูปจากลึงกาฬวิปในดินแดนประเทศไทยสมัยวัฒนธรรมทวารวดี. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์ สมาพันธ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

_____. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา เรื่อง ความก้าวหน้าในการศึกษาโบราณคดีและเมืองโบราณในวัฒนธรรมทวารวดี. สุพรรณบุรี : สำนักงานศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร, ๒๕๔๖. (เอกสารอัดสำเนา).

- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, มุลนิธิ. นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๕.
- สุขสมาน วงศ์สุวรรณ. ประวัติศาสตร์การปกครองของไทย (ตั้งแต่สมัยเริ่มแรกถึงเปลี่ยนเป็นประชาธิปไตย พ.ศ. ๒๔๗๕). กรุงเทพฯ : บำรุงสาร์น, ๒๕๒๗.
- สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชาศิลปศาสตร์. เอกสารการสอนชุดวิชา
ไทยศึกษา : อารยธรรม เล่ม ๑ : หน่วยที่ ๑ - ๕. กรุงเทพฯ : ฝ่ายการพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓.
- _____. เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย. นนทบุรี :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.
- สุคนธ์ ศิริโกศทรัพย์. “สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับนโยบายการรวบรวมอาณาจักร
สุโขทัย.” สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๙.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : บริษัท
อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๔.
- สุรพล นาถะพินธุ. รากเหง้าบรรพชนไทย: พัฒนาการทางวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์.
กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐.
- เสนห์ จามริก. การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๙.
- อโณทัย อาตมา. วิพากษ์คดี “ศิลาจารึกพ่อขุนรามฯ” บ้างก็ว่าปลอม - บ้างก็ว่าจริง.
กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.
- อมรา ศรีสุชาติ. ศรีวิชัยในสุวรรณทวีป. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๗.
- อัญญา จิตสุทธิญาณ และศานติ ภักดีคำ (บรรณาธิการ). ศิลาจารึกสุโขทัย ฉบับภาษา
ไทย - เขมร. กรุงเทพฯ : บริษัท ศิเอทมายต์ จำกัด, ๒๕๕๒.
- อัญชลี สุสายันท์. ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: อมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๕.
- อาพร จันทวิมล. ประวัติของแผ่นดินไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๘.

ภาคผนวก

คำสั่งกรมศิลปากร

ที่ จช๔/ ๒๕๕๘

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย

ด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมสั่งการให้กรมศิลปากรดำเนินการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย เพื่อใช้เป็นต้นฉบับในการจัดพิมพ์เผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป อีกทั้งเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทย ก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ก่อให้เกิดความรักสามัคคีของคนในชาติ

เพื่อให้การดำเนินการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงขอแต่งตั้งที่ปรึกษาและคณะกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้

ที่ปรึกษา

๑. อธิบดีกรมศิลปากร
๒. ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร
ประธานกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย
๓. พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี
ที่ปรึกษากรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย
๔. นายพิเศษ เจียจันทรพงษ์
ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี
๕. นายวินัย หงษ์ศรีเพียร
ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ไทย
๖. นายสมชาย ณ นครพนม
นักโบราณคดีหระคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี (โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์)
๗. นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
นักอักษรศาสตร์หระคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ (ภาษา เอกสาร และหนังสือ)
๘. นายนิติ แสงวัฒน์
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี (วิจัยและพัฒนาโบราณคดี)
๙. นางอมรา ศรีสุชาติ
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ

คณะกรรมการ...

- ๒ -

คณะกรรมการ

๑. นางสุนิสา จิตรพันธ์ รองอธิการบดีกรมศิลปากร	ประธานคณะกรรมการ
๒. ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	รองประธานคณะกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	คณะกรรมการ
๔. ผู้อำนวยการกองโบราณคดี	คณะกรรมการ
๕. หัวหน้ากลุ่มจารีตประเพณี	คณะกรรมการ
๖. ผู้แทนกลุ่มภาษาและวรรณกรรม (นายวิณะ บุญชัย)	คณะกรรมการ
๗. นางสาววิภา สุกสวัสดิ์ นักโบราณคดีชำนาญการ	คณะกรรมการ
๘. หัวหน้ากลุ่มประวัติศาสตร์	คณะกรรมการและเลขานุการ
๙. นายบัณฑิต ลีชัยชาญ นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๐. นางสาวเปรมภา สัตยาคุณพงศ์ นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๑. นายธินวาท วงศ์เสียม นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๒. นางสาวระชา ภูษงค์ นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๓. นายชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์ นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการมีหน้าที่ดังนี้

- กำหนดเนื้อหา โครงร่างหนังสือ และแนวทางในการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย
- ดำเนินการค้นคว้าเรียบเรียงต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย
- ดำเนินการคัดเลือกภาพประกอบ แผนที่ แผนที่ ประกอบต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย
- ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘

(นายบรรเวท รุ่งรุจี)
อธิการบดีกรมศิลปากร

นางสาววิภา สุกสวัสดิ์
หัวหน้ากลุ่ม
จารีตประเพณี
นางสาวระชา ภูษงค์
นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ

คำสั่งกรมศิลปากร

ที่ ๒๑๔/๒๕๕๘

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเพิ่มเติม

ตามคำสั่งกรมศิลปากรที่ ๓๙๔/๒๕๕๘ ลงวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทย เพื่อใช้เป็นต้นฉบับในการจัดพิมพ์เผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป อีกทั้งสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทย ก่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ก่อเกิดความรักสามัคคีของคนในชาติ นั้น

เพื่อให้การดำเนินการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็ว และสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงขอแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำต้นฉบับหนังสือประวัติศาสตร์ชาติไทยเพิ่มเติม ดังนี้

๑. ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	คณะกรรมการ
๒. นายฉวียุทธ สุวักขณ	คณะกรรมการ
นักวิชาการช่างศิลป์ปฏิบัติการ	
ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป	

สั่ง ณ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

(นายบรรเวศ รุ่งรุจิ)
อธิบดีกรมศิลปากร

นายสาวิตรี
หัวหน้ากลุ่ม
เจ้าหน้าที่
สำนักวิทยาสัมพันธ์

ผู้เรียบเรียง

บทนำ

นางสาวสุทธิพันธ์ ชูทรานนท์

แผ่นดิน ผู้คน และพัฒนาการบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทย

นายบัณฑิต ลีชัยชาญ และนางสุรียา สุตสวาท

สมัยสุโขทัย

นายชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์

สมัยอยุธยา

นายธีระ แก้วประจันต์

สมัยธนบุรี

นายธีระ แก้วประจันต์

สมัยรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑ - ๔

นางสาวเปรมมา ลัตยาวุฒิพงศ์

รัชกาลที่ ๕ - การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

นางสาวระชา ฤชวงศ์

รัชกาลที่ ๘

นางสาวระชา ฤชวงศ์

รัชกาลที่ ๙

นางสาวเปรมมา ลัตยาวุฒิพงศ์

ประเทศไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ปัจจุบัน

นายธันวา วงศ์เสงี่ยม

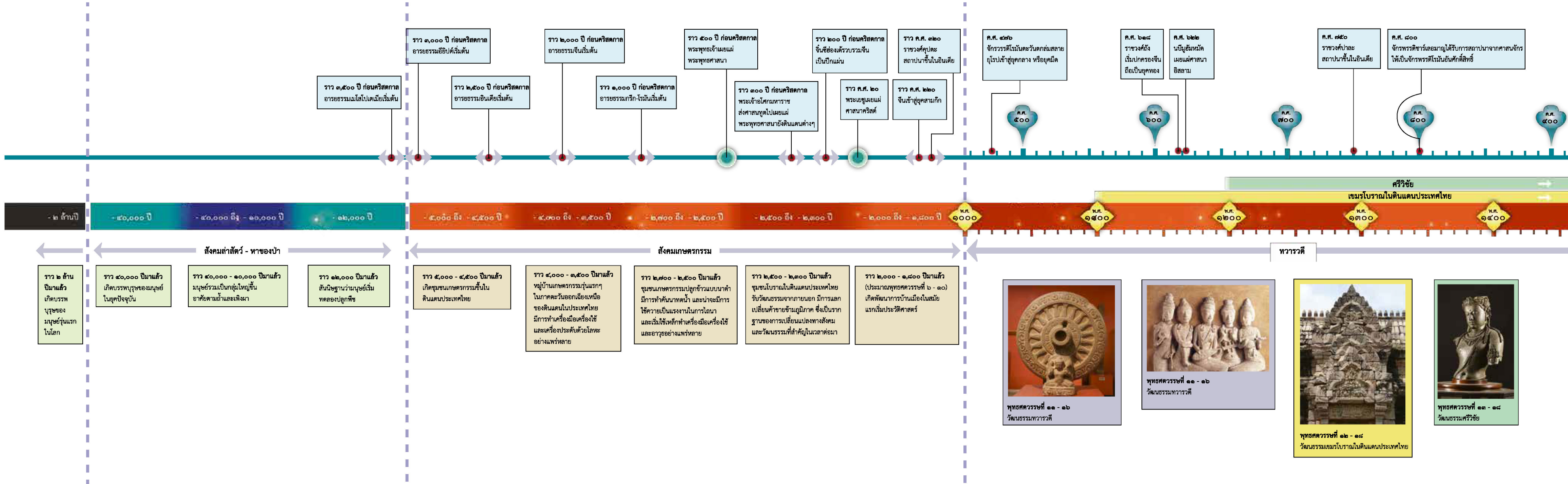
บทสรุป

นางสาวสุทธิพันธ์ ชูทรานนท์

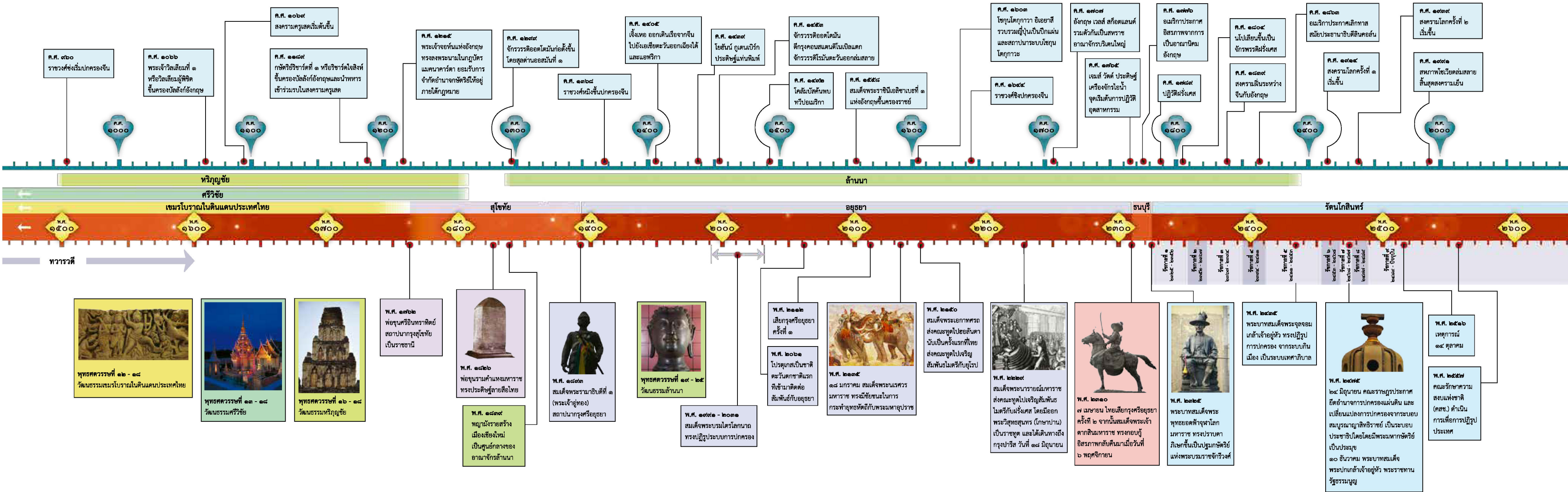
ออกแบบเส้นแสดงลำดับเหตุการณ์สำคัญตามเวลา

นายธีระยุทธ สุวลักษณ์

เส้นแสดงลำดับเหตุการณ์สำคัญตามเวลา

เส้นแสดงลำดับเหตุการณ์สำคัญตามเวลา (ต่อ)

พระนามพระมหากษัตริย์ไทย

ลำดับ	พระนาม	วงศ์	ประสูติ พ.ศ.	เริ่มรัชกาล พ.ศ.	สิ้นรัชกาล พ.ศ.	รวม รัชกาล	รวม พระชนม์	ราชธานี	ความสัมพันธ์	เหตุที่สิ้นรัชกาล
	สมัยสุโขทัย									
๑	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พระร่วงที่ ๑	-	๑๗๙๒	สุดปีไร้ไม่ทราบ	-	-	สุโขทัย	โอรสพ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พระชนมายุขัย
๒	พ่อขุนบานเมือง	พระร่วงที่ ๒	-	เริ่มปีไร้ไม่ทราบ	๑๘๒๒	-	-	สุโขทัย	โอรสพ่อขุนศรีอินทราทิตย์	พระชนมายุขัย
๓	พ่อขุนรามคำแหง	พระร่วงที่ ๓	-	๑๘๒๒	๑๘๔๑	๑๙	-	สุโขทัย	อนุชาพ่อขุนบาลเมือง	พระชนมายุขัย
๔	พระยาเลอไทย	พระร่วงที่ ๔	-	๑๘๔๑	๑๘๖๖	๑๕	-	สุโขทัย	โอรสพ่อขุนรามคำแหง	พระชนมายุขัย
๕	พระยาร่วงนำถม	พระร่วงที่ ๕	-	๑๘๖๖	๑๘๙๐	๒๔	-	สุโขทัย	-	-
๖	พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลือไทย, ลิไทย)	พระร่วงที่ ๖	-	๑๘๙๐	๑๙๑๑	๒๑	-	สุโขทัย	โอรสพระยาเลอไทย	พระชนมายุขัย
๗	พระมหาธรรมราชาที่ ๒	พระร่วงที่ ๗	-	๑๙๑๑	๑๙๔๒	๓๑	-	สุโขทัย	โอรสพระมหาธรรมราชาที่ ๑	พระชนมายุขัย
๘	พระมหาธรรมราชาที่ ๓ (ใส่ลือไทย)	พระร่วงที่ ๘	-	๑๙๔๓	๑๙๖๒	๑๙	-	สุโขทัย	โอรส พระมหาธรรมราชาที่ ๒	พระชนมายุขัย
๙	พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल)	พระร่วงที่ ๙	-	๑๙๖๒	๑๙๘๑	๑๙	-	สุโขทัย	อนุชาพระมหาธรรมราชาที่ ๓	-
	สมัยอยุธยา									
๑	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)	เชียงรายที่ ๑	๑๘๕๗	๑๘๙๓	๑๙๑๒	๑๙	๕๖	อยุธยา	ผู้ตั้งวงศ์เชียงราย	พระชนมายุขัย
๒	สมเด็จพระรามาเศวร	เชียงรายที่ ๒	-	ครั้งที่ ๑ ๑๘๑๖ ครั้งที่ ๒ ๑๙๓๑	๑๙๑๓	๑	-	อยุธยา	โอรสพระรามาธิบดีที่ ๑	พระชนมายุขัย ทรงราชย์ ๒ ครั้ง
๓	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว)	สุพรรณภูมิที่ ๑	-	๑๙๑๓	๑๙๓๑	๑๘	-	อยุธยา	พี่พระมารดาพระรามเศวร	พระชนมายุขัย
๔	พระเจ้าทองลับ	สุพรรณภูมิที่ ๒	๑๙๑๗	๑๙๓๑	๑๙๓๑	๗ วัน	๑๕	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระบรม ราชาธิราชที่ ๑	ถูกสมเด็จพระรามเศร ปลงพระชนม์
๕	สมเด็จพระรามราชาธิราช	เชียงรายที่ ๓	-	๑๙๓๘	๑๙๕๒	๑๕	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระรามเศวร	ลาออกจากราชสมบัติเวนถวาย
๖	สมเด็จพระนครอินทราธิราช (เจ้านครินทร์)	สุพรรณภูมิที่ ๓	๑๙๐๒	๑๙๕๒	๑๙๖๗	๑๖	๖๖	อยุธยา	นัดดาสมเด็จพระบรม ราชาธิราชที่ ๑	พระชนมายุขัย
๗	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา)	สุพรรณภูมิที่ ๔	-	๑๙๖๗	๑๙๙๑	๒๔	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระนครินทร์	พระชนมายุขัย
๘	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	สุพรรณภูมิที่ ๕	๑๙๗๔	๑๙๙๑	๒๐๓๑	๔๐	๕๗	อยุธยา ๑๕ ปี พิษณุโลก ๒๕ ปี	โอรสสมเด็จพระบรม ราชาธิราชที่ ๒	พระชนมายุขัย

ลำดับ	พระนาม	วงศ์	ประสูติ พ.ศ.	เริ่มรัชกาล พ.ศ.	สิ้นรัชกาล พ.ศ.	รวม รัชกาล	รวม พระชนม์	ราชธานี	ความสัมพันธ์	เหตุที่สิ้นรัชกาล
๙	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓	สุพรรณภูมิที่ ๖	-	๒๐๓๑	๒๐๓๔	๓	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระไตรโลกนาถ	พระชนมายุขัย
๑๐	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒	สุพรรณภูมิที่ ๗	๒๐๑๖	๒๐๓๔	๒๐๗๒	๓๘	๕๘	อยุธยา	อนุชาสมเด็จพระบรม ราชาธิราชที่ ๓	พระชนมายุขัย
๑๑	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (หน่อพุทธางกูร)	สุพรรณภูมิที่ ๘	-	๒๐๗๒	๒๐๗๖	๔	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระรามา ธิบดีที่ ๒	พระชนมายุขัย
๑๒	สมเด็จพระรัษฎาธิราช	สุพรรณภูมิที่ ๙	๒๐๗๒	๒๐๗๖	๒๐๗๗	๕ เดือน	๕	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระบรม	ถูกสมเด็จพระชัยราชา ราชาธิราชที่ ๔
๑๓	สมเด็จพระชัยราชาธิราช	สุพรรณภูมิที่ ๑๐	-	๒๐๗๗	๒๐๘๙	๑๒	-	อยุธยา	อนุชาสมเด็จพระบรม ราชาธิราชที่ ๔	พระชนมายุขัย
๑๔	สมเด็จพระแก้วฟ้า (หรือสมเด็จพระยอดฟ้า)	สุพรรณภูมิที่ ๑๑	๒๐๗๙	๒๐๘๙	๒๐๙๑	๒	๑๒	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระชัยราชาธิราช	ถูกขุนวรวงศาปลงพระชนม์
๑๕	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พระเทียรราชา	สุพรรณภูมิที่ ๑๒	-	๒๐๙๑	๒๑๑๑	๒๐	-	อยุธยา	พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ แผ่นดินสมเด็จพระแก้วฟ้า	พระชนมายุขัย
๑๖	สมเด็จพระมหินทราธิราช	สุพรรณภูมิที่ ๑๓	-	๒๑๑๑	๒๑๑๒	๑	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	เสียกรุงครั้งแรก
๑๗	สมเด็จพระมหาธรรมราชา	สุโขทัยที่ ๑	๒๐๕๗	๒๑๑๒	๒๑๓๓	๒๑	๗๖	ขึ้นแก่พม่า อยู่ ๑๕ ปี	พระราชบุตรเขยสมเด็จพระ พระมหาจักรพรรดิ	พระชนมายุขัย
๑๘	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	สุโขทัยที่ ๒	๒๐๙๘	๒๑๓๓	๒๑๔๘	๑๕	๕๐	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระมหา ธรรมราชา	พระชนมายุขัย
๑๙	สมเด็จพระเอกาทศรถ	สุโขทัยที่ ๓	๒๑๐๓	๒๑๔๘	๒๑๕๓	๕	๕๑	อยุธยา	อนุชาสมเด็จพระนเรศวร มหาราช	พระชนมายุขัย
๒๐	พระศรีเสาวภาคย์	สุโขทัยที่ ๔	-	๒๑๕๓	๒๑๕๔	๑ ปี ๒ เดือน	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเอกาทศรถ	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ปลงพระชนม์
๒๑	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	สุโขทัยที่ ๕	๒๑๓๔	๒๑๕๔	๒๑๗๑	๘	๑๗	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเอกาทศรถ	พระชนมายุขัย
๒๒	สมเด็จพระเชษฐาธิราช	สุโขทัยที่ ๖	-	๒๑๗๑	๒๑๗๒	๑ ปี ๖ เดือน	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ปลงพระชนม์

ลำดับ	พระนาม	วงศ์	ประสูติ พ.ศ.	เริ่มรัชกาล พ.ศ.	สิ้นรัชกาล พ.ศ.	รวม รัชกาล	รวม พระชนม์	ราชธานี	ความสัมพันธ์	เหตุที่สิ้นรัชกาล
๒๓	พระอาทิตย์วงศ์	สุโขทัยที่ ๗	๒๑๖๓	๒๑๗๒	๒๑๗๒	๓๘ วัน	๙	อยุธยา	อนุชาสมเด็จพระเชษฐาธิราช	ถูกถอดจากราชสมบัติและถูกปลงพระชนม์
๒๔	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ปราสาททองที่ ๑	-	๒๑๗๒	๒๑๙๙	๒๗	-	อยุธยา	ขุนนางผู้ใหญ่ครั้งสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	พระชนมายุขัย
๒๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชัย	ปราสาททองที่ ๒	-	๒๑๙๙	๒๑๙๙	๙ เดือน	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ถูกสมเด็จพระนารายณ์ปลงพระชนม์
๒๖	สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา	ปราสาททองที่ ๓	-	๒๑๙๙	๒๑๙๙	๒ เดือน ๒๐ วัน	-	อยุธยา	อนุชาสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ถูกสมเด็จพระนารายณ์ปลงพระชนม์
๒๗	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	ปราสาททองที่ ๔	๒๑๗๕	๒๑๙๙	๒๒๓๑	๓๒	๕๖	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	พระชนมายุขัย
๒๘	สมเด็จพระเพทราชา	บ้านพลูหลวงที่ ๑	๒๑๗๖	๒๒๓๑	๒๒๔๖	๑๕	๗๐	อยุธยา	ขุนนางในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์	พระชนมายุขัย
๒๙	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ)	บ้านพลูหลวงที่ ๒	๒๒๐๕	๒๒๔๖	๒๒๕๒	๖	๔๑	อยุธยา	ราชบุตรเลี้ยงสมเด็จพระเพทราชา	พระชนมายุขัย
๓๐	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ	บ้านพลูหลวงที่ ๓	๒๒๒๔	๒๒๕๒	๒๒๗๕	๒๓	๕๒	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเจ้าเสือ	พระชนมายุขัย
๓๑	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	บ้านพลูหลวงที่ ๔	๒๒๒๔	๒๒๗๕	๒๓๐๑	๒๖	๗๘	อยุธยา	อนุชาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ	พระชนมายุขัย
๓๒	สมเด็จพระเจ้าอู่หมุพร	บ้านพลูหลวงที่ ๕	-	๒๓๐๑	๒๓๐๑	๒ เดือน	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	เวนราชสมบัติถวายพระเชษฐา
๓๓	สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ) สมัยกรุงธนบุรี	บ้านพลูหลวงที่ ๖	-	๒๓๐๑	๒๓๑๐	๙	-	อยุธยา	โอรสสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ	เสียกรุงครั้งที่ ๒
๑	สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช)	-	-	๒๓๑๐	๒๓๒๕	๑๕ ปี	-	ธนบุรี	ปราบดาภิเษก	เปลี่ยนราชวงศ์

พระนามพระมหากษัตริย์พระบรมราชจักรีวงศ์

ลำดับ	พระนาม	ประสูติ	เริ่มรัชกาล พ.ศ.	สิ้นรัชกาล พ.ศ.	รวม รัชกาล	รวม พระชนม์	ความสัมพันธ์	เหตุที่สิ้นรัชกาล
๑	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙	๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕	๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒	๒๗	๗๓	องค์ปฐมบรมราชจักรีวงศ์	พระชนมายุขัย
๒	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๑๐	๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๒	๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗	๑๕	๕๖	พระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	พระชนมายุขัย
๓	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐	๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗	๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔	๒๑	๖๔	พระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	พระชนมายุขัย
๔	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗	๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔	๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑	๑๗	๖๔	พระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	พระชนมายุขัย
๕	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖	๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑	๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓	๔๒	๕๘	พระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระชนมายุขัย
๖	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓	๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓	๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘	๑๕	๔๖	พระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระชนมายุขัย
๗	พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖	๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘	๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗	๙	๔๘	พระราชโอรสพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ทรงสละราชสมบัติ สวรรคต ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔
๘	พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล	๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘	๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗	๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙	๑๑	๒๑	พระราชโอรสสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก	ถูกลอบปลงพระชนม์
๙	พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช	๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐	๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๙	-	-	-	พระราชโอรสสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก	-

ที่มา : ๑. กรมศิลปากร, **อักษรานุกรมประวัติศาสตร์ไทย อักษร ก เล่ม ๑ (ฉบับแก้ไขปรับปรุง)**, ๒๕๔๐.

๒. มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**, ๒๕๕๕.